ALBERT

NOAM CHOMSKY

EDWARD S. HERMAN

POSTMODERNİZM ve SOL

BİLİM ve POSTMODERNİZM TARTIŞMALARI

bgst YAYINLARI

BİLİM VE POSTMODERNİZM TARTIŞMALARI

Postmodernizm ve Sol

Michael Albert
Noam Chomsky
Edward S. Herman

bgst Yayınları

BİLİM VE POSTMODERNİZM TARTIŞMALARI

Postmodernizm ve Sol

Michael Albert, Noam Chomsky, Edward S. Herman

“Science, Rationality, Post-Modernism and the Left”

ZNet, ABD (1992)

Türkçesi: Ender Abadoğlu-Sevinç Altınçekiç

Yayına Hazırlayan: Taylan Doğan, Nuri Ersoy

Kapak ve Kitap Tasarımı: Rauf Kösemen

Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu

Tomtom Mah. Kaymakam Reşat Bey Sok. 9/1

Beyoğlu/İstanbul

0212 251 19 21

www.bgst.org

bgstyayinlari@bgst.org

Michael Albert: Michael Albert 1960'larda, Cambridge'de Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde (MIT) okurken radikalizmi benimsedi; bu dönemde ve sonraki yıllarda kampüs, cemaat ve ulus düzeyindeki faaliyetlerde etkin rol aldı. South End Press yayınevinin, Z Magazine'in, (Z Dergisi), Z Media Institute'un (Z Medya Enstitüsü) ve halen çalışmakta olduğu ZNet'in (www.zmag.org) ortak kurucusu olan Michael Albert, çeşitli hareketlere katılmış ve çağdaş ilişkiler, tarih ve özellikle toplumsal değişim stratejisi ve vizyonu hakkında çok sayıda yazı ve kitap yazmıştır.

Michael Albert'in Türkiye'de yayımlanan kitapları şunlardır: (Robin Hahnel ile birlikte), Geleceğe Bakmak: 21. Yüzyıl için Katılımcı Ekonomi (Ayrıntı Yayınları, çev. Osman Akınhay, 1994); Değişimin Yolu (Aram Yayıncılık, çev. Orhan Akalın, 2002); Katılımcı Ekonomi (Aram Yayıncılık, çev. Taylan Doğan, 2004); Noam Chomsky ile yaptığı "Entelektüellerin Sorumluluğu" (çev. Nuri Ersoy) adını taşıyan uzun söyleşi bgst Yayınları tarafından 2005'de yayımlandı; Düşünce Düşleri (bgst Yayınları, çev. Aylin Onacak, 2006.); Umudu Gerçeğe Dönüştürmek: Kapitalizmden Sonra Yaşam (bgst Yayınları, çev. Taylan Doğan, 2007)

Noam Chomsky: Noam Chomsky çağımızın en önemli muhalif entelektüellerinden birisidir. Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde dilbilim profesörüdür. Dilbilimde geliştirdiği kuram bir devrim olarak nitelendirilir. Dünyanın çeşitli bölgelerine dönük ABD dış politikasını analiz eden çok sayıda kitap yazmıştır. Medya eleştirisi alanında öncü nitelikte eserler vermiştir.

Türkiye'de yayımlanan eserlerinden bazıları şunlardır: Kader Üçgeni (İletişim Yayınevi, çev. Bahadır Sina Şener, 1993); Dünya Düzeni:

Eskisi Yenisi (Metis Yayınları, çev. Tuncay Birkan, Ali Çakıroğlu, 2000); Dil ve Zihin (Ayraç Yayınevi, çev. Ahmet Kocaman, 2001); Amerikan Müdahaleciliği (Aram Yayıncılık, çev. Taylan Doğan, Barış Zeren, 2001); Medya Gerçeği (Everest Yayınları, çev. Osman Akınhay, Abdullah Yılmaz, 2002); 11 Eylül ve Sonrası: Dünya Nereye Gidiyor? (Aram Yayıncılık, Nuri Ersoy, Taylan Doğan, Mehmet Kara, Ali Kerem, 2002); İmparatorluğa Karşı Durmak (Aram Yayıncılık, çev. Nuri Ersoy, 2003); Rızanın İmalatı (Edward S. Herman ile birlikte, Aram Yayıncılık, çev. Ender Abadoğlu, 2006) İnsan Doğası: İktidara Karşı Adalet (bgst Yayınları, çev. Tuncay Birkan, 2006); Demokrasi ve Eğitim (bgst Yayınları, çev. Ender Abadoğlu, Nuri Ersoy, Zeynep Kutluata, Ali Kerem Saysel, Ayten Sönmez, 2007)

Edward S. Herman: Pennsylvania Üniversitesi, Wharton Maliye Fakültesi'nde ordinasyüs profesördür. Şirketler ve yasal düzenlemelerle ilgili meselelerin yanı sıra, siyasi iktisat ve medya üzerine çalışmalar yürüten iktisatçı ve medya analistidir. Medya eleştirisi alanında dünya çapında tanınan öncü bir araştırmacıdır. Türkiye'de yayımlanan kitapları şunlardır: Terörizm Efsanesi (Noam Chomsky, Gerry O'Sullivan ve Alexander George ile birlikte, Ayraç Yayınları, çev. Zehra Savan, 1999); Medyada İkiyüzlülük (Çiviyazıları Yayınevi, çev. Nur Nirven, 2004); Rızanın İmalatı (Noam Chomsky ile birlikte, Aram Yayıncılık, çev. Ender Abadoğlu, 2006).

SUNUŞ

"Bilim ve Postmodernizm Tartışmaları: Postmodernizm ve Sol", bgst Yayınları'nın 2007-2008 yayın programında yer alan "Bilim ve Postmodernizm Tartışmaları" dizisinin ilk kitabı. Dizi, önümüzdeki dönem ikincisini yayımlayacağımız iki kitaptan oluşuyor.

Postmodernizmin bilime dönük eleştirileri ile bilimi savunan görüşler arasındaki tartışma esas olarak 1990'lı ve 2000'lı yıllarda Batı'da yaşandı. Bu önemli tartışma bazen "bilim savaşları" ya da "kültür savaşları" adıyla da anıldı. Ancak, bilimin meşruiyetini konu alan ve hâlâ önemini koruyan bu cepheleşmede her iki kanadın görüşlerinin Türkçe'ye bütünlüklü bir biçimde aktarıldığı söylenemez. Nitekim bu tartışmada benimsenen temel konumlara ve savunulan görüşlere yer veren kaynaklar ülkemizde yok denecek kadar azdır.

[1]

bgst Yayınları olarak konunun, bilgi yapıları açısından arz ettiği önemden hareketle bu alandaki eksikliği bir ölçüde gidermeye çalıştık.

Hazırladığımız dizinin her iki kitabında yer verdiğimiz tartışmalar, 1990'lı yıllarda yayımlanan ve o zamanlar Z Papers adını taşıyan muhalif bir Amerikan dergisinden alındı. Sonraları Z Magazine adlı dergiye ve haftada çeyrek milyon kişinin ziyaret ettiği kapsamlı bir internet sitesine (www.zmag.org) dönüşen Z Papers, postmodernizmin bilime dönük eleştirilerinin sol akvisitler üzerindeki tahripkâr etkisini göz önünde bulundurarak birkaç sayı devam eden bir dosya hazırlamıştı. Elinizdeki kitap, adı geçen dosyanın ilk bölümündeki makalelerden oluşuyor.

Postmodernizm, bilimsel hakikat arayışı karşısında oldukça net bir tutum takınır: Öznelerden bağımsız nesnel hakikat diye bir şey aramak boşunadır, zira içerisinde yaşadığımız farklı kültürel çerçeveler farklı hakikatler üretirler. Bir başka deyişle, hakikat görelidir. Bu nedenle, bir kültürün ya da “söylem”in hakikate ilişkin iddialarının, diğerlerinin benzer nitelikteki iddialarından “daha doğru” olduğunu ileri süremeyiz. Postmodernist düşünceye göre, çeşitli bilgi yapıları birbirleriyle eşdeğer bir geçerliliğe sahip olan farklı hikâyelerden (ya da anlatılardan) ibarettir yalnızca. “Bilim ve Postmodernizm Tartışmaları“nın çıkış noktası, postmodernist düşüncenin bu çerçevede bilimi de bir başka hikâye olarak görmesidir. Postmodernizm, bilimsel faaliyetin ürettiği bilginin başka toplumsal alanlardaki bilgi yapılarına göre daha “nesnel” olduğu iddiasını böylece reddeder.

Bilimin ne ölçüde tarafsız olduğu, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren giderek daha çok sorgulanan bir konu haline geldi. Atom bombası örneğinde olduğu gibi, bilim insanlarının ve bilimsel çalışmanın insanlığın başına gelen büyük felaketlere katkıda bulunması, bu tartışmaları besleyen temel faktörlerden biri oldu. Batılı ülkelerin sömürgeci (onların deyimiyle “medenileştirici”) faaliyetlerini, ulaştıkları bilimsel gelişmişlik düzeyiyle meşrulaştırma çabası, haklı olarak bilimin tarafsızlık iddiasının tartışılmasına yol açtı. Batılı endüstrileşmiş ülkelerin Üçüncü Dünya halklarına dayattığı politikaları “bilimsel” veya “rasyonel” oldukları gerekçesiyle sorgulanamaz doğrular gibi takdim etmesi, bilimin “kimin” yanında olduğu sorularını beraberinde getirdi; böylece bilime daha kuşkucu gözlerle bakılmaya başlandı.

Bununla birlikte, tahakkümcü iktidar yapılarının bilimsel araştırmaların sonuçlarından fayda sağlaması veya onları kendi çıkarlarını meşrulaştırmak üzere çarpıtarak kullanması farklı bir şeydir; bilimsel faaliyetin bizatihi kendisinin tahakkümcü yapılara hizmet ettiğini veya yapısı gereği baskıcı sonuçlar ürettiğini öne sürmek farklı bir şeydir. Postmodernizm ağırlıklı olarak bu ikinci görüşü öne sürer.

Bu açıdan bakıldığında, postmodernizmin mevcut sistem hakkında güvenilir analizlere gerek duyan sol aktivizm açısından yıkıcı sonuçlar ürettiğini söyleyebiliriz. Hakikatin göreli olduğu ve nesnel hakikatin bulunmadığı bir dünyada, eşitlikçi ve özgürlükçü bir gelecek inşa etmeye çalışan solun gerçeğe yakın analizler yapmaya çalışması anlamsız bir çabaya dönüşür. Sol aktivistler, Marksizm, feminizm, anarşizm, ulusçuluk, katılımcı ekonomi, toplumsal ekoloji ve diğer bakış açılarını değerlendirirken, bu görüşleri nesnel veriler karşısında sınama imkânından yoksun kalırlar; çünkü postmodernizme göre, "nesnel veriler"in kendisi de aslında birer toplumsal kurgudur. Doğa ve toplum hakkındaki teorilerimizin özneler arasında oluşturulan kurgular olduğu ve doğrulukları hakkında karar vermek için de "nesnel bir konum"un mümkün olmadığı görüşü, sol aktivizmi en çok gereksinme duyduğu rasyonel araçlardan mahrum bırakır. Böylece, dünyayı anlamak ve belirli stratejiler geliştirmek için gerekli olan rasyonel analizler yalnızca egemenlerin yararlanabileceği araçlara dönüşür. Oysa somut olgulara dayanan ufuk açıcı kavrayışlara, gelecek vizyonlarına ve stratejilere en çok ihtiyacı olanlar, ezilenler ve aktivistler değil midir?

Kitaptaki makaleler ağırlıklı olarak postmodernizmin siyasi içerimleri üzerinde odaklanıyor. Amerikalı pragmatist filozof Richard Rorty'nin

görüşlerinin ele alındığı makalelerde ise postmodernizmin siyasi önermeleri daha açık biçimde tartışılıyor.

Diğer yandan postmodernizm, bazı siyasi sonuçların yanı sıra, bilgi yapılarına dönük güçlü etkiler de üretir. Bilim ve hakikat üzerine yapılan bu tartışmada, bilgi yapıları karşısında “postmodern tavır” olarak adlandırabileceğimiz bir tutum öne çıkar. Daha genel bir çerçeveden bakıldığında, postmodern tavrın yalnızca son 20-25 yıldır popüler olan bir akımın önde gelen düşünürleriyle sınırlı olmadığını söylemek mümkündür. Postmodern tavır, her zaman bu isimle anılmamakla birlikte, akademide ve muhalif kesimler arasında da etkilidir.

Nesnel hakikatle ve olgularla bağımızı zayıflattığımızda, insanlar birbirlerini neye dayanarak ikna edebilir? Entelektüel geçmişlerinden dolayı daha çok tanınanların, söylediği daha zor anlaşılan ve moda “jargon”u daha ustaca kullananların ve verili bir kurumsal yapıda daha yüksek statüde olanların iddialarının daha çok kabul görmesi sıkça karşılaştığımız bir durumdur.

Bu durumun ortaya çıkmasından tek başına postmodernizmi sorumlu tutmak adil olmaz; fakat postmodernizmin toplumsal teorilerin gerçeklikle sınanması gerektiği kriterini gündemden düşürmesi ve onları sanki keyfi şekilde kurgulanan “anlatılar”a veya “hikâyeler”e indirgemesi, bu tutumu ciddi ölçüde kışkırtmaktadır.

Postmodern tavrın – olgularla örtüşüp örtüşmediğine aldırmadan – çeşitli söylemler karşısında eşit mesafede durmasının, liberal iktisadın “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” düsturunun sosyal ve beşeri bilimler alanına taşınmasına hizmet ettiğini söyleyebiliriz. Olgusal araştırmalar yapmanız ya da iddialarınızı somut verilerle

desteklemeniz çok da gerekli değildir. Nasıl olsa öne süreceğiniz iddialar en az diğerleri kadar meşru bir anlatı olacaktır. Bu bakımdan, postmodern tavrın bilgi yapıları içerisinde konumlananlar açısından bir tür aydın cehaletini kışkırttığını söylemek abartı olmayacaktır. Dünya çapında ün kazanan Sokal Vakası'nı konu alan makalelerde, bu aydın cehaleti çarpıcı bir biçimde gözler önüne serilmektedir.

Postmodernist tavrın bir diğer yönü ise bilgi yapılarındaki iktidarın meşrulaştırılmasına hizmet etmesidir. Sosyal ve beşeri bilimlerde anlaşılması neredeyse imkânsız metinler karşısında okurların kendilerini "bilgisiz" hissetmesi; akademide öğrencilerin gerçek dünya hakkında pek az şey söyleyen tumturaklı bir jargonu öğrenmekte çektikleri güçlük ve genç öğretim üyelerinin kariyerlerini sürdürebilmek için yine bu jargon içerisinde ürünler vermeye zorlanması, doğal olarak entelektüel sınıfın bir kesimine hak etmediği bir statü kazandırmaktadır. Michael Albert ve Noam Chomsky'nin kitaptaki makaleleri, diğer konuların yanı sıra, "bilgi üretimi" ile iktidar arasındaki bağlantıya dikkat çekiyor.

Son olarak, postmodernizm ile bilimi savunanlar arasındaki bu tartışmayı sadece entelektüel kaygılara odaklanarak izlemek yetersiz bir yaklaşım olur. Bağımsız bilimsel araştırmaların sonuçlarını arkasına almaya çalışan aktivistler ile bilimsel çalışmalara müdahale ederek onları manipüle eden büyük güç odakları arasındaki mücadele hepimizin yaşamını yakından ilgilendiriyor. Geçtiğimiz yıllarda küresel ısınmaya ilişkin bilimsel veriler üzerine dönen tartışma, bunun iyi bir örneğiydi. Başka bir örnek ise her yıl binlerce zehirli kimyasal madde üreten kimya endüstrisinin, bilimi ve bilimsel kuruluşları manipüle etme çabasıdır. Kimya endüstrisinin insanları zehirleme hakkını korumak adına "düzmece bilim"e dayanarak

geliştirdiği propagandayı konu alan Edward S. Herman'ın makaleleri çarpıcı bir gerçeği ortaya koyuyor: İnsanlığın bekasını ilgilendiren meseleler söz konusu olduğunda, bilimsel hakikatten vazgeçmek pek akıllıca görünmüyor.

RASYONALİTE DOSYASINA GİRİŞ

[2]

Michael Albert

Sekiz ay önce, katılımcı ekonominin arzu edilirliği üzerine yaptığım bir konuşmada, birkaç kişinin alenen "ilgilenmediğini" fark ettim. Nedenini sorduğumda, bir dinleyici nazikçe sunuşun hiç ilgisini çekmediğini ima etti. Kanıtın, mantığın ve özellikle de hakikatin üzerinde durarak canını sıkmıştım.

Nesnelliğin ve hakikati arama çabasının bir anlam taşıdığına inandığımı söylediğimde, dinleyiciler arasından birçok kişi kalın kafalı olduğumu düşündü. Onlara göre "hakikat diye bir şey yoktu." Newton Yasaları'nın pek çok durumda geçerli olduğunu öne sürdüğümde, her yerde geçerli olamayacağı söylendi bana.

Eleştirmenlerim, vizyonumu bir tablo gibi sunmamı istiyorlardı; tasvir et ve tepkiyi bekle. Destekleyici argümanlar, dinleyici üzerinde etkili olur. Yeni vizyonun neden daha üstün olduğunu açıklarsam, insanların kendi başlarına yargıya varabileceklerini düşünüyordum. Dinleyicilerse benim, emperyal ilkeler yağdıran, sömürgeci bilim insanlarından olduğumu düşündüler.

Sonraları, Noam Chomsky, coşku dolu bir dinleyici kitlesi önünde saygın bir panelistle Batı rasyonalizmine Doğu'dan bir alternatifin olup olmadığını tartıştıklarını anlattı. Chomsky, anlamaya çalışarak, "Kültürel farklılıklar bir yana bırakılırsa, bir Doğulu gerçekten de bir Batılı'dan farklı düşünür mü?" diye sormuş. Cevap "Evet" olmuş. Buna inanamayan Chomsky, "Acaba Doğulular bir iddianın ya doğru ya da yanlış olabileceğini, hem doğru hem yanlış olamayacağını kabul etmiyorlar mı?" diye sormuş. Cevap yine "Evet" olmuş.

Kulaklarına inanamayan Chomsky “Çinli bir çiftçinin, pirinç tarlasına yağmurun hem yağdığına hem yağmadığına inandığı anlamına mı geliyor bu?” diye sormuş. Cevap: “Evet.” Chomsky nazikçe konuyu değiştirmiş.

Bu “bilimsel” bölünmenin her iki tarafındakiler solcu olsa da, eğer bilimi eleştirenler haklıysa, bilimin savunucuları modası geçmiş düşünme biçimlerine saplanıp kalmışlar demektir. Var olan koşulların göreliliğini aklımız almıyor. Her iddia ve teorinin, aslında bir başka “hikâye”den öte bir şey olmadığını da aklımız almıyor. Öte yandan, eğer bilimi savunanlar haklıysa, bilimi eleştirenler ya bütün yanıtların eşit bir meşruiyete sahip olduğunu iddia ederek, çözümlenebilir birçok uzlaşmazlığın çözümünden feragat ediyorlar ya da daha beterini yaparak karşıt görüşler arasındaki çatışmayı, kanıt ve akıl yürütme bir yana bırakıldıktan sonra geriye kalan unsurları, yani karizmayı ve otoriteyi kullanarak kimin daha fazla taraftar kazanacağı bir yarışmaya çeviriyorlar.

Tartışmayı ilerletebilmek için farklılıklarımızı nasıl daha açık hale getirebiliriz? Yeni vizyon ve strateji geliştirmenin bir önkoşulu olarak, aktivistlerin geçmişteki fikirlerini aşmakla kalmayıp düşünme biçimlerini de mi aşmaları gerekiyor? Bu konuda, bilimi savunan üç kişiden, bilimi eleştiren altı kişinin ortaya attığı ana noktaları ele alması ve bir karşı dosya oluşturması istendi.

[3]

Umarız tartışmamız, canlı bir fikir alışverişini teşvik eder ve okuyucuların kendi sonuçlarını çıkarmasını sağlar.

POSTMODERNİZM?

Michael Albert

İki yıldan biraz daha uzun bir süre once, Sosyalist Akademisyenler Konferansı için Boston'dan New York'a gitmeye hazırlanırken, akademisyen bir arkadaşımdan yolda geçireceğimiz dört beş saat boyunca bana "postmodernizm"i anlatmasını istedim. Kabul etti ve yola koyulduk; o anlattı, ben de dinledim.

New York'a vardığımızda, bana "Postmodernizm nedir?" diye sorulsaydı, cevaplayamazdım. Dört saat geçmiş ve ben "postmodernizm"in ne anlama geldiğini hâlâ anlayamamıştım. Bunun üç açıklaması olabilir.

1) Öğretmenim bir kavramı dört saatte açıklamaktan aciz bir aptaldı.

2) Ben bir kavramı dört saatte anlamaktan aciz bir aptaldım.

3) Kavram aptalcaydı, dört saatin açıklamaya yetmeyeceği ölçüde geniş ve muğlak bir laf salatasıydı.

Tahmin edeceğiniz gibi, tercihim üçüncü seçenek. Ama raflar dolusu kitap yazdırtan bir kavram nasıl olur da kof sayılabilir? Benim varsayımım şu: Edebiyat teorisi büyük ölçüde, edebiyat kuramcılarının, profesyonel hempalarını, patronlarını, öğrencilerini ve genelde entelektüel cemaati kandırırarak krallara layık muamele görmekte kullandıkları bir düzmeceden ibarettir.

Böyle bir küfrü nasıl edebiliyorum?

Birincisi, bir akademik disipline düzmece demek, küfürden çok sağduyudur.

Yaygın iktisat anlayışlarını ele alalım. “Neo-klasik” iktisadi yapının tamamına yakını, hesabı ödeyip düdüğü çalan şirket yöneticilerini memnun eden iktisatçılara verilen ödülleri meşrulaştırmaya dayanır. Bu yüzden, ana-akım iktisatçılar esas olarak kapitalizmin değerini “ispatlar” ya da kapitalistlerin amaçlarına ulaşabilecekleri en iyi yolu gösterir; ama sistemin nasıl çalıştığını, kimin kazandığını, kimin kaybettiğini ve kazananın niçin kazandığını, kaybedenin ise niçin kaybettiğini nadiren sorgularlar.

Ya da akademik siyaset bilimini ele alalım. Burada da yine temel fikir hükümeti anlamaktan çok – bunu yapması için akademisyenlere kim para verir ki? – resmi tutumu doğrulayacak şekilde bir “yönetim teorisi oluşturmak”tır.

Ana-akım iktisat ve siyasete yönelik bu suçlamaların Z okuyucularını dehşete düşüreceğini sanmıyorum. Hatta, Z okuyucularının çoğunluğunun savımı destekleyen kanıtların ikna ediciliğini muhtemelen yeterli bulacaklarını da düşünüyorum. Örneğin anketler, iktisat mezunu öğrencilerin mesleklerine dair bu dehşet verici iddiaları kabul ettiklerini gösteriyor ve Pentagon Raporları

[4]

gibi ABD Hükümeti’nin iç işleyişini en iyi gösteren birinci el belgeler, siyaset bilimi bölümlerinin üzerinde çalışmaya tenezzül bile etmediği materyaller arasında yer alıyor.

Ama ya edebiyat teorisi? Bu kesinlikle düzmece olamaz. Her şeyden önce, edebiyat teorisinin anlaşılması en güç uygulayıcıları genellikle radikallerdir ve yalnızca özçıkara hizmet eden mistifikasyon ise radikal bir tutum olamaz.

Yine de, bir İngiliz Edebiyatı öğretmeni olduğunuzu ve yüksek maaş, entelektüel statü ve sürekli kadro güvencesi istediğinizi varsayalım. Edebiyat okumak ve tartışmak, bunca nimete ulaşılmasını nasıl sağlar? Bu tür “alelade” bir faaliyetin İngiliz Edebiyatı öğretmenliğinin esasını oluşturduğunu kabul etmek, yüksek maaşları, yüksek statüyü, sürekli kadro güvencesini ve uzak mesafelere yapılan konferans gezilerinin meşrulaştırılmasını zora sokmaz mı? Bu ödülleri meşrulaştırmak için uzmanlaşılması yıllar alan ve en azından onların bakış açısına göre, bazılarının diğerlerinden daha iyi kullandığı bir “teori” olması gerekir.

Edebiyat teorisine bir göz atın; öylesine yoğun ve muğlak hale getirilmiş, anlaşılmaz bir kavramlar ve tabirler yumağıdır ki;

• Rasyonaliteden bir süreliğine uzaklaşma niyetinde olmayanın işine yaramaz.

• Ne karşı çıkılabilir ne de yanlış olduğu ortaya konulabilecek kadar anlaşılabilir.

• Bunu yapmaya teşebbüs eden olursa, her şeyden önce teoriyi anlamadığı öne sürülerek alay edilir.

Bu yüzden, edebiyat kuramcıları anlaşılmaz “söylemleri”ni sürdürdükçe, savunabilecekleri bir akademik mevkinin sahibi olurlar. Birçok öğrencinin olan bitene dair zerrece bir fikrinin olmayışı yüzünden kendini aptal gibi hissetmesi, cemaatten birinin çıkıp bindikleri gemiyi batırması için yeterli olmaz.

Yukarıda söylediklerimin çok ağır olduğunu ve savunmak için yeterli kanıtlar olmaksızın ortaya konulan bir varsayımdan ibaret olduğunu kabul ediyorum. İddialarımı belirli metinlere dayalı kanıtlarla desteklemekteki eksikliğimin altında, değerlendirme yapabilecek

kadar anlayabildiğim bir edebiyat teorisi kitabı bulma çabalarımın boşa çıkmasının yattığını da kabul ediyorum. İşte size, romanlar, filmler, MTV, modern mimari, pop şarkıları ve modern edebiyat hakkında görece daha az muğlak şeyler söyleyen edebiyat kuramcılarını okumak için bile anlamanız gereken "söylem" türleri: postmodern an, ikilikler,[5] üstbelirlenmiş çatışma, saf sistematiklik, postyapısalcılık, yorumsamacılık,[6] üst-anlatı, yapıbozum, indirgenemez maddilik, semiyotik ve diyalojizm.[7]

Bu arapsaçı terimleri anlamıyorum ve pop müzikte Talking Heads,[8] TV'de "Cesur ve Güzel", Hollywood'un Yıldız Savaşları, beyzbolda Dodgers Stadyumu ya da edebiyatta Ishmael Reed üzerine anlamlı yorumlar yapmak için bunları kullanmaya ihtiyacım olduğundan da kuşkuluyum. Bu yüzden de, bu terimlerin hiçbir şey ifade etmediği varsayımımın yanlış olabileceğini memnuniyetle kabul etmeye hazırım. Belki de Madonna'yı "kuramsallaştırmak" için ihtiyaç duyulan kavramlar tam da "indirgenemez maddilik" ve "saf sistematiklik"tir. Ama öyle olsa bile, edebiyat kuramcılarının elde ettikleri sonuçları anlatmaları, popülerleştirmeleri ve genelde anlaşılabilir hale getirmeleri yine de mümkün olabilmeliydi. Böylece bizler de tüm bu muğlak terminolojinin gerisinde bazı gerçeklerin bulunduğunu anlayabilirdik. En zor fizik teorileri bile tanımlanabiliyor, böylece ortalama insanlar temel sonuçlar ve sorular hakkında epey fikir sahibi olabiliyor. Eğer kuarklar,[9] gluonlar,[10] büyük patlama ve kara deliklere ilişkin teoriler tanımlanabiliyorsa, gündelik kültür ve iletişime ilişkin teoriler haydi haydi tanımlanabilmelidir.

Öyleyse lütfen biri bana, edebiyat teorisini anlamak için ne okuyabileceğimi söylesin. Böylece ben de varsayımımdan vazgeçer, bilgilendirici bir özet yazarım. Yukarıda sıraladığım terimleri, Z

okuyucularının yüzde birinin bile tanımlayamayacağına bahse girerim. Öyleyse, kuramcılar bizim de işin içine girmemize izin verseler mantıklı olmaz mı, tabii gerçekten ortada bir şey varsa?

ANTİ-RASYONALİZM

Michael Albert

Toplumumuzda bir "anti-rasyonalite" eğilimi hızla yayılıyor. Kapsamını ve derinliğini belirlemek zor; ama öyle görünüyor ki, en çok sol saflarda telaffuz ediliyor. Şu deneyimleri ele alalım:

Yaklaşık sekiz ay önce Maryland eyaletinin Amherst kentinde, bir grup aktivist ve akademisyene yapılan bir konuşmada, konuşmacı ısrarla "fazla mantıklı" bulundu. Gereğinden fazla kanıt, varsayım ve iddia sunduğu, buna karşılık konuşmasında duygulandırıcı tasvirlere çok az yer verdiği söylendi kendisine. "Bilimsel tarzı" sözlerini değersiz hale getiriyormuş. Fikirleri a priori[11] dikkate alınmadı.

Birkaç hafta sonra, Ortabatı'da yayımlanan anarşist bir başyazı aktivistlere, o zamana kadar son derece saygı duyulan bir yorumcunun yazılarından bundan böyle şüphe duymalarını tavsiye etti. Yoldaş kendini "Batı Teknolojisine" fazlaca kaptırmıştı. Teknolojinin çok fazla sayıda nimetini kabul ediyordu ve bu bağlılığı yüzünden konuşmaları şüphe uyandırıyordu.

Daha yakın bir zamanda, New Yorklu bir solcu bir toplantıya katıldı. Bu toplantıda yapılan bir sunumun içeriğine katılmadığını, kendi görüşlerinin ciddi ölçüde farklı olduğunu açıkça ifade etmesinden dolayı bir çok kişi tarafından "fazlaca açıksözlü" bulunarak eleştirildi. Açıksözlülüğün dürüstlük olduğunu ve dolayısıyla iyi bir şey olduğunu söyleyerek yanıt verdiğindeyse kendisine açıksözlülüğün "fazlaca kavgacı bir davranış" olduğu söylendi. Bundan böyle, gerekli olduğu durumlarda "başkalarının sözlerini kendi görüşleri açısından daha kabul edilebilir hale getirmek için yeniden yorumlamalıymış."

Böyle yapmak, keskin görüş ayrılıklarını önlermiş ve “gerçekten saygı göstermesini” sağlarmış.

Ardından, Chicago’da birilerinin kültürümüz hakkında (ne olduğunu tam hatırlamadığım) bir iddianın doğru olduğunu öne sürmesi nedeniyle bir tartışma çıktı. Başka bir aktivist, bu iddiayı dile getirene – ne bu iddia ne de bir başkası için – hakikat diye bir şey olmadığını söyledi. Hakikat yerine rakip yorumları, olasılıkları ya da hikâyeleri tartışmak daha iyimiş. Hakikat fazlasıyla nihai, fazlasıyla kapalı ve fazlasıyla emrediciymiş. Tek bir hakikat, bizi bilgiye ulaştıran tek bir bakış açısı ve dolayısıyla tek bir doğru cevap yokmuş.

Son olarak, John F. Kennedy (JFK) ve Vietnam konusunda yakın geçmişte dile getirilen ulusal çaptaki iddiaları biliyoruz. Önce ortaya bir görüş atıldı: JFK, savaşı bitirmek istemişti ve bu yüzden öldürülmüştü. Ardından, bazı veriler bu görüşe uygun hale gelecek şekilde “yeniden yorumlandığında” ya da “eğilip büküldüğünde” veya imal edildiğinde herhangi bir sorun çıkmadı. Öte yandan, tüm diğer kanıtlar tercih edilen görüşle çeliştiğinde rahatlıkla görmezden gelinebildiler.

Devam edebilirim; üstelik yalnızca buna benzer spesifik örneklerle değil, özellikle Batı Kıyısı‘nda komplo teoriciliğinin yükselmesini ve elbette postmodernist teorinin akademideki kafa karıştırıcı etkisini de kapsayan daha genel eğilimlerle de devam edebilirim. Mesele tüm bu fenomenlerin aynı olması değildir. Aynı değiller. Mesele, tüm bu örneklerin görüş ayrılıklarını ya da makul düşünce tarzında bir azalmayı barındırması da değildir. Asıl mesele, tüm bu örneklerin anti-rasyonaliteyi bir erdem mertebesine yükseltirken rasyonaliteyi bir günah mertebesine indiren anti-rasyonel eğilimin parçası olmasıdır.

Bu eğilimle ilk karşılaştığımda, sadece çabucak ortadan kaybolacak esrarengiz akademik heveslerden biri gibi görünmüştü. Ama şimdi “anti-rasyonalizm”in ne kadar fazla koldan beslendiğini gördükçe, önceki iyimser düşüncelerimin kendi kendimi kandırmak anlamına gelebileceğinden endişeleniyorum. Anti-rasyonalizmi hangi geçerli kavrayışlar besliyor? Anti-rasyonalizm makul bir düşünce tarzı mı? Ne tür etkileri olacak gibi görünüyor? Panzehiri nedir?

Anti-Rasyonalizmin Geçerli Kaynakları

Anti-rasyonalizm kısmen, her şeye rağmen en bilinçli rasyonel faaliyet olan bilime ilişkin çeşitli görüşlerden kaynaklanır. Bu görüşler, feminizmin bilim alanındaki maşizme yönelik saldırılarını, çokkültürcülüğün bilimdeki ırkçılığı reddetmesini, toplumsal ekolojinin bilim alanındaki indirgemeciliğe karşı bütünlük savunusunu, antropolojinin bilimdeki soyutlamaya karşı deneyimi öne çıkarmasını, hümanistlerin “bilimsel yönteme” karşı farklı bilme biçimlerini önemsemesini, sağduyunun bilimsel propagandayı reddetmesini ve işçi sınıfının koordinatör sınıf seçkinciliğine karşı beslediği düşmanlığını kapsar.

Kaynak 1, FEMİNİZM. Feminist eleştiriler, bilim insanlarının sordukları soruların ve hatta verdikleri yanıtların genellikle cinsiyetçi varsayımlar içerdiği konusunda haklıdır. Dahası, kadın bilim insanlarının dışlandığı, daha sınırlı olanakları olan konumlarda çalıştırıldığı, her şeye rağmen başarılı olurlarsa tuhaf gözlerle bakıldığı da kesinlikle doğrudur. Bilim, çoğu zaman cinsiyetçidir.

Kaynak 2, ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK. Çokkültürcü aktivistlerin işaret ettiği üzere, ister asimilasyon ister yok etme yoluyla olsun kültürel farklılıkları tektipleştirme çabası, kafatasçı ırkçılığı ve benzeri

görüşleri savunan bilim insanlarının desteğini almıştır çoğu zaman. Benzer bir şekilde, bilimsel kurumlaşma da bünyesinde neredeyse tamamen Avrupa merkezli kültürü barındırır ve bu yüzden de Üçüncü Dünyalı bilim insanlarını genelde dışlar ya da en azından büyük ölçüde rahatsız eder. Bilim, çoğu zaman ırkçıdır.

Kaynak 3, EKOLOJİK AKTİVİZM. Yeşillerin iddia ettiği gibi, "çevremizi tamir etmeye" yönelik indirgemeci ve teknolojik yaklaşımlar da tamir etmeye çalıştıkları çevreyi kirleten bacalar ya da sızıntı yapan borular kadar ekolojik sorunun bir parçasıdır. Benzer bir şekilde, bilim insanları genellikle gerçekliğin iç bağlantılarını görmezden gelir ve ekolojik düşüncenin bütüncül boyutunu düşünce yapılarına dahil etmeyi reddederek çoğunlukla parçaları vurgular. Bilim, çoğu zaman kirletir.

Kaynak 4, ANTROPOLOJİ. Antropologların belirttiği gibi bilim insanları, bilimsel aletleri, dilleri ve yöntemleri olmamakla birlikte, tecrübe yoluyla büyük bir bilgelik ve kavrayış edinmiş toplulukları çoğu zaman hiçe sayar. Üstelik, bilimin şiddetli saldırısı altında tarihsel olarak biriktirilmiş deneyim de böylece çoğu zaman sonsuza dek kaybolur. Çeşitli bitkilerin iyileştirici güçlerine ilişkin kabileye ait bilgiler ya da çevreyi tahrip etmeden başarılı olan tarım yöntemleri genellikle aşağılanan, göz ardı edilen ve nihayetinde sonsuza dek kaybolan bilgeliğin aşikâr örnekleridir. Bilim, çoğu zaman sömürgeleştirir.

Kaynak 5, HÜMANİZM. Hümanistler bilim insanlarının taklit, kurgulama, şiirsel ifade, dramatizasyon, formelleştirilmemiş deneyim, inanç vs. gibi kanıtlamayı ve hatta bazen mantık kurallarını göz ardı eden bilme biçimlerini aşağıladıkları ve söz konusu yaklaşımların gayet başarılı şekilde ele aldığı devasa varlık alanlarının, bilimsel

analize meydan okuduğunu kabul etmedikleri konusunda haklıdır. Bilim, çoğu zaman kendi gücünü abartır.

Kaynak 6, SAĞDUYU. Popüler sağduyu, gayet doğru bir şekilde, birçok sıradan insana, fizyon reaktörlerinin emniyetli olduğunu iddia eden bir nükleer fizikçinin, sigaranın gerçekte kansere yol açmadığını iddia eden bir biyokimyacının ya da çalışmanın, beceri ve güçlenme düzeyine göre farklılaşan bir iş hiyerarşisine göre düzenlenmesi gerektiğini söyleyen bir mühendisin ikiyüzlü olduğunu söyler. Bu kişilerin cafcaflı ve "istatistiksel olarak doğrulanmış" uzman tanıklıkları, en yüksek fiyatı verenin kullanması için süslü ambalajlara konmuş katıksız zırvalıklardır. Bilim, çoğu zaman ihanet eder.

Kaynak 7, SINIF BİLİNCİ. Son olarak, doktorlar, yöneticiler, bilim insanları ve "koordinatör sınıfın" diğer temsilcileri, sahip oldukları ileri derecedeki bilgilerin kendilerine, atomun doğasından aşkın ya da umudun anlamına kadar her konuda neyin doğru neyin yanlış, neyin iyi neyin kötü olduğunu belirleme hakkı verdiğini, böylelikle hayatlarımızı nasıl yaşamamız gerektiğini bizim adımıza kararlaştırmaya yetkili olduklarını iddia ettiğinde, emekçiler bunun su katılmamış bir özçıkara hizmet etme ideolojisi olduğunu düşünmekte elbette haklıdır. Bilim, çoğu zaman sömürür.

Doğrulanmış bir bilgi bütünü anlamında bilim, bazen sınırlı ve önyargılı ya da alelade propagandadan ibaret olabilir. Doğrulanmış bilgileri biriktirme pratiği anlamında bilim, soruları ve cevapları itibariyle sıklıkla çarpıtılır; farklı gündemleri olanlar üzerinde çoğu zaman egemenlik kurar ve de sıklıkla sadece alınıp satılan bir şeydir. Doğrulanmış bilgiyi biriktiren insanlar anlamında bilim insanları, bazen dar görüşlü, mekanik, sömürgeleştirici ya da ikiyüzlü

olabilirler. Dahası, tüm bu sorunlar asıl olarak alışılagelmiş sınıf, ırk, iktidar ve toplumsal cinsiyet eksenleri etrafında ortaya çıkar. Dolayısıyla bilim, gayrimeşru bir toptanlaştırıcı proje olabilir, daha az bilimsel biçimde sunulan bilgiyi marjinalleştirebilir ve – aynen bilime yönelik eleştirilerin iddia ettiği gibi – en iğrenç projeleri, görünüşte hayli rasyonel şekilde savunabilir.

Los Alamos'ta atom bombası geliştirmek üzere yürütülen kapsamlı disiplinlerarası projede çalışanların biyografilerinden, etkili bilim insanlarından bir tekinin bile, çalışma boyunca ne yaptıklarına dair tek bir ahlaki soru sormamış olduğunu okuyoruz. Daha da kötüsü, projede çalışan bilim insanlarının önemli bir kısmı, yeni ürettikleri silahın açık havada patlatıldığı takdirde atmosferi tutuşturmasının muhtemel olduğunu ve böylece yeryüzündeki tüm yaşamı sona erdirebileceğini düşünüyordu. Her halükârda bombayı ateşlediler, sonra da patlamanın ardından gelen yıkımı değerlendirmek üzere sağ kalabildikleri için rahatlama duyduklarını ifade ettiler.

Öyleyse "Anti-Rasyonalizm"de Yanlış Olan Ne?

1965-1969 arasında MIT'de

[12]

 öğrenciyken, bilimin neredeyse ifrata varan kendini beğenmişliği ve ikiyüzlülüğüne karşı mücadele etmeye epey bir zaman ayırırdım. Okula "Charles Nehri'nin kıyısındaki Dachau"

[13]

 derdim ve okuldaki saygın bilim insanlarına aşağılık değerlere sahip oldukları ve genellikle başkalarının haklarını hükmedici bir şekilde gaspettikleri için küfrederdim. Mekânın özel karakterinden dolayı, güçlü duygular hissetmenin yanlış bir şey olmadığını ve daha ciddi

analizlerin ürettiği kavrayışları nasıl kullanmak gerektiğine karar verirken, gerek mantığa gerekse heyecanlandırıcı tantanalı örneklere dayanarak ısrarla duyguların ve değerlerin öncelikli bir yere sahip olması gerektiğini savunurdum. Etrafımdaki dünya çapında bilim insanlarının çoğuna karşı duyduğum düşmanlık, günümüzde ekolojistlerin, feministlerin, çokkültürcülerin ve sıradan makul yurttaşlarla işçilerin bugünün uzmanlarına karşı hissettiği düşmanlıkla rahatlıkla kıyaslanabilir. Dahası, aradan yaklaşık bir çeyrek yüzyıl geçtikten sonra, bu konu hakkındaki görüşlerimde bir değişiklik olduysa, yalnızca daha da militanlaştığını söyleyebilirim. Ancak rasyonaliteyi ve mantığı asla eleştirmedim; seçkincilik ve koordinatörizm-karşıtlığı projemin bir parçası olmakla birlikte, entelektüalizm-karşıtlığı benim için lanetlenilecek bir şeydir.

Şu ayrımlar önemlidir: (1) Bilimsel bilgiyi ve bilim insanlarını eleştirmek, dünyayı daha iyi bir yer haline getirmek için onu anlamaya çalışmanın bir parçasıdır. Aslında, bu tür eleştiri bizzat bilimin asli faaliyetlerinden birisidir. Dahası, (2) insanlara aşırı indirgemecilikten kaçınmak, bilimsel anlayışların kapsayıcılığının abartılmasına karşı önlem almak ve cinsiyetçi, ırkçı ve sınıfçı [14] önyargıların önünü kesmek için kullanabilecekleri yöntemler önermek, bilim insanlarına (ve siyasi aktivistlere) yardım etmek için yararlı bir yoldur. Öte yandan, (3) aklı ve mantığı, bilimin yol açtığı birçok kötülüğün kaynağı olarak eleştirmek yanlış anlamaya dayalı bir özinkâr eylemidir. Hem yanlıştır hem de dünyayı daha iyi bir yer haline getirmek konusunda hiçbir işlevi yoktur. Tam tersine, en berbat dinsel, Stalinist, burjuva ve faşist demagoji türleriyle uyumlu bir tavırdır.

Evet, eleştirmenlerin bilimde bulduğu hatalar çoğu zaman gerçekten mevcuttur. Aslında aynı cinsiyetçi, ırkçı, sınıfçı ve ekolojik hataların farklı versiyonlarını çeşitli kesimlerden hemen herkes sergiler. Ama nasıl ki bu hatalar toplumun her kesiminden insanların soluk alıp vermesi, beslenmesi, uyuması ya da üremesi yüzünden meydana gelmiyorsa, bilimde de bu hatalar, bilim insanlarının kanıtlama kurallarına uyması, çıkarsama yapması ya da kendi inançlarını inatla savunması yüzünden ortaya çıkmaz.

Tam tersine, geniş anlamda toplumun egemen kurumları, hepimiz için olduğu gibi, bilim insanları için de hayatları boyunca ödüllendirilmeleri için ne yapmaları gerektiği konusunda belli sınırlar çizer; yetiştirilme tarzları ve eğitimleri, kavramlarını ve duygularını sınırlandırır; ve bilim insanlarının doğrudan içerisinde çalıştığı kurumlar gündelik tercihlerini sınırlayan taraflı rollere sahiptir. Dahası, bu gerçeklikler olağan yollardan uygun şekilde işlenip geliştirildiğinde nasıl spor, tiyatro, çalışma ve aile hayatıyla ilişkili olumsuzlukları açıklıyor, hatta öngörebiliyorsa, modern bilimde yaygın olarak var olan olumsuzlukları da kolaylıkla açıklayabilir ve hatta öngörebilir. Nasıl ki sorunların kaynağını atletlerin bedenlerinin metabolize etme süreçlerinde, aktörlerin rol ezberleme yöntemlerinde, işçilerin el-göz koordinasyonunu sağlama biçimlerinde ya da aile bireylerinin konuşurken ağızlarını kullanıyor oluşunda aramıyorsak, bilim alanında karşılaşılan sorunları da bilim insanlarının kullandığı “düşünme biçimleri”nde var olan “daha temel” bir yozlaşma sebebine bağlayamayız. Bu alanların tümünü kuşatan kurumsal ve toplumsal bağlam ve bu bağlamın insanları yerine getirmeye zorladığı bilimle, sahneyle, işyeriyle ve aileyle ilgili roller yeterli açıklamayı sağlar.

Bunun yanı sıra, bilim ile insanların hayatta yaptıkları diğer şeyler arasındaki farkın, çoğu “anti-rasyonalist” tarafından son derece yanlış anlaşıldığını görmek de önemlidir. Anti-rasyonalistlerin çoğunun kafasındaki bilim insanı arketipi genellikle ya çıldırmış, çatlak bir fizikçi ya sıradan bir burjuva iktisatçısı veya kendini zenginlere satan aşağılık bir fahişedir.

Birincisi, ciddi bilim insanları sezgiyi, önseziyi, tahminleri, deneyimleri ya da bizi yeni bir fikre götüren başka herhangi bir yolu reddetmez. Bilim insanları da tıpkı diğer herkes gibi bunların hepsini hemen her zaman kullanır.

İkincisi, ciddi bilim insanları sınamayı yalnızca mantık ve çıkarsamaya dayandırmazlar. Tam aksine deneyi, bir başka deyişle gerçek olayları ve deneyimi belirleyici konuma yükseltirler.

Üçüncüsü, iktisatçılar, sosyologlar ve psikiyatristler gibi kendilerine bilim insanı görünümü verenler bazen bilgilerinin menzilinin her şeyi kapsadığını ve bilgeliklerinin ufkunun sınırsız olduğunu iddia etseler de, ciddi bilim insanları: (1) kanıtlama kuralları, mantık ve teorinin bize akla yatkın bilgiler sağlayabileceği bütün şeylerin kümesi ile insanların ilgilendiği bütün şeylerin kümesi karşılaştırıldığında, ilkinin epeyce küçük kaldığını ve (2) her bilginin koşullu olduğunu ve gelecekte herhangi bir zamanda yanlış olduğunun ispatlanabileceğini kabul eder.

Bu yüzden de ne gariptir ki, gerçekte bilimi, bilim olmayandan ayıran husus tam olarak: (1) bilimin, kendi iddialarını sabit dogmalar olarak muhafaza etmek yerine onları değiştirmeye istekli oluşu; (2) bilimin birbiriyle çelişen birden fazla açıklamayı – en azından aralarından birini seçmek için ikna edici bir yol olmadığı durumlarda – eşzamanlı

olarak kabul etmeye açık olması; (3) bilimin herhangi bir kişinin iddialarını değerlendirirken diplomalara, otoriteye ve hatta geçmiş başarılara itibar etmemesi ve (4) bilimin uyuşmazlıklarda deneyimi asıl hakem konumuna yükseltmesidir. Bir başka deyişle, gerçek bilimin ayırt edici özelliği, tam da kendisine yöneltilen eleştirilerin hedeflediğini söylediği amaçlara olan bağlılığıdır.

Son olarak yine ne gariptir ki rasyonalitenin, mantığın ve kanıtlama kurallarının kullanılması ırkçı, cinsiyetçi, sınıfçı ve ekolojik duyarsızlıklar üretmeye eğilim göstermek yerine, bu çarpıtmalara karşı koymaya yardımcı olur. Buna karşın, rasyonalitenin, mantığın ve kanıtlama kurallarının kullanılması, egemen kurumsal bir bağlamdan gelen baskıları dengelemek ve dolayısıyla bu olumsuzlukların bilimsel düşünce ve pratiğe bulaşmasını engellemek konusunda her zaman yeterli olmayabilir.

Anti-Rasyonalizmin Etkileri

Anti-rasyonalizm, bilime dair yanlış bir kavrayış ve herhangi bir dayanaktan yoksun muhalefet atakları önermenin yanı sıra daha stratejik nitelikte başka sorunlar da barındırır. Burada, bunlardan üçüne değineceğim.

Birincisi, aktivistler, toplumsal koşulları iyileştirmeye yönelik mücadelelerinde büyük silahlara, büyük medyaya ve büyük miktarda paraya esas olarak zihinleriyle ve bedenleriyle karşı koyarlar. Anti-rasyonalizm, “Haydi gelin zihnimizin önemli bir kısmını kullanmayı reddedelim” diyor. İşte bu ilginç bir strateji. Daha mücadele başlamadan en temel varlığınızdan vazgeçin.

İkincisi, sistematik olarak rasyonel olmamayı seçmek gibi bir şey elbette söz konusu olamaz. Bu, cinnetin ötesinde bir durum, bir tür

kalıcı regresyon olurdu. Bununla birlikte, diğer faktörlerin rasyonalitemize baskın gelmesinin derecesini sınırlamaya ya da artırmaya çalışmak anlamında kuşkusuz daha az veya daha çok rasyonel olabiliriz. Fakat tabii ki bütün anti-rasyonalistler gerçekte rasyonaliteyi kullanırlar. Rasyonalite, eninde sonunda insanların nasıl düşündüğünü adlandırmak için kullanılan başka bir isimdir. Bu nedenle, bağlılıklarımızı ifade ederken ve eylemlerimize karar verirken kısmen rasyonalitemize dayanırız, kısmen de arzu, korku ve alışkanlık gibi ek unsurlara. Rasyonalitenin işleyişi hakkında ve hatta (mantık dediğimiz ve ayrıntılı şekilde tanımlayabileceğimiz boyutu dışında) rasyonalitenin çeşitli boyutlarının doğası hakkında çok az şey biliyor oluşumuz, kuşkusuz hepimizin neredeyse her zaman büyük ölçüde rasyonel davranmasını engellemez. Gerçekten de, felaket düzeyinde sonuçlarla karşılaşmadan ne bir bütün olarak rasyonaliteden ne de sadece mantıktan uzun süre vazgeçilebilir. Bu yüzden, eğer anti-rasyonalistlerin gündemi rasyonaliteden vazgeçmek olsaydı, güttükleri dava yalnızca aptalca olmakla kalmaz, aynı zamanda daha baştan başarısızlığa mahkum olurdu. Bununla birlikte, belirli bağlamlarda insanlar kanıtı ve akıl yürütmeyi kullanmayı azaltabilecekleri için, anti-rasyonalistlerin kendi inandıkları şeylerle hemfikir olmayanlardan her seferinde ısrarla bu şekilde davranmayı istemesi ille de beyhude bir çaba olmak zorunda değildir. Gerçekte, felsefi bir derinlikten yoksun olsa da, bir anti-rasyonalist açısından kendini eleştirenlerin asla sağlam bir karşı çıkışta bulunmamasını sağlamak için başvurabileceği oldukça etkili bir mazerettir. Bütün anti-rasyonalistlerin amacının bu olduğunu söylemiyorum; demek istediğim şudur: Anti-rasyonalizm, az ya da çok kaçınılmaz bir şekilde bu sonuca yol açar. Solun bu uygulamayı

giderek artan bir şekilde benimsemesi ise, bazı meslekler için harikalar yaratsa bile, dünyayı daha iyi bir yer haline getirme mücadelesi açısından daha baştan kendini hezimete mahkum eden bir başka strateji olacaktır.

Üçüncüsü, görüşler arasında seçim yapmaya çalışırken öncelikle başvurduğumuz araçlar olan kanıt, çıkarsama ve akıl yürütmeyi bir tarafa bıraktığımızda geriye ne kalır ki? Hangi açıklamaları destekleyeceğimize, hangi politikaları savunacağımıza, hangi görevleri yerine getireceğimize nasıl karar vereceğiz? Bilimin iddiası şudur: Kendi deneyimlerimizi ve başkalarının deneyimlerini, kendi sezgilerimizi ve başkalarının sezgilerini, hatta kendi korku ve tahminlerimizi ve başkalarının korku ve tahminlerini kullanmamız gerekir; ancak bunların hepsi mantığın ve kanıtlama kurallarının süzgecinden geçirilmelidir. Tüm bu unsurlardan oluşan kütleyi “bir argüman” halinde birleştirmeliyiz; böylece, olgularla temennileri birbirinden ayırt eder ve iddia ettiğimiz şeyi ikna edici bir şekilde mi ortaya koyduğumuzu, yoksa sadece ham bir görüş olarak mı ileri sürdüğümüzü değerlendiririz. Ama eğer rasyonaliteyi bir kenara bıracak olursak, düşünceyi iyice incelememize ve bağlantıları ve içerimleri sınamamıza yardımcı olması için mantığa başvurmak yerine sadece duygularımıza, heyecanlarımıza, tercihlerimize ya da anlık heveslerimize – veya bazı otoritelere itaat etmeye – güvenmek durumunda kalırız. İçinde yetiştiğimiz ve şu anda geçerli olan kurumsal bağlam göz önüne alındığında, en kuvvetli ihtimal, hangi konumu savunacağımıza karar verirken ister istemez seçenekleri bize takdim edenlerin üslubuna ve geçmişteki başarılarına bakarak karar verecek olmamızdır. Bilgiye dayalı muhakemenin yerini

karizma ve sürü mantığı alacak ve Sol, Sağa dönüşecek. İşte size bir başka muhteşem strateji.

Bir Panzehir

Paranoyak bir birey, CIA'nın peşinde olduğunu iddia ettiğinde, işin içinden çıkmak zordur. Söyleyeceğiniz her şey saplantının bir parçası haline gelebilir. Eğer anti-rasyonalistler gerçekten irrasyonal olsalardı, durum hemen hemen aynı olurdu. Kanıt, mantık ya da çıkarsamaya başvurmak irrasyonel bir şahsın görüşlerini etkileyemez, çünkü bunların hepsi kafasındaki şemaya uyacak şekilde yeniden yorumlanacaktır. Ama anti-rasyonalistler, birkaç istisna dışında, irrasyonel değildir. Onlar;

1) ya bilim dışındaki diğer bilme yollarının değerini kabul etmek isteyen, ama bunu başarmak için kendini bilimi kötülemek zorunda hisseden insanlardır;

2) ya işlerin mevcut durumundan haklı olarak rahatsız olan, bilim insanlarına ve diğer otorite figürlerine karşı geçerli nedenlerden dolayı düşmanlık duyan, ama uygulanabilir bir alternatifi olmayan, bu yüzden de kendi tarafında görünen her şeyi umutsuzca kabul eden kişilerdir;

3) ya felsefi ihtişam hakkında çapraşık yanılsamalar besleyen akademisyenlerdir;

4) ya da uzlaşmazlığa düştüğü herkesi susturmanın yeni bir yolunu bulmuş olan ideologlardır.

Her dört durumda da anti-rasyonalizme verilecek tek cevap, karşılaştığımız bu olumsuzlukların gerçek kaynaklarını açıklamak için bir araya getirebileceğimiz her deneyimi, gerekçeyi ve kanıtı

kararlılıkla kullanmak ve insanların umutlarını ve isteklerini daha iyi karşılayabilecek gerçek bir alternatif vizyon ve strateji sunmaktır. Ama yol boyunca, rasyonaliteye saldırılmasına boyun eğmemek ve anti-rasyonalistlere samimi bir şekilde saygıyla yaklaşırken destekledikleri fikirlere doğrudan karşı çıkmak yararlı olabilir.

RASYONALİZM

Michael Albert

Geçen sayıda nezaketi bir tarafa bırakarak “irrasyonalist” olarak adlandırdığım kişilerin iddialarını çürütmüştüm. Bilimsel düşünceye ve “Batı rasyonalitesine” karşı çıkışlarının nasıl bir yanlış anlamanın ve gericiliğin ürünü olduğunu farklı argümanlarla ve örneklerle göstermiştim. Şimdi, inkârcı bir silip süpürme işlemi, geriye kötü bir duygu ya da muhtemel bir boşluk bırakabileceğinden, bu “öfkeyi”, özellikle siyasi analiz açısından “rasyonel olmayı” tanımlamakta ve savunmakta kullanacağım.

İlk olarak, “rasyonel olmayı” sağlayan nedir?

1) Bunun doğru olmak anlamına gelemeyeceğini biliyoruz. İnsanlar sıklıkla hem rasyonel olabilir hem de yanlış düşünceler öne sürebilirler. İki rasyonel insan genellikle zıt sonuçlara varabilir, ikisinin de doğruyu söylemesi mümkün değildir. Dolayısıyla rasyonel olmak her zaman hakikati bulmak anlamına gelmez.

2) Aynı zamanda, “rasyonel olmanın” farklı dereceleri olduğunu da biliyoruz. Hepimiz belirli bir noktaya kadar kolaylıkla “rasyonel” olabiliriz ve daha yüksek bir kesinlik düzeyine ulaşabilmek için hatırı sayılır ölçüde çaba sarfetmemiz gerekebilir. Dahası, tanımlanan özel problemle bağlantılı olarak aynı cevabı bulabiliriz de bulamayabiliriz de.

3) Rasyonel olmanın mantıklı olmanın ötesinde bir şey olduğunu da biliyoruz. Mantık kurallarına dikkatle uyduklarında bile, irrasyonel olduğunu düşündüğümüz insanlarla hepimiz karşılaşmışızdır. Mantıklı olmak, rasyonel olmayı tek başına sağlamaz.

4) Son olarak, rasyonel olmanın dogmatik olmaktan farklı olduğunu biliyoruz. Rasyonel olmak, hem hatalı olma olasılığını kabullenmeyi hem de iddialarımızı tekrar tekrar sınayarak hata olasılığını değerlendirmeye hazır olmayı içerir.

Öyleyse, sözcüğün bildiğimiz kullanımlarından çıkardığımız bu genel kurallara göre rasyonel olmak ne demektir? Sözlük bize rasyonel olmanın, "bilinen ya da varsayılan olgulardan mantıksal çıkarsamalarda bulunmak" olduğunu söylüyor. Başlangıç yaklaşımı olarak oldukça iyi sayılır. Tanımımız bu olduğunda "rasyonel olma"nın bizi doğru sonuçlara ulaştırması, ancak "bilinen ya da varsayılan olgular" doğru ve yeterli kapsayıcılıkta olursa ve bu olguları mantıksal çıkarsamalar yapmak için kullanırken hata yapmayacak kadar iyi anlarsak mümkün olabilir. Sonuç olarak, bu rasyonalite tanımıyla yukarıdaki üç koşul sağlanmış olur.

1) Rasyonel olduğumuzda bile yanlış çıkarsamalarda bulunabiliriz. Örneğin, bizim doğru olduğunu düşündüğümüz olgular yanlış olabilir, böylece yanlış çıkarsamalara yol açabilirler. Ya da gerçekte ek olgular çıkarsamalarımızı yanlışlarken, olgularımızın can alıcı önemde olan bütün her şeyi temsil ettiğini düşünebiliriz. Ya da mantıksal çıkarsamalar yapabiliriz, ama bunlar bazı doğru olguların yanlış anlaşılmasına dayanabilir.

2) "Rasyonel olma"nın derecesini artırmak, ilgili olguları öne sürerken çok daha itinalı davranmaya, mantıksal çıkarsamaları dikkatli bir şekilde yapmaya karşılık gelir ve dolayısıyla çıkarsamalarımızın doğru olma olasılığını artırabilir.

3) Mantıklı olmak bir kimseyi rasyonel yapmaya yetmez, çünkü iyi bir mantık yürütmenin yanlış ya da eksik bilgiyle yapılması, ancak

tesadüfen doğru çıkarsamalara yol açacaktır.

4) Doğru çıkarsamalar, doğru olgulara ve mantıksal analizlere bağlı olduğundan, iddialar yalnızca inanca dayanarak kabul edilmek ya da reddedilmek yerine sınanabilme özelliğine sahiptir. Bir iddiayı ortaya atanlar ve değerlendirenler onu sınayabilmeli, hatta mutlaka sınamalıdır; ortaya yeni kanıtlar çıktığında da yeniden sınamalıdır.

Bu tanıma göre insanlar hemen her zaman, en azından bir ölçüde rasyoneldir. Ne olursa olsun yaptığımız hemen her şeyde "bilinen ya da varsayılan olgulardan mantıksal çıkarsamalarda" bulunuruz. İnsanlar genellikle en azından bir ölçüde rasyonel oldukları halde, yukarıda (1) şıkkında değinilen nedenlerden dolayı hatalara sıkça rastlanır. Dahası, yanlış yorumlanan olgulara inanma ya da duygularımızın veya korkularımızın mantık yürütme kapasitemize baskın çıkmasına izin verme biçiminde ortaya çıkan önyargılara sıkça rastlanır. Bu önyargılar aşırıya kaçtığında, sonucu elbette irrasyonel olarak niteleriz. Eğer bilinçli bir şekilde yapılıyorsa, bunu ikiyüzlülük, manipülasyon, artniyetlilik vs. olarak adlandırırız.

Öyleyse sözlük tanımı neden yalnızca "başlangıç yaklaşımı" olarak değerlendirilmelidir? Bir şeyler, yani karmaşık olduklarında genellikle teori olarak adlandırılan hipotezler eksiktir. Rasyonel olduğumuzda, sözlük tanımının ima ettiğinin tersine, her zaman olgulardan mantık yoluyla çıkarsamalara gitmeyiz. Bunun yerine önce çıkarsamalara ulaşır ve ancak ondan sonra bu çıkarsamaların geçerliliğini olgular ve mantık yoluyla sınamaya çalışırız. Örneğin bir önsezimiz, sezgimiz ya da bir tahminimiz olabilir. Bir hipotez oluşturmak için bir analoji kullanabiliriz. Ya da bir başkası bize bir hipotez önerebilir. Mesele şu ki, zaten genellikle dünya hakkında bir iddiamız – bir hipotezimiz – vardır; ancak ondan sonra iddianın doğruluğunu

mantık yoluyla çıkarsayabilmek için kullanacağımız bir olgular kümesi bulabilecek miyiz diye bakarız. Bunun rasyonalitenin sözlük tanımına yapılan önemli bir ekleme olmasının nedeni, ilk adım olarak bir hipotezi ya da teoriyi düşünmekle, ikinci adım olarak bunun doğruluğuna karar vermek arasındaki farkı açığa çıkarmasıdır. Sözlük tanımının ima ettiğinin aksine, ilk adım olarak her şeyden başlanabilir: önseziler, analojiler, kestirimler, sezgiler, tahminler, imgelemin şiirsel uçuşları, beyin fırtınası ve hatta kavramların ya da nosyonların rasgele yeniden düzenlenmesi. Bununla birlikte, ikinci adım için kanıtlama ve mantık kuralları önem kazandıkça sözlük tanımı daha fazla öne çıkar.

Bu açıklama sayesinde, gündelik hayatımızdan bilime doğru yöneldiğimizde zihinsel yönelimlerimizdeki tek değişimin, önyargılarımızdan kurtulmak ve rasyonaliteye elimizden geldiğince makul bir şekilde ulaşabilmek için kullandığımız yöntemlerin kodlanması olduğunu görürüz. Elbette felsefeciler bu kodları sıralamaya çalışırlar, ama bilim insanları felsefecilerin çabalarına hemen hiç dikkat etmezler. Bilakis, bilim insanları bu kodları, zanaatlarını öğrenmenin bir parçası olarak hocalarını taklit ederek öğrenirler. Yine de, bu kodları tam olarak listeleyebilmek ne kadar zor olursa olsun, işin esasının bilim insanlarının “kanıtlama kurallarına” uymaya ve tekrarlanan deneylerin, mevcut deneyimlerin ve özenli mantığın önceliğine saygı göstermeye bağlılıkları olduğunu biliyoruz. Genelde, bilimsel duruşa yaklaştıkça yanlış olguları kabul etme, bağlantılı olguları kapsam dışı bırakma, doğru olguları yanlış yorumlama ve mantıksız çıkarsamalar yapma olasılığımız azalır; önyargılarımızın olguları kabul etme ya da çıkarsama yapma için kullandığımız kriterleri eğip bükmesine daha az açık hale geliriz.

Ve hepsi bu. Kılı kırk yaran felsefelere dalmak istemediğimiz sürece, ortada bundan daha fazla bir şey yok. Rasyonalitenin ve bu bağlamda bilimin ne olduğunu anlama sürecimiz tamamlanmıştır. Anlaşılmaz kitaplarla dolu kütüphaneler bir tarafa, bir siyasi aktivistin bilmesi gerektiği düzeyde rasyonel olmak ya da bilimsel olmak ne gizemlidir ne de karmaşık. Buna karşılık, rasyonel olmak ya da bilimsel olmak bazen çok çalışmayı gerektirir.

Rasyonel olmak, insan olmakla ilişkili birçok yetenekten biridir sadece. Rasyonaliteyi uygulamak, en azından bir dereceye kadar doğal bir şekilde işler. Öte yandan, bilimsel bir rasyonalite standartına erişmek daha fazla disiplin gerektirir. Dahası, rasyonalitemizdeki disiplini farklı derecelerde kullanabiliyor oluşumuz büyük bir şanstır; çünkü hiçbir arabanın gelmediğini gördüğümüz bir caddede karşıdan karşıya geçmeye karar vermek için eğer verilerimizi önyargılar karşısında sınamak, bütünlüklü olup olmadıklarını karşılaştırarak kontrol etmek ve benzer deneyler yapan başkalarının onayını beklemek zorunda kalsaydık, karşı tarafa asla geçemezdik. Öte yandan, eğer yalnızca her iki tarafa da baktıktan sonra doğru şeyi yapmakla ilgili kendiliğinden rasyonalite düzeyine erişebilmiş olsaydık, bu defa da buhar gücünü ya da ya da elektriği kullanıma sunmaya yetecek fizik kavrayışına, antibiyotikleri kullanıma sunmaya yetecek biyoloji bilgisine, çeşitli temizlik maddeleri yapmaya yetecek kimya bilgisine vs. asla ulaşamazdık. Dolayısıyla, farklı kesinlik derecelerinde “rasyonel” olabilmenin hiç kuşkusuz yararını görsek de, bu esnekliğin kimi zaman belirli bir durumda, o durumun gerektirdiğinden daha düşük düzeyde bir rasyonalite kullanabileceğimiz anlamına geldiği de doğrudur.

Öyleyse, siyasal yargılara varabilmek için, caddede karşıdan karşıya geçmekten bilimselliğe kadar uzanan yelpazede hangi düzeyde rasyonaliteye ihtiyacımız var?

Bazı Vaka İncelemeleri

Diyelim ki tartışmalı bir hipotezle karşılaştık; örneğin, "Eğer John F. Kennedy (JFK) birazcık daha uzun yaşayabilseydi, Vietnam Savaşı'nı bitirecekti. Bu yüzden öldürüldü. Bu olay, o andan sonra ABD'de hayatın ve hükümetin niteliğini ciddi bir şekilde değiştirdi." Bunu kabul edecek miyiz, etmeyecek miyiz; buna nasıl karar vereceğiz?

Birçok şey, ilgili arka plana ilişkin elimizde var olan bilgi birikimine bağlıdır. Çıkarsama yapmak için kullanabileceğimiz "bildiğimiz ya da varsaydığımız olgular" nedir? Eğer aralarında, toplumsal ilişkilere dair oldukça kapsayıcı, kendini defalarca ispatlamış bir teorimiz varsa, taban tabana zıt bir hipotez öne sürüldüğünde neredeyse hiç duraksamadan reddedebiliriz. Bu, bir arabanın geldiğini gördüğümüzde karşıdan karşıya geçmememiz gibi bir şeydir. Ama tabii ki buradaki mesele aslında şudur: Bu yeni bağlamda teorimiz aslında yanlışsa, bu tepki gösterme biçimi çoğu zaman ne kadar geçerli ve etkili olursa olsun, çıkarsamamız yanlış olacak ve hipotez hakkında yanlış bir değerlendirmeye varacağız. Daha da kötüsü bu dinamik, önceleri ikna edici olan teorimizin hatalı olabileceğine dair yeni kanıtları tekrar tekrar değerlendirmek yerine, şimdiki ve gelecekteki eylemlerimizi dikte etmesine müsaade ettiğimiz, iyi niyetli olmakla birlikte zihni donuklaştıran bir sekterliğe yol açabilir.

JFK hipotezini, yalnızca tercih ettiğimiz teorik kavrayışa ters düştüğü için içgüdüsel olarak reddetmenin alternatifi şu olabilir: Teorik

anlayışımızdan ne kadar emin olursak olalım, ortaya atılan hipotezi otomatik olarak dışladığını söylemek yerine “bilinen ya da varsayılan” daha temel olgulardan başlayarak hipotezin reddedilmesine yol açacak bir akıl yürütme zincirini ayrıntılarıyla ortaya koyabilir, böylece teorimizi yeniden sınayabiliriz. Bu yolu izlediğimizde, teorimizde bir sorun olduğunu keşfetme olasılığımız vardır; ya da alternatif olarak, hipoteze karşı çıkışımızı daha geniş teorik meseleler üzerinde uzlaşma gerektirmeyen sınanabilir bir yoldan açıklama olanağına kavuşuruz. Böylece, hipotezin destekçileri ya göz ardı edebilecekleri ya da “genel kabul gören bir düşünce” olarak boyun eğebilecekleri bir dogma yerine, mantığını ve öncüllerini sınayabilecekleri, her adımı dikkatlice atılmış bir akıl yürütmeyle karşı karşıya kalırlar. Bu noktada, ya bu akıl yürütmeyi dikkatlice değerlendirerek tartışmayı sürdürebilirler. Bu durumda iki olasılık vardır: Nihayetinde ya akıl yürütmede gerçek bir hata bulup hitopetezlerinde diretebilirler ya da hiç hata bulamayıp isteksiz de olsa hitopezlerinin yanlış olduğunu kabul edebilirler. Ya da diğer türlü, karşı kanıtları veya mantığı dikkate almak yerine sekter bir ruh haline girerek keyfi bir kararla bu karşı akıl yürütmeyi göz ardı edebilir ve onu reddedebilirler.

Tüm bunlar epey soyut görünüyor, biliyorum; ama aslında oldukça anlaşılabilir ve konuyla ilgililer. Birkaç örnek bunu daha açık hale getirecektir.

JFK hipotezine çeşitli nedenlerle inanılabilir: sezgiyle, tahminle, Oliver Stone’un filmini

[15]

seyredip inandırıcı bularak, Lane’in kitabını

[16]

okuyup inandırıcı bularak, belgeleri araştırarak vs. Bunun aksine, örneğin söz konusu hipotezi duyduğunda Noam Chomsky'nin hükümetin ve toplumun işleyişine dair hayli geniş bir teorik kavrayışın yanı sıra, bu tarihsel döneme dair bazı bilgilerden oluşan bir "bilinen ya da varsayılan olgular" dağarcığı vardır ve tüm bunlar onun bu hipotezi hemen reddetmesine neden olur. Chomsky, bu hipotezin gerçek dünyanın işleyişiyle ve JFK ve döneme dair bilinen olgularla muazzam bir çelişki içerisinde olduğunu söyler. Chomsky'ye göre uzun süredir ciddi şekilde toplumsal ilişkilerle ilgilenen birisinin JFK'yla ilgili bu iddiaya inanabilmesi bile başlıbaşına anlaşılması güç bir şeydir. Öyleyse bu durumda ne yapar?

Seçeneklerden biri, iddiayı ya basitçe görmezden gelmek ya da üzerinde çok fazla düşünmeden elinin tersiyle bir kenara itmektir. Bu tavrın, hızlı ve sorunsuz olmak ve hipotezin değeriyle orantılı görünmek gibi bazı meziyetleri vardır. Ama ya hipotez varlığını sürdürürse? Bu hipotezi ciddiye alanlar çoğalmaktadır. Peki şimdi ne olacak?

Chomsky'nin konumundaki bir kişi için bir sonraki seçenek, bir toplum teorisini kısaca özetlemek ve söz konusu hipotezin tekrar tekrar doğrulanan bu teoriyle tutarlı olmadığına ve dolayısıyla yanlış olduğuna işaret etmektir. Tartışmanın başında bu mümkün olabilir, ama daha geç bir aşamada bunu yapmak sekterlik olacaktır. Artık epey yaygın ve kabul gören bir hipotezin taraftarlarından, sırf evvelce inanılan, belki onların da inandığı bir teoriyle çeliştiği için bu hipotezi bir kenara atmalarını istemek olur bu. Bunu niçin yapsınlar ki? Niçin bunu yapmak yerine, "Durun bakalım, yeni iddiamız doğru, sizin eski teoriniz ise çürütüldü. Biz yeni fikirlere açığız. Siz eskiden

tuttuğunuz yolda inat ediyorsunuz ve sekter davranıyorsunuz" demesinler?

Öyleyse bir sonraki seçenek, ayrıntılı olarak sıralanmış olgular ve açık şekilde ifade edilmiş bir mantık içeren kapsamlı bir akıl yürütme sunmaktır. Bu akıl yürütme, JFK hipotezine inananları "bilinen ya da varsayılan" sınanabilir olgulardan hareketle bizatihi bu hipotezi mantıksal olarak reddetmeye götürecektir.

Evet, eğer derginin bu sayısındaki makalesine bir göz atacak olursanız, Chomsky'nin yaptığı şey de budur. JFK hipotezini belirli bir inanca dayanarak benimsenmesi gerekmeyen, tam tersine okurların değerlendirebileceği rasyonel bir yoldan çürütmeye çalışmaktadır. Dahası, okurun ya söz konusu akıl yürütmedeki "bilinen ya da varsayılan olguların" bazılarını yanlış bulacağı; ya akıl yürütmede kullanılan mantığı kısmen hatalı bulacağı ya da eğer böyle bir şey bulamazsa, akıl yürütmedeki iddiaların JFK hipotezini çürüttüğünü kabul etmek zorunda kalacağı yeterince kapsamlı bir akıl yürütme sunmaya çalışmaktadır. Bu sayede Chomsky'nin makalesi, tartışmayı dayanaksız bir dogmalar çatışması olmaktan çıkarıp sınanabilir kanıtların ve çıkarsamaların daha bilimsel nitelikteki bağlamına yerleştirir.

Kabaca özetlersek Chomsky, JFK hipotezini desteklemek için önerilen "bilinen ya da varsayılan olguları" değerlendirip, niçin bunların yanlış olduğunu ya da yanlış yorumlanmış olduklarını gösterir. Bunun ardından, bilinen ya da varsayılan karşı olgular önerir; bu bilgileri nereden aldığını ve niçin onlara inanılabileceğini ayrıntısıyla anlatır. JFK hipotezinden çıkabilecek çeşitli sonuçları, örneğin eğer bu hipotez doğru olsaydı Lyndon B. Johnson (LBJ)

işbaşına geldikten sonra olması gereken şeyleri ele alır ve gerçekte olup bitenlerin JFK hipotezinin gerektirdiği olgularla nasıl çeliştiğini gösterir. Benzer şekilde, sadece savaşla değil, iç ve dış politikayla ilgili daha kapsamlı meseleler söz konusu olduğunda da JFK'nın benimsediği genel tavrın JFK hipoteziyle çeliştiğini gösterir. Böylece, makaleyi okumayı bitirdiğimizde "Acaba JFK tezini savunanlar bundan sonra ne yapacaklar?" diye merak etmeye başlarız. Chomsky, onların tezine bir başka tezle cevap vermiştir: "Hindiçin'e yönelik temel politika, Kuzey-Güney/Doğu-Batı ilişkileri konusunda Kennedy'nin karşı çıkmadığı bir çerçeve içerisinde gelişti ve özü itibariyle değişmeden kaldı. Bu politikaya göre, halk arasında destek bulmayan külfetli bir maceradan olabildiğince çabuk kurtulunması, ama bunun zaferi garantiye aldıktan – ABD uydusu rejimlerin varlıklarını sürdürebileceğine dair artan şüpheler ortadan kalktıktan – sonra yapılması düşünülüyordu. Taktikler, değişen koşullara ve algılara göre uyarlandı. Nesnel durum ve bu durumun nasıl algılandığı hesaba katıldığında, Kennedy suikasti de dahil yönetim değişikliklerinin temel politika üzerinde büyük ölçekli bir etkisi olmadı; hatta taktikler üzerinde bile büyük bir etkisi olmadı." Chomsky, yeni hipotezi güçlendiren ve aynı zamanda JFK hipotezini çürüten olgular sundu. Acaba JFK tezinin kuramcıları Chomsky'nin olgularının yanlış olduğunu mu gösterecek? Ya da mantığının hatalı olduğunu mu gösterecekler? Yahut onun iddialarını basitçe reddederek ya da a priori gerici olduklarını söyleyerek Chomsky'nin akıl yürütmesine gerçek bir yanıt vermeden eski iddialarını mı tekrarlayacaklar? Yoksa Chomsky'nin iddialarının geçerli olduğunu kabul edip hipotezlerinden vaz mı geçecekler? Bu kişilerin karşı karşıya olduğu seçenekler

bunlardır. Mümkün olduğu takdirde, ilk ikisi ve ayrıca sonuncusu rasyoneldir. Üçüncüsü ise değildir.

Şimdi bu makalenin amaçları açısından mesele, kimin haklı kimin haksız olduğu değildir. Mesele şudur: Sol içerisinde ihtilaflı herhangi bir tartışmayı alıp Chomsky'nin JFK hipotezinde yaptığına benzer şekilde değerlendirebiliriz. Örneğin, benim daha çok ilgilendiğim iki konu şu hipotezleri içeriyor: (1) Ekonomimizi düzenlemek amacıyla daha iyi bir yol ararken tahsisat için pazarları ekonominin bünyesine dahil etmeliyiz, çünkü pazar mekanizmaları geniş ölçekte düzenli bir tahsisat sağlamanın en etkin, en verimli ve aynı zamanda en az zararlı olan yoludur; ve (2) radikal fikirleri ve vizyonları geniş izleyici/dinleyici kitlelerine ulaştırmaya çabalarken, eylemlerimizi ve dilimizi yazılı ve görsel ana-akım medyada kolayca haber yapılabilecek biçimde şekillendirmeliyiz. Solda yer alan birçok kişinin muhtemelen düşünmekte olduğu ek hipotezler arasında ayrıca şunlar vardır: Leninist örgütlenme endüstrileşmiş toplumlarda hayatı devrimcileştirme görevi için gayet uygundur. Eğer toplumun daha az baskıcı olmasını istiyorsak, bunu aslen seçimler yoluyla değişim sağlayarak yapmalıyız. Radikallerin değişimin gerçekleşmesini sağlamak için paraya ihtiyacı var ve para da zengin insanlarda bulunuyor; öyleyse değişim isteğindeki radikaller kaynak sağlama çabalarını zengin kesimler üzerinde yoğunlaştırmalı. Ve saire.

Her bir durumda farklı tartışma türleri ortaya çıkabilir. Söz konusu hipotezin taraftarları ve ona şüpheyle bakanlar, kanıtlara ve mantıksal akıl yürütmeye başvurmadan kendi tercihlerini irrasyonel bir şekilde uluorta haykırabilir, kimse fikrini değiştirmez, kimse bir şey öğrenmez, bol bol kuru gürültü olur vs. Aslına bakarsanız, tartışmanın bir tarafı daha rasyonel bir tutuma yönelse bile, dans

etmek için iki kişi gerekir. Her iki taraf da dogmayı aşmadığı sürece hiçbir ilerleme olmaz.

Bununla birlikte, rasyonel olmanın birden fazla yolu vardır. Örneğin, taraflardan her biri kendi konumunu tercih ettiği bir teoriye dayandırarak savunabilir ve iddiasının bu teori tarafından desteklendiğini belirtebilir. Bu durumda, tartışma bir adım geriye gider. Taraflardan biri diğer tarafın teorisine niçin inansın ki? Bu noktada pekâlâ karşılıklı bağırıp çağırma müsabakasına geri dönebiliriz.

Diğer bir olasılık da taraflardan her birinin, elbette kendi teorisinin yol göstericiliğinde, açık bir şekilde tarif edilmiş olgulara, varsayımlara ve mantıksal çıkarımlara sahip kapsamlı bir akıl yürütme ortaya koymasıdır. İşte bu durumda gerçek bir fikir alışverişi mümkün hale gelebilir. Dogmayı ve değerlendirebilmek için fazlaca veciz olan bir rasyonalite çarpışmasını aşmış, sınanabilir iddialar ve çıkarımlar üzerinde dönebilecek gerçek bir tartışma zeminine kavuşmuz oluruz. Buraya varmak daha fazla çaba gerektirir elbette, çünkü bir akıl yürütme sırasında her adıma çok dikkat gösterecek bir rasyonalite çok çalışmayı gerektirir. Bu tür çabalar, ancak söz konusu hipotezlerin önemli olması veya ona inanan ya da inanmayan birçok kişi açısından etkili olması durumunda sarf edilmeye değerdir. Ama en azından yüksek derecede rasyonel olan hangi süreçlerin ilerleme olasılığına işaret ettiğini ve irrasyonel ya da yetersiz düzeyde rasyonel olan hangi süreçlerin ise ilerleme sağlamadığını biliyoruz. Konu, ister JFK, ister pazarlar, ister ana-akım medyayla birlikte çalışma, ister Leninist örgütlenme, ister seçim politikaları, isterse kaynak sağlama vs. olsun bu konuda anlaşmaya vardığımızda ilerleme mümkün olabilmelidir.

RASYONALİTE VE POSTMODERNİZMLE İLGİLİ SORULARA YANITLAR

Noam Chomsky

Postmodernizm ve Diğer Konular Hakkında

Postmodernizme dair internette ne gibi yorumlar olduğunu ve postmodernizmle ilgili hangi yorumumu okuduğunuzu bilmediğimden, yorum yapmak biraz zor olacak. Ama eğer sadece yazdıklarınızdan hareket edecek olursak, farklı şeylerden söz ettiğimizden kuşkulanıyorum.

Mesajınızı adım adım inceleyelim.

Teori ile ilgili olarak, postmodernizmin bir teorisi olmadığı (yani, sıradan olmayan bir fikir barındıran herhangi birşey içermediği) olgusuna bir itirazım yok. Onların tartıştıkları türden şeylere ya da beşeri ilişkilere baktığımızda, kimse buna itiraz edemez zaten. Benim itiraz ettiğim şey, gayet kibirli bir şekilde bunun aksini iddia etmeleridir. Postmodernistlerin eserleri, biz sıradan ölümlülerin anlayabilmesi için fazlaca derin, "büyük teori" diye sunuluyor; en azından benim açımdan durum böyle: Ben anlamıyorum ve anlaşılacak herhangi bir "teori" olup olmadığından da şüpheliyim. Bu yöntem, alt tabakadan insanları marjinalleştirirken kendi ayrıcalıklarını çoğaltmak için kullanılan önemli bir tekniktir. Başka bir işlevi var mı? Eğer varsa ne? Acaba büyük başarılarından bazılarını kaçırdım mı? Eğer öyleyse hangilerini?

Fermat Teoremi'nin ispatına dair şahsi bir fikrim yok. Dolayısıyla, seçtiğiniz "görünüşe göre" tabiri tam yerine oturmuş. Sanırım bu konuda anlaşıyoruz.

Evelyn Fox Keller’a gelince, ben de onun çalışmalarını çok ilginç buluyorum, ancak (en azından her ikimizin de onda ilginç bulduğu şeyler dahilinde) postmodernizmle bir bağlantısını göremiyorum.

“DNA’larımız tarafından programlanan, bu nedenle de öngörüyü neredeyse imkânsızlaştıracak ölçüde çevresiyle karmaşık bir etkileşime giren robotlar oluşumuzun toplumumuzun bildik bir doğrusu

[18]

” olduğundan ve moleküler biyologların bunu kanıtlamakta başarısız kaldıklarından söz ederken kastettiklerinizi tam anlayamadım. Yaptığımız şeylerin, doğuştan gelen genetik nitelikler (ki bunlar tamamen DNA’larımız tarafından belirlenmiş olmayabilir) ile deneyim sürecimizin karmaşık bir etkileşiminin sonucu olması: Bu gerçekten bildik bir doğruymuş gibi görünüyor. Başka neyin rolü olabilirdi ki? Tanrı‘nın mı? Yaptığımız şeylerin tamamen öngörülemez olduğu da doğrudur. Bu konuda Antik Yunan’dan beri muhtemelen çok temel nedenlerden dolayı bir ilerleme kaydedilememiştir. (Başka yazılarımda bu konuya değindim ve burada tekrar etmeyeceğim.) Ama bunun moleküler biyologlarla ne ilgisi olduğunu anlayamadım, postmodernizmle ilgisini ise hiç anlayamadım.

Tanıdığım biyologlar ve bilim insanları, “organizmanın bir zigotu

[19]

nasıl geliştirdiğinin hâlâ bir sır olduğu” konusunda size katılır. Yakın dönemden bir örnek olarak, Hazen’in “Technology Review” dergisinin bu sayısında yer alan bilimin çözülmemiş problemleri ile ilgili makalesine bakın. Sanırım bu konuda zaten açık olan bir kapıyı zorluyorsunuz, bunun postmodernizmle bir ilgisi yoktur.

“Biyologların, X özelliğini kontrol eden en son gen hakkında hâlâ Scientific American dergisinde okuduğunuz parlak yazılarda bahsi geçen ‘master molekül’[20] söylemini gerçekte reddetmesi iyi bir şey; ama kapıldıkları sibernetik çılgınlık daha da beter olabilir. Aynı robotik[21] metaforlarla düşünmelerine imkân veren kafa karıştırıcı bir dil geliştirdiler” diye yazmışsınız.

Biyoloji üzerine okuduklarımdan bu sonuca varamadım. Organik formların hemen hepsinde varmış gibi görünen, vücut şekillerinin, gözlerin vs. gelişimini belirleyen “master” düzenleyici genler hakkında kayda değer birçok çalışma var. Eğer kastettiğiniz buysa, bu çalışmalar oldukça aydınlatıcı ve önemli. Eğer başka bir şeyden söz ediyorsanız, o zaman bir şey diyemeyeceğim. Ama her iki durumda da, bunun postmodernizmle bağlantısını göremedim.

Ruth Hubbard’ın çalışmaları da ilginç. Ama postmodernizmle ya da ciddi biyolojik bilimle bağlantısını göremedim. Her şeyin bir makine olmasına gelince, Newton’un “mekanik felsefeyi” –yani organik olmayan dünyanın bir makine olduğu inancını – reddetmesinden bu yana buna inanan hiçbir bilim insanı yok. Newton’un bu reddedişi, bilimdeki yerleşik düzeni (Huygens, Leibniz, Bernoulli, vs.) ve bizzat kendisini dahi kızdırmıştı; çünkü bu sonucun saçma olduğunu düşünmüş ve tıpkı Euler, D’Alembert ve 18. yüzyılın diğer önemli şahsiyetleri gibi hayatının geri kalan kısmında (boş yere) bu görüşü çürütmeye çalışmıştı. Dahası, bu çabalar çeşitli eter teorilerinin temelini oluşturdu. Ama bu yüzyılın başından itibaren, Newton’un

HİÇBİR ŞEYİN bir makine olmadığına dair ispatı bilim insanları tarafından neredeyse evrensel olarak kabul edildi. Yani, yine burada meselenin ne olduğunu ya da (zaten anlamadığımı kabul ettiğim) postmodernizmle ne gibi bir bağlantısı olduğunu anlamış değilim.

Descartes'ın "makinedeki hayaleti"ne

[22]

gelince, bu nosyon Descartes'ın döneminde bir anlam ifade ediyordu ve gerçekten de olağan, normal bilimdi. Ama Newton (hayalete dokunmadan) makineden kurtulduğunda, bu kavram çöktü. O zamandan beri bu konuda bir kafa karşıklığı mevcuttur ve belki postmodernizm bu kafa karışıklığını daha da artırmıştır (anlamıyorum, onun için bir şey söyleyemem). Ama temel olgular bana yeterince açık görünüyor. Bu meselelere "ekofeministler" tarafından herhangi bir katkı yapıldığından haberim yok, ama bu pekâlâ benim cahilliğimden ya da postmodernist literatürü anlayamayışımdan kaynaklanıyor olabilir.

Keller gibi, Stuart Kauffman'ın çalışmaları hakkında da son derece olumlu şeyler düşünüyorum. Bu çalışmaların postmodernizmle uzaktan yakından bir ilgisi yoktur. Ayrıca, söz konusu çalışmaların içi boş ve sıradan olduğuna katılmıyorum. Kauffman'ın çalışmalarını okuduğumda, hayatın anlamının artık çözüldüğünü iddia ettiği şeklinde bir sonuç çıkarmıyorum. Bilakis, karmaşık sistemlerin (hiç de sıradan olmayan) özelliklerine bakarak bu gizemleri anlamaya başlayabiliriz sonucuna varıyorum. Bu da bana makul geliyor.

"Ekolojik krize" ilişkin ciddi problemler konusunda size büyük ölçüde katılıyorum. Ama bunlar "teknoloji"nin sonucu değildir, teknolojinin kullanıldığı kurumsal yapıların sonucudur. Çekiç, bir insanın kafasını

kırmak için de ev yapmak için de kullanılabilir. Çekicin umurunda değildir. Teknoloji tarafsızdır; toplumsal kurumlarsa tarafsız değildir. Değindiğiniz literatürde bu meselelerle ilgili yazılmış olanlardan (çok sınırlı ölçüde) anlayabildiğim kadarıyla, güç ve imtiyaz kurumlarının sorumlu tutulması gereken şeylerden teknolojiyi sorumlu tutuyorlar ve böylece, dikkatleri onlardan başka yere doğru kaydırarak bu kurumların korunmasına hizmet ediyorlar. Güç ve imtiyaza yapılan bu hizmetin, bu tür doktrinlerin (üniversiteler vs. gibi) ideolojik kurumlarda gayet sıcak karşılanmasının açıklanmasına yardım edebileceğinden hep kuşkulanmışımdır.

Geçmişte kitlelere bilim ve matematik kavrayışı kazandırmak için çaba gösteren solcu entelektüellerin, bugün bu harika başarıların sadece zenginlerin ve güçlülerin tekelinde olmasını garantilemek için nasıl olup da büyük bir gayret gösterdiklerine dair yorumlarıma ilişkin şunları yazmışsınız: “Milyonlara bizzat matematik öğretmekten mutlu olurum, üzerinde çalışacağım konunun kendisini sıradan insanların irdelemesinden yalıtabilmek için çok kafa karıştırıcı olduğunu düşünüyorum. Ama, bu konuda şikâyet ettiğiniz şeyin, bilime olan inanç yitimiyle (sözgelimi solcuların bilime duyduğu inancı yitirmesiyle) ilişkili olduğu görüşündeyim. Bilimin, kökleri Katolikliğin Avrupa üzerindeki 1.000 yıllık egemenliğinde yatan pek çok sorunu olduğu kanısındayım.”

Eğer bir anlam ifade edecekse, benim tepkim şudur.

Sizin ve başkalarının milyonlara matematik öğretmesinin çok olumlu bir şey olacağı düşüncesindeyim ve bunun “çok fazla kafa karıştırıcı” olmayan yollardan – örneğin Vicky Weisskopf’un ileri fiziği sunduğu gibi lise öğrencilerinin kolayca anlabileceği şekilde – yapılabileceğini sanıyorum. Ama ben hiçbir şeyden “şikâyet” etmiyorum, sizin

dediklerinizden ise hiç şikâyet etmiyorum. Bilakis ben, solcu entelektüel olduğunu düşünenler 60 yıl önce kendilerini geniş halk kitlelerinin ihtiyaç ve ilgilerine adarken (örneğin onları modern bilim ve matematikle tanıştırırken), bugün kendine "solcu entelektüel" diyen birçoklarının ceplerini doldurmayı tercih edip öte yandan geniş kitlelere beşeri zekânın ve yaratıcılığın ulaştığı şeylere önem vermemelerini, tüm bunları güçlülere ve imtiyazlılara bırakmalarını söylemesini ve (en azından benim için anlaşılmaz olan) bir jargon kullanarak postmodernistlere katılmasını esefle karşılıyorum. Kanaatime göre, tüm bunlar güç sahiplerine verilen şahane hediyelerdir ve bunu çok büyük bir esefle karşılamak gerekir.

Pekâlâ hatalı da olabilirim. Bu konuda oldukça açık fikirliyimdir. Ulaşılan yeni kavrayışları birileri bana açıklarsa, hemen ikna olabilirim. Bugüne kadar bu alanda okuduklarım bana ya uzun zamandan beri kabul gören, neredeyse bildik doğrularmış gibi geliyor; ya da saçma, anlaşılmaz veya (sizin teriminizi kullanacak olursam) "kafa karıştırıcı" şeylermiş gibi görünüyor. Kariyer yapmak için çok iyi, ayrıca güç sahiplerine verilen gerçek bir hizmet. Ama ben başka bir işlevini göremiyorum.

Gerçekte uygulandığı şekliyle bilimin sorunlarına gelince, hiç şüphesiz birçok sorun vardır; ama ben bu kaynaklardan söz konusu sorunlarla ilgili bir kavrayış edinebileceğimizi düşünmüyorum. Bilakis, ortada sadece yığınla kafa karışıklığı ve yanlış anlama var. Her şey yanlış olduğundan değil. Anlayabildiğim çok az şey çoğu zaman doğru: Örneğin, anti-temelcilik

[23]

yalnızca doğru olmakla kalmayıp herkesçe kabul edilen bildik bir doğrudur ve yüzyıllardan beri böyledir bu. İşte sorun da buymuş gibi

geliyor bana: ya bildik bir doğru ya anlaşılması imkânsız bir şey. Adil olmak gerekirse, abartıyorum. Eğer çok heceli retoriğin üzerini kazırsanız, genellikle oldukça basit bir şekilde ifade edilebilecek bazı iyi fikirlerin olduğunu görebileceğinizi düşünüyorum. Eğer öyleyse, niçin basit şekilde ifade edilmesin? Bana öyle geliyor ki, bu konuda düşünmeye değer.

Rorty, Görececilik ve Diğer Konular Hakkında

Burasının, Rorty'nin kitabı üzerine detaylı bir tartışmaya girmek için ne uygun bir yer ne de uygun bir fırsat olduğunu düşünüyorum; bu yüzden ortaya çıkan meseleye dair sizin formülasyonunuzu takip edeceğim:

(1) "Bu değerin korunması ya da reddedilmesine ilişkin olarak evrensel bir yargı üretebileceğimiz nesnel bir referans noktası (Rorty'nin dediği gibi Tanrı'nın bakışı) yoktur. Hatta bu konuda rasyonel yargılara varabilmek için bile nesnel bir referans noktası yoktur; böyle bir yargı, rasyonel olduğunu düşündüğümüz şeye dair hâlâ kendi kavim-merkezci

[24]

kavrayışlarımızın izini taşımaktadır çünkü – pragmatik gerekçelerle, örneğin, cemaate yararlı olduğu için kabul edin."

(2) "(Rasyonalite kuralları dahil) inşa edilen her türlü kavramsal şema, içerisinde yaşadığımız ve başka bir kültürden tamamen farklı olabilen tikel bir kültürün kavim-merkezci veçhesine bağlı olacaktır her zaman."

Her şeyden önce, "rasyonalite kurallarını" ampirik araştırmadan (bilim, tarih, gündelik hayat …) ayırt etmemiz gerekir.

İlk öneriyi ele alalım. Bu öneri, içerisinde yer alan insanların aşikâr çelişkilerin kabul edilmesinde bir sorun olmadığına inandığı kültürlerin var olduğunu mu iddia ediyor? Öyleyse, muğlaklık vs. ile ilgili alakasız soruları bir kenara bırakacak olursak, bir yerde iki elma, başka bir yerde iki elma görüp her iki yerde de hem dört elma hem de 93 elma olduğu sonucunu rahatlıkla kabul eden insanların yaşadığı bir toplum olduğu mu iddia ediliyor? Ya da şu anda hem sağanak yağmur yağdığını hem de hiç yağmur yağmadığını düşünerek ekim yapmaya karar veren insanların yaşadığı köylü toplumlarının olduğu mu öneriliyor? Yoksa bizim takvimimizi benimseyip bugünün hem Cumartesi olduğu hem de Cumartesi olmadığı (belki Perşembe olduğu) sonucundan hiç rahatsız olmayan insanlar mı var? Veyahut da "(a) güneş açıyor (b) güneş açtığında sıcak olur ve (c) şimdi sıcak değil" diye düşünenlerin olduğu bir yer mi söz konusu? Ya da "rasyonalite kuralları", "eğer p doğruysa o halde p yanlıştır ve tersi doğrudur" diyen insanlar mı var?

Eğer öyleyse, bazı örnekleri, hatta bu koşullar altında inanç sistemlerinin neye benzeyeceğinin soyut bir tasvirini bile görmek ilginç olurdu.

Ortaya konabilecek sorular vardır elbette (nitekim bu tür sorular özellikle, ismini zikrettiğiniz Putnam tarafından ortaya konmuştur). Örneğin "Kuantum mekaniği için iki-değerli mantık mı kullanılacak, çok-değerli mantık mı?", "(Küme teorisinde) seçim aksiyomunu kabul etmeli miyiz?" vs. Ama bu sorular, bizim rasyonalite yapımız dahilinde ortaya konmuş olan sorulardır (ki bilindiği kadarıyla bu yapı herkeste vardır ve insan türüne özgü bir özelliktir).

İkinci olasılığı ele alalım: Sorgulanan şey bilim ve diğer ampirik araştırma biçimleridir. Ama bu konuda, 17. yüzyıldan beri pek ciddi

bir anlaşmazlık olmamıştır. Bizzat deneyimin kendisinin (kısmen doğuştan gelen, kısmen deneyim tarafından uyarlanan) bilişim tarzları tarafından belirlendiği ve bilimin sonuçları için sarsılmaz ve kesin temeller olamayacağı, (kendi kavim-merkezciliğini fark edemediği iddia edilen) bilimsel geleneğimiz içerisinde oldukça yaygın şekilde kabul edilmiştir. Burada, metinsel yoruma ilişkin sorunların alanına geçiyoruz; ama eğer araştıracak olursanız, bu meselelere ilişkin tartışmaların – entelektüel açıdan epeyce ilgi çekici olsa da – yaygın olarak paylaşılan ve sizin değindiğiniz türden bir eleştirinin konusu olmayan bir zemine dayandıklarını görürsünüz. (Bu eleştirinin tutarlı bir versiyonu ortaya konabilse bile yine de doğru olacaktır bu; kaldı ki böyle bir şeyin yapılabilmesi bana pek kolay görünmüyor.)

Daha özel olarak, (örneğin modern dönemde Carnap'tan Quine'a uzanan bir yelpaze içerisinde) bilimsel araştırmanın çerçevesinin "pragmatik gerekçelerle" benimsendiği yaygın olarak kabul edilmiştir. Ama "pragmatik gerekçeler" derken, kimse "cemaate faydalı olmayı" kastetmiyor. Örneğin farzedelim ki, sürücüler saatte 60 milin altında seyrederlerse, bunun topluma yararlı olacağı sonucuna vardık ve onları, 60'ın üstüne çıkarlarsa tedavisi olmayan bir kansere yakalanacaklarına, dünyaya dev bir göktaşının çarpacağına ya da cehenneme gideceklerine ikna ederek bunu yapmalarını sağladık. Bu kültürde ya da bir başka kültürde, bu sebeple tedavisi olmayan bir kansere yakalanacaklarının vs. doğru olduğu sonucuna varacak birini tanıyor musunuz?

Küresel ısınmanın dua ederek denetim altına alınabilmesi toplum için hiç kuşkusuz yararlı olurdu. Bundan hareketle, küresel ısınmanın

dua ederek denetim altına alınabileceği sonucuna varan herhangi birini tanıyor musunuz?

Şu soruyu soruyorsunuz: “Bu tür bir görececiliği aşabilecek, rasyonel düşünme kurallarını vs. muhafaza etmemizi sağlayacak bir temel var mı?” Aşmak istediğimiz “görececilik” türünün tutarlı bir versiyonu ortaya konmadıkça, bu soru cevaplanamaz gibi geliyor bana. “Postmodern yazarlardan” okuduğum şeylerde buna dair herhangi ipucu bulamadım. Ama zaten, muhtemelen daha önce söylemiş olduğum nedenlerden dolayı, bu eserleri çok az okuduğumu da açıkça belirtmeliyim.

Eleştirel Gerçekçilik, Postmodernizm ve Diğer Konular Hakkında

Eleştirel gerçekçiliğe (anladığım kadarıyla) belirli bir sempati duyuyorum, ama metinsel sorunlardan kaçınmak için ne yazdıklarının ve neyi kastetmiş olabileceklerinin detayına girmeyip bu konuda sizin formülasyonunuzu takip edelim: “Postmodernizm ve pozitivizm aynı madalyonun iki yüzüdür, çünkü her ikisi de bilimin nihayetinde evrenin mükemmel bilgisine erişmeyi hedeflediğini varsayar. (Evrenin mükemmel bilgisine erişilemeyeceği için postmodernist tavır bilginin, bilimin ya da bizzat gerçekliğin imkânsız olduğunu iddia eder.)”

“Postmodernist tavır” hakkında değerlendirmede bulunmaya gerek yok; çünkü en azından pozitivizm derken kendilerini “pozitivist” olarak adlandıranları – örneğin Viyana Çevresi’ni – kastediyorsak, pozitivizm böyle bir görüş öne sürmez. 17. yüzyıldaki şüphecilik krizinden bu yana, bilimin “mükemmel bilgiye” ulaşabileceğini düşünen ya da hatta bu ifadeyi anlayabilen birine rastlamak zordur.

Bilimin “mükemmel bilgiye” ulaşması ne anlama geliyor? Kesinliğe ulaşması mı kastediliyor? Kesinlik, ampirik bilimlerden tartışmasız bir şekilde tamamen dışlanmıştır. Başka bir şey mi kastediliyor? Öyleyse ne?

“Pozitivizme” atfedilen buna benzer şeylere inanan kimseler olabilir, ama pozitivizmi bu şekilde karalamak adil olmaz.

Bu nedenlerden dolayı, eleştirel gerçekçiliği gerçekten anlamıyorum. Bana yüzyıllardır var olan ortak bir bilimsel/felsefi anlayışı tekrar etmekten başka bir şey yapmıyormuş gibi geliyor.

“X’in varolduğunu nasıl bilebilirim?” türünden sorulara gelince, insanların bu tür ifadeler kullandığı doğrudur, ama burada “kesin bilgiyi” kastetmiyorlar. “Helyumun varolduğunu nasıl bilebilirim?” sorusunun cevabı, “Elimizdeki en iyi teoriler helyumun varlığını postüle ediyor” olmalıdır.

Ama bu, teknik anlamda hakikati varsayan “bilgi” için çok yetersizdir. Teorik bilgi edinmeye yönelik çabalarımız gerçekten de sadece bundan ibarettir: çabalar. Genellikle peşinen kabul edilir bu.

“Gerçekliğe ilişkin bilgimizin bir ölçüde sınırlı olduğu ve kuşkusuz asla mutlak anlamda öngörü içermediği fikrine kendimizi alıştırdığımızda” çözülecek olan “gerçeklik hakkındaki can sıkıcı ikilemler”den bihaberim. Zaten böyle olduğu kabul edilir, dolayısıyla ortaya herhangi bir ikilem çıkmaz.

Açıkçası, (benim görüşüme göre bildik doğrular olan) bu fikirlerden radikal siyasete giden yolu göremiyorum. Bunun dışında, olsa olsa rasyonel olmanın radikal sonuçlara yol açtığını gösterebiliriz.

Değinmiş olduğunuz “Chomskyci dilbilim” savunmalarını anlayamadım; çünkü bir yönüyle, “Chomskyci dilbilim” diye bir şey yoktur. Genel olarak, (ya bir yüksek lisans öğrencisi inandırıcı görünen yeni fikirleri tartışmak için yanıma geldiği için ya da karışık bir problem üzerinde çalışıp uykusuz bir gece geçirdiğimden) dün inandığım şeye bugün inanmam. Öyleyse “Chomskyci dilbilim” nedir? Eğer bu ifade, söz konusu alanlarda çalışan birçok insanın paylaştığı temel bakış açısına karşılık geliyorsa, (ister benim, isterse bir başkasının adıyla olsun) kişiselleştirilmemelidir. Bunu bir tarafa bıraktığımızda, söz konusu temel bakış açısının değindiğiniz türde savunmalara ihtiyacı olduğunun farkında değilim. Hangi eleştirilere karşı savunmadan bahsediyoruz? Elbette eleştiriler var (“Chomskyci dilbilim” içerisinde yer alan insanlar her zaman eleştiriler yapıyor). Ama bu eleştiriler arasında “çürütülmüş” olanlar, tartışmayı hak etmiyor gibi görünüyor bana. Önemli bir şeyleri kaçırmış olabilir miyim? Eğer öyleyse, bunlara dair bir şeyler bilmek isterim; öğrenmeye her zaman açığımdır.

ŞİRKETLERİN EGEMENLİĞİ VE DÜZMECE BİLİM

[25]

Edward S. Herman

Tüketicilerin egemen olduğu, nihayetinde sistemi onların kararlarının yönettiği, üreticilerin de tüketicilerin talep ve isteklerine cevap vermekten başka bir şey yapmadığı, kapitalizmin en büyük mitlerinden ve ideolojik dayanaklarından biridir. Gerçekte, devasa kaynakları ve güçleri sayesinde tüketiciler değil, üreticiler egemendir.

Kimya endüstrisinin yakın tarihi incelendiğinde bu durum çarpıcı bir şekilde açık hale gelir. Kimya endüstrisinde "şirketlerin çıkarlarının ulusal politikaları yönetmesine izin verilmiştir." Bu durum, Rachel Carson'ın Silent Spring (1962) kitabından hemen sonra yayımlanan Başkanlık Bilim Danışma Komitesi'nin Çevre Kalitesini Koruma konulu istisnai raporunda da kabul edilmiştir. Kimyasal maddeler, şirketlerin çıkarları doğrultusunda herhangi bir güvenlik belgesi olmadan piyasaya sürülebilir; bu kimyasal maddelerin zararlı olduğuna ilişkin ispat külfeti kamunun ve tüketicilerin omuzlarındadır. Sağlık sorunları yaşayanlar ya da ölümle sonuçlanan vakalarda varisler uğradıkları zarar yüzünden dava açabilirler; ama hem haksız ispat yükümlülüğü, hem de üreticilerin ve davacıların sahip oldukları araçlar arasındaki dengesizlik ve iddianın kanıtlanmasındaki güçlükler yüzünden zarar gören bireyler tazminat arayışında muazzam bir biçimde dezavantajlıdır. Bu güçlükler, üreticilerin enformasyonla ve yasal süreçlerle ilgili stratejileri nedeniyle daha da artar ve kısmen üreticilerin ticari kararlarının dayandığı esası oluşturur. Böylece, Pinto modeline ait hatalı bir benzin deposundan kaynaklanan hasarlar hakkında Ford'a karşı açılan davada ifşa

edilen bir iç yazışma, firmanın söz konusu hatayı bildiğini ve gerekli teknik iyileştirme maliyetinin, sonuçta ortaya çıkacak yaralanma ve ölümler nedeniyle firmanın ödemek zorunda kalacağı tazminatların maliyetinden muhtemelen daha yüksek olduğunun hesaplandığını göstermiştir.

Eğer tüketiciler egemen olsaydı ya da burası [ABD –ç.n.] gerçekten demokratik bir toplum olsaydı, üretimde uygulanan hak ve yükümlülük ilkeleri, daha ortaya çıkmadan zararı önleyici nitelikte olurdu ve ispat külfetini karşı tarafa yüklerdi. Yani, güvenli oldukları, eksiksiz ve uygun testlerle garantilenmediği sürece ürünler piyasaya sürülemezdi (önleyici ilke) ve güvenlik garantisindeki aksaklıklar üreticinin sorumluluğunda olurdu (ispat külfetini karşı tarafa yükleme ilkesi). Şirketlerin egemenliği altında, bu hususlar caveat emptor (sorumluluk müşteriye aittir) ilkesine dayanılarak reddedilir; seçim, güç sahiplerinin kendileri açısından faydalı olacak hakları kurumsallaştırma kabiliyetine göre yapılır.

Kimya Endüstrisinin Zehirleme Hakkı

Malın satılabilir olması için kimyasal madde üreticileri bir piyasa testini yerine getirirler elbette; ama kimyasal maddeler tasarlanan işlevlerini (örneğin sivrisinekleri öldürme işini) yerine getiriyor olsalar da aşırı derecede zararlı yan etkilere sahip olabilirler. Bir ürünü kullanan işçiler ya da tüketiciler ürüne temas ettiklerinde düşüp ölecek olurlarsa, ürünün satılamayacağı açıktır. Ama ürünün tüketiciler, üçüncü şahıslar ya da genel olarak çevre üzerindeki zararlı etkisi hemen ortaya çıkmıyorsa, üreticiler uzunca bir süre gayet kârlı satışlar yapabilir ve şirketlerin düzmece bilimini ve hukuk davalarını etkin şekilde kullanarak kârlılıklarını, davalardan

kaynaklanan zararın maliyetinin çok üstünde tutmayı sonsuza dek sürdürebilirler.

Zararlı etkiler, bir işyerinin maliyetinin başkalarının üzerine yıkıldığı ya da ortodoks iktisada göre bile piyasanın “iflas ettiği” durumlarda, ekonomik “dışsallıklar”

[26]

başlığı altında toplanır. Eğer kimyadaki (ve biyolojideki) bilimsel devrim potansiyel olarak uzun vadede ortaya çıkabilen ve güç fark edilen olumsuz dışsal etkilere sahip birçok ürünü ortaya çıkardıysa, şirket egemenliği sisteminin etkileri korkunç olabilir. Eğer kendi maliyetlerini düşük tutmaya çalışan, kamuyu bilgilendirmeyen, hesap vermekten ve sorumluluktan kaçınan güç sahipleri geniş kitlelere acıyı, hastalığı ve ölümü dayatıyorsa, bu durum ciddi bir insan hakları ihlali de oluşturur.

Kimya endüstrisi, II. Dünya Savaşı boyunca ve sonrasında hızlı bir şekilde büyüdü. Bu endüstri büyük ölçüde, petrol bazlı sentetik organik bileşiklerin geliştirilmesi üzerine kuruluydu. Bu ürünler arasında DDT ve vinil klorid (VC)

[27]

bazlı plastikler gibi “mucize” ürünler de vardı. Bu harika ürünler sivrisinekleri ve diğer haşereleri etkili bir şekilde öldürdüğünden (DDT) ya da ucuz hammadde sunduğundan (VC), yan etkilerine dikkat edilmeksizin büyük bir hızla alıcı buldu ve yaygın olarak kullanıldı.

Endüstriyi tehdit eden yan etkiler ciddi şekilde dikkatleri üzerine çekmeye başlamadan önce, 1997’deki satışları 247 milyar doları, kârları ise 19 milyar doları bulan kimyasal madde üreticilerinin

merkezinde yer aldığı, ayrıca endüstriyel kullanıcıları, haşere ilaçlarına bağımlı çiftçileri, endüstriye hizmet eden bilim insanlarını, federal ve eyalet tarım bakanlıklarını da kapsayan devasa bir çıkar ağı oluşmuştu. 1970'lerde yasal düzenlemeler yapılmaya başlandığında, bu güç yapısı herhangi bir güvenlik garantisi olmaksızın halihazırda piyasada bulunan on binlerce kimyasal maddeyi üretmeye devam etmek için "muafiyet" hakkı elde etmekte bir sorunla karşılaşmadı; yeni kimyasal maddeler için üreticilerin tâbi olduğu tek yaptırım ise herhangi bir olumsuz etkiyi Çevre Koruma Kurumu'na (ÇKK) (ama kamuya değil) bildirmekten ibaretti.

Bu durum, egemen kimyasal madde üreticilerinin, hem bütün nüfusa hem de ekolojik sisteme muazzam bir zehirli kimyasal madde selinin etkilerini test ettiği devasa bir deneydeki deney hayvanları gibi muamele ettiği anlamına gelir. Aynı zamanda bu, Samuel Epstein (The Politics of Cancer, 1978), Sandra Steingraber (Living Downstream, 1996), Dan Fagin ve Marianne Lavelle (Toxic Deception, 1996), Theo Colborn, Dianne Dumanoski ve John Myers (Our Stolen Future, 1997) tarafından yazılan güçlü eserlerin yanı sıra Rachel Carson'ın Silent Spring eserinden çıkan derslerden biridir. Çoğu kimyasal maddenin yavaş etki edişi, diğer kimyasal maddelerle etkileşime girdiğinde karmaşıklaşan etkilere sahip oluşu ve kimya endüstrisinin gerçekleri hasır altı etme ve kafa karışıklığı yaratma gücü yüzünden, "büyük deney" – ya da "yavaş ilerleyen salgın" – Silent Spring kitabının yayımlanmasından 36 yıl sonra bile aynen devam ediyor.

Üreticiler, sürekli olarak insanları zehirleme haklarını nasıl garanti altına alıyorlar? Birbiriyle ilişkili beş süreç üzerinden hareket ediyorlar: (1) enformasyonu kontrol etmek ve sınırlamak (2) bilimi bir

halkla ilişkiler aracı olarak kullanmak (3) yasal düzenlemelere ilişkin süreçleri, doğrudan ya da siyasi nüfuz yoluyla kontrol altına almak ya da kilitlemek (4) hukuk davalarını stratejik bir şekilde kullanmak (5) üreticilerin zehirleme hakkını normalleştirmek için medyayı etkilemek.

Endüstri, işleri denetimi altında tutma çalışırken bilim insanlarına, denetçilere, medyaya, endüstrinin görüşleri haricindeki görüşlerin ifade edilmesine izin veren yayıncılara ve hatta endüstrinin terbiye etmek istediği yayınlara reklam veren kuruluşlara zor kullanarak gözdağı verir. Kişisel saldırılar, kara çalmalar ve iftira davaları, kendi hareket özgürlüğünü ve bilançosunu korumak için hiçbir şeyden kaçınmayan bir endüstrinin gözdağı verme taktiklerinden sadece bazılarıdır.

Tüketici egemenliği sisteminde ya da hakiki demokraside, kimyasal maddelerin zararlı etkileri konusunda ayrıntılı ve tarafsız bilgi toplamak ve açıklamak ulusal önceliklerin üst sıralarında yer almalıdır. Gerçek dünyadaki üretici egemenliğinde ise, zararlı etkileri konusunda ürünleri test etmekten sorumlu olanlar imalatçılardır. Ama onların asli ilgisi, ürünün ticari kullanımına yöneliktir, yan etkilerine değil. Yan etkiler, üreticiler için bir baş belası ve potansiyel satış engelidir. Bu durum, üreticilerin kimyasal maddelerin zararlı etkilerinin test edilip bildirilmesiyle çıkar çatışmasını daha da derinleştirdiğinden, üreticilerin bizzat ürünlerinin zararlı etkileri hakkında bilgi toplama sürecini kontrol etmelerine izin vermek sağlıklı politika oluşturmanın bütün kurallarını ihlal eder.

Demokratik ve tüketici merkezli sistemler, test etme işini ÇKK’ya veya bağımsız (şirketler tarafından finanse edilmeyen) test kuruluşlarına bırakmalıdır. Ama üreticiler bunu başarılı bir şekilde

engeller. Bağımsız testlerin, ne sonuç çıkacağını bilmedikleri kör kuyusuna para atmak konusunda da isteksizdirler; uygun yönlendirmeyi garantilemek için test etme işinin kendilerine bırakılmasını isterler.

Kimyasal madde üreticileri kontrolü ellerinde tutarak, bilgiyi alışılmış baskı ve geciktirmelerle seçici bir şekilde yayımlayarak, kendi çıkarlarına hizmet eden vasıfsız araştırmaları destekleyerek ve bilgilendirmede belirsizlikler yaratarak hasar iddialarını saptırabilir ve yasal düzenlemelerin öngördüğü önlemleri bazen belirsiz bir süre durdurabilirler. Bu sayede, işçilerde karaciğer kanserine yol açtığı yönündeki çok çeşitli kanıtlara rağmen, Amerikan plastik endüstrisi VC'nin olası kanserojen etkisine dair 20 yıl boyunca hiçbir çalışma yapmadı. 1970'lerin başında İtalyan toksikologlar

[28]

VC'nin etkili bir kanserojen olduğuna dair ikna edici kanıtlar bulduğunda, Avrupalı üreticilerle bilgilerin paylaşılması, ama önceden izin alınmadan ifşaat yapılmaması konusunda anlaşmış olan Amerikan endüstrisi 15 ay boyunca bu durumu Gıda ve İlaç İdaresi'ne (Gİİ) ya da Ulusal Meslek Güvenliği ve Sağlığı Enstitüsü'ne bildirmedi. Amerikan Bilim Geliştirme Derneği'ne göre, gerçeklerin bu şekilde gizlenmesi "on binlerce işçinin belki iki yıl boyunca hiçbir uyarı olmaksızın vinil kloridin zehirli konsantrasyonlarına maruz kalması" anlamına geliyordu.

Diğer örneklere de bakalım. "Kepon"un [haşere öldürücü bir tarım ilacı. –ç.n.] zehirli etkileri Allied Chemical Şirketi tarafından 1960'ların başında keşfedilmişti; ama on yıl sonra bir grup işçide sakatlığa yol açan nörolojik ve başka hastalıklar görülene kadar açıklanmadı. ÇKK, 1991'de zararlı etkilere dair kanıt üretmekte daha önceden

başarısız kaldıkları için kimya endüstrisine af çıkardığında, gecikmiş açıklamaların ve gerçekleri hasır altı etmenin ne kadar yaygın olduğu açıkça görüldü: Kimya endüstrisi daha önce bir şekilde ÇKK'ya takdim etmeyi savsakladığı 10.000'den fazla araştırma sundu.

Geciktirme taktiklerinden biri, daha fazla bilgiye ihtiyaç duyulduğunu iddia etmektir; ama öte yandan üreticiler kendi kontrolleri dışındaki bireyler ve gruplar tarafından bilgi toplanmasını düzenli olarak engellemeye çalışır. Dr. Irving Selikoff asbestin etkileri üzerinde çalışmak için işçilerin kayıtlarını talep ettiğinde, bu kayıtlara erişme talebi reddedildi. Etkin bir kanserojen olan BCME ile çalışan görece genç 14 işçinin akciğer kanserinden öldüğü vahim vakada, Rohm ve Haas şirketi (R&H) bağımsız bir araştırmacıyla çalışmayı, bu araştırmacının her bulguyu yayımlama hakkı konusundaki ısrarı nedeniyle reddetmişti. Diğer bir araştırmacı da, işçi kayıtlarının mevcut olmadığı gerekçesiyle geri çevrilmişti; ama bu türden kayıtlar daha sonra bir işçinin tazminat davası sırasında ortaya çıktı. R&H, BCME'nin kanserojen olduğunu reddetti ve işçilerin ölümüne sigara içmelerinin ve hava kirliliğinin sebep olduğunu ileri sürdü; tüm bunlar olurken ölümcül "açık" imalat sistemini 18 yıl boyunca sürdürdü. BCME'yi yıllardan beri kapalı bir sistemle üreten Dow Kimya Şirketi, yalnızca çok sigara içen tek bir işçide akciğer kanseri görüldüğünü bildirdi.

Üreticiler, kimyasal maddelerin işçiler, ürün kullanıcıları ve toplum için oluşturduğu tehdidin ifşa edilmesini engellemek amacıyla ellerinden ne geldiyse yaptılar. Endüstrinin bu yoğun baskısı altında son derece zehirli bir madde olan "perkloroetilen"in (perk) kullanıldığı kuru temizleme tesislerinde çalışan işçilerle ve bu tesislerin yakınında oturanlarla ilgili risk tahminleri 1990'ların başlarında ÇKK

tarafından toplumdan saklandı. 1984'te Hindistan'ın Bhopal kentinde Union Carbide Şirketi'nin kimyasal madde sızıntısının yol açtığı felaketten

[29]

sonra – bu felakette tahribata neden olan kimyasal maddenin niteliği ve karakteri açıklanmamış ve bu nedenle tıbbi yardım zora girmişti – 1986'da Kongre, Acil Planlama ve Toplumun Bilgi Edinme Hakkı Yasası'nı çıkardı. Böylece kimya endüstrisi, tam 654 adet kimyasal maddeden oluşan milyarlarca kilo zehirli maddeyi havaya, suya ve toprağa saldığını ilk defa açıklamak zorunda kaldı. Bütün bunlar olup bittikten sonra, endüstri üyeleri bu ifşaatların emisyon politikaları üzerinde ciddi bir etkisi olduğunu kabul etti; ama yasa endüstrinin azgın muhalefeti karşısında, ancak zorlukla kabul edilebildi.

Endüstri, Cumhuriyetçilerin ve Yeni Demokratların iktidara gelmesiyle – bazen "Hiçbir Şey Bilmeme Hakkı Yasası" olarak da adlandırılan – Denetleme İmtiyazı Yasası diye bilinen bir yasaya dayanarak bilgi edinme hakkını rafa kaldırıyor. Denetleme İmtiyazı Yasası şirketlerin, çevre yasası ihlallerini kendiliklerinden bildirmeleri ve yasalara uymak için "makul" adımları atmaları halinde, hem cezadan muaf tutulmalarına hem de yasal bir kovuşturma sırasında veya doğrudan kamuya bilgi açıklama yükümlülüğünden kurtulmalarına olanak sağlamaktadır. Endüstrinin yasalara kendiliğinden uyacağına bel bağlayan bu yasalar 21 eyalette onaylandı ve Clinton yönetimi tarafından da kabul edildi. Sözü edilen yasaların Federal bir versiyonu, Orwellvari bir isim altında, "Çevrenin Korunması için Ortaklık Yasası" adıyla Senato'ya sunuluyor.

Kimya endüstrisi, fikri mülkiyet hakkı kapsamındaki sırların korunması gerektiğini ve yersiz korkuları engelleme arzusunu

bahane ederek kamuya açıklama yapılmasına karşı savaşmaktadır. Oysa endüstrinin, gayet yerinde korkuları örtbas ederek ya da sorumluluk ve hasar davalarından kaçınarak kendi çıkarlarını koruması hiç gündeme gelmemektedir. İnsan sağlığı söz konusu olduğunda kamuya eksiksiz açıklama yapma ilkesine karşı sürekli mücadele edebilmesi ve bu ilkeyi düzenli olarak ihlal edebilmesi, fakat bunu yaparken ciddi bir cezalandırmaya, etkin ve hasmane bir yasal düzenlemeye ve toplumsal dışlanmaya maruz kalmaması endüstrinin egemenliğini kanıtlamaktadır.

Bir Halkla İlişkiler Aracı Olarak Bilim

Endüstri, bilimi iki şekilde kullanır: Ürün geliştirmek için ve halkla ilişkiler ve hukuk davaları aracılığıyla çıkarlarını korumak için. Bilimi kullanmanın ilk biçimi gerçekten bilimsel standartlara sahip geleneksel uygulamalı bilim olduğundan, bilimi kullanmanın ikinci biçiminin önemi yeterince anlaşılmamıştır. Eğer "düzmece bilim", bilimin siyasi amaçlar için fırsatçı bir biçimde ve halkla ilişkiler amacıyla kullanılmasıysa, o zaman şirketlerin düzmece bilimi, düzmece bilim alanına tamamen egemendir. Buna karşılık şirketlerin medyayı besleyen gücü, düzmece bilim teriminin esas olarak ürünleri ve çevreye verdikleri zarar nedeniyle şirketleri dava eden çevrecilerin ve avukatların yararlandığı bilim için kullanılmasına yol açmıştır.

(1) Şirketlerin bilimi üzerindeki avukat egemenliği

Şirketlerin bilimi, genellikle avukatlar tarafından kontrol edilir ya da güçlü bir şekilde yönlendirilir. Sigara şirketlerinin kullandığı bilimin, firma avukatları tarafından olası hukuk davalarını dikkate alarak yakından izlenip denetlendiği herkes tarafından bilinmektedir. Duyarlı bilim genellikle dışarıda, hukuki davaların erişim alanının dışında

tutulur. Sigaranın neden olduğu zararları gösteren araştırma programları bazen avukatlar tarafından veto edilmiş ve avukatlar, “sigara içmenin sağlığa verdiği zarar konusundaki bilgileri kamudan saklamakta” epey mesafe katetmiştir (Wall Street Journal, 23 Nisan 1998). Bir yargıç, “bir halkla ilişkiler sahtekârlığını teşvik etmek için” sigara endüstrisinin avukatlar tarafından seçilen “Özel Projeleri” gizlice desteklediği suçlamasında bulunmuştur. (Wall Street Journal, 22 Mart 1996).

Fakat, bilimin avukatlar tarafından kontrol edilmesi meselesi sigarayla sınırlı değildir kesinlikle. Formaldehit

[30]

endüstrisinin lobi faaliyetleri ve açtığı davalar hakkında yanlışlıkla açıklanan belgeler, “formaldehit üreticilerinin, avukatların bilimsel çalışmalar ve basın açıklaması taslakları da dahil tüm belgeleri yayımlanmadan önce gözden geçirip onayladıklarından emin olmak için büyük bir titizlik gösterdiklerini” ortaya koymuştur (Fagin ve Lavalle). Bir test şirketi formaldehitin farelerde kansere yol açtığını bulduğunda, endüstri mensuplarından oluşan bir komite söz konusu testin “uygun bir şekilde yapıldığı” ve sonuçların “geçerli” göründüğü ifadesinin hukuksal gerekçelerle metinden çıkartılması gerektiği sonucuna varmıştır. Dupont şirketinin Benlate adlı mantar öldürücü bir ilaçla ilgili yasal bir kovuşturma sırasında açıklanan gizli belgeleri, şirketteki bilim insanlarının durumu doğrudan firmanın hukuk bölümüne rapor ettiklerini ve avukatlardan birinin şöyle söylediğini göstermiştir: “Mahkeme aşamasında, bir sebep tespit ettiğimizi ve bunun kendi hatamız olduğunu kabul etmek zorunda kalmayacağız.”

(2) Şirketlerin düzmece bilimi

Kimya endüstrisi sürekli olarak “iyi bilime” bağlı olduğunu iddia eder, ama kayıtlar açıkça gösteriyor ki kriterleri kesinlikle pragmatiktir: “İyi bilim”, bilimsel kaliteden bağımsız olarak, onların işine gelen sonuçlar veren bilimdir. Endüstrinin buradaki oportünizmi sınırsızdır. Sakarin’le ilgili bir örnek olayda, metodolojinin başta onaylanmış olmasına ve başlangıçtaki “olumlu” sonuçların büyük bir heyecanla karşılanmış olmasına rağmen, nihai sonuçlar endüstrinin işine gelmeyince hemen metodolojiye saldırmaya başlandı (Epstein). Endüstri, bir ürünün insanlar açısından güvenli olduğunun ispatı olarak hayvanlar üzerindeki deneylerin önemine sürekli vurgu yapar, ama bu deneylerde işlerine gelmeyen sonuçlar ortaya çıktığında hayvanların kullanılması “iyi bilim” olmaktan çıkar.

Endüstri ya doğrudan ya da yakından kontrol ettiği vekilleri aracılığıyla, bilimsel olduğu iddia edilen birçok yanlış beyanat vermiştir. Bunun kökenleri çok eskilere dayanır. 1925’te çok sayıda halk sağlığı yetkilisinin ve bilim insanının benzinde kurşun kullanılmasının zehirleyici etkileri konusunda çeşitli kanıtlar sundukları bir konferanstan kısa bir süre sonra, Ethyl Şirketi’nin ücretli danışmanı olan Dr. Emery Hayhurst, “halk sağlıyla ilgili olarak bilimsel kanıtların [kurşunlu benzinin] kesin bir güvenlik” arz ettiğini gösterdiğini yazmıştır. Sigara şirketi yöneticileri ifadelerinde, sigaranın bağımlılık yaratmadığına dair yemin etmişlerdir, oysa aralarındaki yazışmalarda “Bizler … nikotin, yani bağımlılık yaratan bir uyuşturucu satma işi yapıyoruz” denmektedir. 1996’da [süt ve süt ürünleri üreten –ç.n.] Borden şirketi, “Yıllardan beri yapılan çalışmalar göstermiştir ki, formaldehit ne astıma yol açar ne de astımlılar üzerinde astımı olmayanlardan farklı bir etki yaratır” şeklinde yanlış bir beyanat vermişti.

[31]

Bireysel yalanlardan daha da önemli bir olgu vardır: Zengin kimya endüstrisi bir çok uzmanı satın alarak kendi çıkarları açısından önem arz eden bilimsel alanları egemenliği altına alabilmektedir. Tarım ilaçları üzerine çalışan bilim insanlarının yüzde 85'i endüstri için, yüzde 4'ü hükümet adına ve yüzde 11'i de endüstriyle sözleşmeleri olmayan üniversitelerde çalışmaktadır. Bu durum, endüstrinin hangi konular üzerinde çalışılacağını belirlemesini sağlar ve bu konuların büyük bir kısmı endüstrinin satmak istediği şeylere dair savunma gerekçeleri bulmakla ilgilidir. Endüstri tarafından işe alınan bilim insanları, çoğunlukla işverenlerinin hedeflediği sonuçlara ulaşırlar. Louisville Üniversitesi'nin Vinil Klorid Projesi'nde VC'nin güvenli olduğu dahi bulunmuştur (Epstein). Fagin ve Lavalle, dört ana tarım ilacının güvenliğine ilişkin endüstri tarafından finanse edilen 43 çalışmanın 32'sinde (yüzde 74) ilaçların güvenli bulunduğunu, buna karşılık aynı kimyasal maddeler üzerinde yapılan ve endüstri tarafından finanse edilmeyen 118 çalışmanın sadece 27'sinde (yüzde 23) benzer lehte sonuçlara varıldığını göstermiştir (71 tanesi ya da yüzde 60'ı ise kesinlikle aleyhtedir). 1997'de bir yüksek tansiyon ve kalp spazmı ilacı olan "kalsiyumun kanallara girmesini bloke ediciler" üzerinde çalışan araştırmacılarla ilgili Kanada'da yapılan bir çalışmada, araştırmaların finansal açıdan endüstriyle bağlantılı olması ile ilacın yararlı olduğu bulgusu arasında yüksek bir bağıntı saptanmıştır.

Tütün endüstrisi gibi kimya endüstrisi de "iyi bilim" üretmek için kendi araştırma enstitülerini kurmuştur. Bunlardan birisi, Çevresel Duyarlılık Araştırma Enstitüsü (ESRI), birden fazla kimyasal maddeye duyarlılık (MCS)

[31]

ile uğraşmak için kurulmuştu. MCS, çok sayıda insanı etkileyen bir rahatsızlıktır. Körfez Savaşı gazilerindeki ve silikon göğüs implantı yapılan kadınlardaki semptomlara uygulanabilme olasılığı nedeniyle ön plana çıkmıştı. MCS ile ilgili teorilerden bir tanesi, zehirli maddelere ciddi şekilde maruz kalmanın kimyasal maddelere karşı tolerans kaybına yol açtığıdır (Nicholas Ashford ve Claudia Miller, Chemical Exposures: Low Levels and High Stakes, 1998). Bir başka görüş de, “semptomların davranışsal ve psikojenik

[32]

olarak açıklanabileceğine dair güçlü kanıtlar olduğu” şeklindedir. Bu son görüşün, ESRI tarafından desteklenen “iyi bilim” olduğu kimseyi şaşırtmamalı.

Araştırmalarda açıkça yalan söylenmesinin bir diğer örneğine bakalım: Monsanto

[33]

1979-80’de Agent Orange

[34]

imal ederken dioksine maruz kalan işçiler üzerine yaptığı araştırmada, bu madde ile işçi ölümleri arasında herhangi bir bağlantı tespit etmemiştir. Ancak, 1984’te Monsanto’ya karşı bir işçinin açtığı dava sırasında davacının avukatları, adı geçen dioksin araştırmasında dioksine “maruz kalmamıştır” diye sınıflandırılan dört işçinin bir başka Monsanto araştırmasında “maruz kalmıştır” diye sınıflandırılmış olduğunu keşfetmişlerdir. Raporu yazanlardan birinin yeminli ifadesiyle doğrulanan bu değişiklik sonuçları etkilemiş, rapor düzeltildiğinde dioksine maruz kalmanın işçi ölümleri üzerinde ciddi etkileri olduğu ortaya çıkmıştır. Endüstrinin araştırmaları, az sayıda

deney hayvanı kullanmak, semptomların görülmesi için ancak çok kısa bir sürenin geçmesine izin vermek ve (silikon implantı testlerinde olduğu gibi) çok sayıda olası olumsuz etkiden sadece bir tanesi için test yapmak ve tek bir etki için yapılan bu testi de eksiksiz bir sonuç sağlıyormuş gibi göstermek türünden iğrenç hilelere de başvurur. 1969'da tarım ilaçlarıyla ilgili bir komisyon, DDT'nin kanserojen özelliği konusunda endüstri tarafından finanse edilen 17 çalışmayı inceleyerek, "Bu çalışmaların 14'ü, herhangi bir kanserojen özellik tespit etme ihtimalini baştan dışlayacak kadar esastan hatalıdır" sonucuna varmıştı. Ama bu çalışmalar, endüstriye gayet iyi hizmet eder.

(3) Test laboratuvarı skandalları

Endüstriye hizmet veren test laboratuvarlarının büyük sahtekârlıklara bulaştığının tespit edildiği çok sayıda önemli skandal vardır. 1976'da, ÇKK ve Gİİ'ya sunulan kimyasal madde ve ilaç testlerinin yüzde 35-40'ını yapan ve ülkenin en büyük toksikoloji kuruluşu olan Industrial Bio-Test Laboratuvarları'nın yüzlerce çalışmada sahte kanıtlar kullandığı tespit edilmiştir. Bir Monsanto çalışanı, Monsanto'ya toksikoloji yöneticisi olarak dönmeden önce Industrial Bio-Test'de 18 ay çalışmıştı ve Monsanto'nun ÇKK'ya sunduğu araştırmalardaki sahtekârlıklardan haberdar olduğu yönünde ciddi kanıtlar vardı. Bir diğer vakada, Monsanto, DuPont ve diğer tarım ilacı imalatçılarının çalıştığı gelişmiş bir artık madde test laboratuvarı olan Craven Laboratuvarları'nın 20 tarım ilacına ilişkin uydurma çalışmalar yaptığı tespit edildi. Bu vaka, şirketler tarafından rapor edildi, ama uzun bir gecikmeden sonra.

1997'de birçok ilaç şirketinin ruh sağlığıyla ilgili ilaçları test etme konusunda iki klinik araştırmacıya itimat ettiği ortaya çıktı, üstelik

bunlardan birinin on yıl önce (SmithKline firmasının bir ilacının, ticari bir markayla tescil edilmemiş jenerik ilaçlardan üstün olduğunu iddia eden) ciddi bir araştırma sahtekârlığına karışmış olmasına rağmen. Bu ekip tarafından yapılan ilaç testlerinin uydurma ya da son derece hatalı olduğu 1997'de açığa çıktı; ama erken uyarı işaretlerinin ortaya çıkmasına ve ilaç şirketlerinin güya yakın takibine rağmen, bunun tespit edilmesi çok uzun zaman aldı. Aslında, sahtekârlık olduğundan şüphelenmeye başlayan bir şirket müfettişi sahtekârlığı yapan firmanın şikâyette bulunması üzerine teftiş görevinden alınmıştı (Wall Street Journal, 15 Ağustos 1997).

(4) "Düzmece bilim" eleştirileri

Endüstri, işine gelmeyen bilimi karalamak için birçok bilimdışı ve oportünist dalavere çevirmiştir. Hilelerden biri, genelde hayvanlar üzerinde deney yapmanın ya da insanlar üzerindeki anlamlı etkileri araştırmak için belirli hayvanları kullanmanın yararlılığının sorgulanmasıdır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi bu testler istenen cevabı verdiğinde hiç soru sorulmaz. İkinci bir hile, yüksek doz testlerinin geçerliliğinin sorgulanmasıdır. Her ne kadar geçerlilikleri ciddi araştırmacılar tarafından genel olarak kabul edilse de, yüksek dozlarla yapılan testler saçmaymış gibi gösterilebildiğinden propaganda açısından özellikle yararlıdırlar. Son bir hile de dikkatleri, incelenen kimyasal maddenin nasıl – hangi nedensel mekanizma arıcılığıyla – kansere ya da diğer bozukluklara yol açtığına kaydırmaktır. Böylece bilimsel ilgi gerçek sonuçlardan uzaklaştırılır ve yasal düzenlemelerin geciktirilmesine zemin hazırlanır.

(5) Tehdit

Endüstri, şirketlerin düzmece bilimine sürekli gelişme olanağı sunmasına karşın, şirketlerin doğrularını tartışan her çalışmaya (ve yazara) kin ve nefretle saldırır. Endüstrinin finanse ettiği popüler yazıların yüzde 99'undan kat be kat üstün bir bilim anlayışına sahip olan Carson'ın Silent Spring adlı kitabına "duygusal", "sansasyonel", "bir aldatmaca", "yiyecek konusunda moda diyetlere düşkün olanların, sahte doktorların ve özel çıkar gruplarının" ürünü (bu niteleme endüstri tarafından finanse edilen bir kuruluşun başkanından gelmişti) denilerek saldırıldı. Bir bilim insanının açıkça yanlış bir ifadesi ile kitabın "haşere kaynaklı hastalıkların kontrol edilmesinde haşere öldürücü ilaçlarının kullanılmasının ne akıllıca ne de sorumlu bir davranış olduğu inancına" dayandığı öne sürüldü. Önemli bir kimyasal madde şirketi, hem yayıncısını hem Audubon'u iftira davaları açmakla tehdit ederek Silent Spring'in yayımlanmasını engellemeye çalıştı.

Endüstri sözcüleri, eleştirel bilim insanlarının sunumlarına düzenli bir şekilde katılır ve bunlara acımasızca saldırır. Endüstri, bu bilim insanlarının peşini çalıştıkları yerlerde de bırakmaz: Florida Üniversitesi'nden bilim insanları Benlate adlı ilacın zararlı etkilerini gösteren veriler ortaya koyduklarında, DuPont şirketi üniversite yöneticileri arasında kulis yapan "yasa koyucular vasıtasıyla" bu bilim insanları üzerinde baskı kurmaya çalıştı. Washington Üniversitesi'nde çevre sağlığı profesörü olan ve formaldehitin sağlık üzerine etkileri hakkında eleştirel çalışmalar yapan Peter Breysse konuşmalarının, "Bay Breysse'nin formaldehitle ilgili testlerini yaparken ve bulgularını yayımlarken kullandığı standartları tartışmak ..." üzere okul yönetimine başvuran endüstri ve endüstri temsilcileri tarafından izlendiğini fark etti.

Endüstri, kendi çıkarlarını tehdit eden araştırmacıları dava da edecektir, tehdit de. 1987'de Monsanto, Ulusal Kaynakları Koruma Konseyi'nde bir biyokimyacı olan ve duruşmalarda firmanın ürettiği tarım ilacı alaklor ile ilgili firma aleyhine etkili bir tanıklık yapmış olan Karim Ahmed'i, ÇKK'nın Bilim Danışma Kurulu üyesi olarak ürün hakkında elde ettiği patent bilgilerini açıkladığı gerekçesiyle dava etmekle tehdit etti. 1991'de, Rachel's Environmental & Health Weekly adlı çok değerli bir derginin editörü ve Çevresel Araştırmalar Vakfı yöneticisi olan Peter Montague, dioksin ve Agent Orange ile ilgili bulguları tahrif etmiş olan Monsanto araştırmacısı Bill Gaffey tarafından iftira ettiği gerekçesiyle dava edildi. Dava 1996'da Gaffey'in ölümü üzerine düşene kadar, Gaffey mahkemeye hiçbir delil sunamadı; ama bu düzmece bilimin sözcüleri için mükemmel ve pahalıya patlayan bir ders oldu.

Endüstrinin en gaddar korkutma taktikleri, ürünlerin kurbanlarına karşı kullanılır. Endüstri, kurbanlara acı veren semptomların nedeninin formaldehit, atrazin, alaklor ya da endüstrinin güvenli ürünlerinden başka herhangi biri olamayacağını göstermeye çalışırken, kurbanların her türlü kişisel probleminin ve tüm geçmişinin kamuoyunun gözleri önünde didik didik edilmesi muhtemeldir.

Yasal denetim ve düzenlemeyi kontrol etmenin en basit yolu denetleme yapmak için kullanılan kaynakları kısmaktır; ama "sorumluluk sahibi" denetçileri bu makamlara getirmek ve düzenleyici yasaları ve kuralları, düzenleyici önlemlerin geciktirilmesini ve sınırlandırılmasını sağlayacak biçimde şekillendirmek de bir o kadar önemlidir. Eyaletlerarası Ticaret Komisyonu'nun düzenleme altına alınmış demiryollarının çıkarlarına gayet iyi hizmet etmesinden dolayı on yıllar boyunca cömertçe finanse edilmesi, düzenleyici

kuruluşların tarihinde klasik bir örnektir. Buna karşılık, “hizaya getirilemeyen” kuruluşlar, yasal düzenlemeye tâbi tutulan endüstrilerin onları dostane davramaya zorlaması ya da kaynak kısıntısı yoluyla etkisiz hale getirmesi yüzünden sürekli baskı altındadır.

Ronald Reagan’ın düzenleyici kuruluşların bütçelerini kısması ve endüstri taraftarı denetçiler ataması, Gingrich’in 1994’te benzer nitelikteki zaferi ve ardından ÇKK ve GİİʻYe yapılan saldırılar kimya endüstrisinin ve diğer endüstrilerin taleplerine verilen bir yanıttı ve endüstri tarafından büyük bir coşkuyla karşılandı. Üreticilerin egemenliği gücünü göstermiş ve düzenleme işlevini siyasi süreçler vasıtasıyla şekillendirmişti.

Reagan, ÇKK bütçesini ciddi şekilde kısmıştı; Bush ve Clinton bütçeyi Reagan öncesi düzeyine getirirken ÇKK’nın sorumluluklarını da büyük ölçüde genişlettiler. Bu, tamamen üreticilerin yararına oldu: Eli kolu bağlı bir ÇKK çok fazla araştırma yapamaz, birçok istismarı araştıramaz, çok fazla dava açmaya cesaret edemez ve asli bilgileri edinebilmek ve mütevazı bir adım atıldığını görebilmek için endüstriyle işbirliği yapmak zorunda kalır. Endüstriye çok fazla baskı yapabilecek kaynaklara sahip değildir. 1976’da çıkan yasayla muafiyet tanınan binlerce kimyasal maddeyi test etmesi imkânsızdır ve ancak bu maddelerin bir sorgulamaya maruz kalması halinde endüstriyi bu maddelerle ilgili testleri yapmaya çağırabilir. Durum böyle olunca, endüstri, ÇKK’nın (ve kamunun) zayıf yasal konumundan, ÇKK’nın kaynaklarının sınırlı olmasından ve endüstrinin bizzat ÇKK üzerinde aşırı ölçüde etkili olmasından kârlı çıkmaktadır.

1976 yılında çıkartılan yasada yer alan bir şart – yani, ÇKK'nın maliyet-fayda analizi yapması ve endüstriye "en az yük getirecek" düzenleyici önlemleri bulmaya çalışması şartı – ÇKK'yı büyük ölçüde etkisizleştirmiştir. Bu devasa yasal boşluk kimya endüstrisinin çok işine yaramıştır; çünkü endüstri hem kendisi hem de ürettiği zehirlerin faydaları açısından aşırı bir mali yük oluştuğunu ispat eden sonu gelmez araştırmalar icat edebilmiştir. Bunun sonucunda ÇKK, "yasanın 20 yıllık tarihi boyunca yalnızca dokuz kimyasal madde hakkında maliyet-fayda testinin getirdiği kısıtlamaların üstesinden gelebilecek kanıtları toplayabilmiştir" (Fagin ve Lavalle, endüstrinin alaklor, atrazin, formaldehit ve perk maddelerini nasıl olup da onlarca yıl piyasada tutulabildiğinin detaylı bir analizini veriyorlar). 1991'de bir mahkeme, ÇKK'nın on yıldan uzun süren araştırma çabalarına rağmen, maliyet-fayda testinin gereklerini karşılamakta sözüm ona başarısız olduğuna dayanarak ÇKK'nın asbest içeren ürünlere koyduğu yasağı dahi kaldırmıştır.

Yurttaşların gördükleri zarara ilişkin şikâyetler ya da olumsuz etkileri gösteren bağımsız çalışmalar endüstriye meydan okuduğunda, endüstri kendi araştırmasını yapar ve onun "iyi bilimi" ne yapar eder ürünlerinin güvenli olduğunu gösterir. Endüstrinin lobi gücü, sömürebileceği yasal boşluklar ve kendi araştırmalarının yarattığı belirsizlik ÇKK'nın felç olmasına yol açar. Bağımsız araştırmalar Ciba-Geigy şirketinin güvenlik iddialarıyla çeliştiğinde, örneğin atrazinin zararları İtalya ve Macaristan'da bir dizi sağlam raporla kanıtlandığında, şirket bu araştırmalara karşı bir eleştiri bombardımanı başlattı. Endüstrinin dışındaki kimseler için hiç de ikna edici olmayan bu eleştiriler ÇKK'yı zayıflatmak ve uzak tutmak için yeterliydi.

Tarım ilaçlarının, ÇKK tarafından zorunlu kılınan “tolerans” sınırları dahilinde denetlendiği düşünülür. Oysa bu, Rachel Carson’ın 1962’de işaret ettiği gibi, “yiyeceklerimizi bile bile zehirleyip sonra da sonuçları kovuşturmaya çalışmak” demektir. Ama bu tolerans değerleri münhasıran halk sağlığını gözeterek belirlenmez; hatta bu konuda halk sağlığı bir öncelik bile taşımaz. Tersine, tarım faaliyetlerinde tespit edilen artık maddelere dair saha ölçümlerine büyük ağırlık verir. Tolerans değerleri belirlenirken, kümülatif ya da interaktif etkiler üzerine herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Söz konusu tolerans değerleri, çocukların daha çok yemek yedikleri ve bu tip zehirlere karşı daha duyarlı oldukları olgusunu ihmal etmektedir. Bu gerçek, ancak 1993’te Ulusal Araştırma Konseyi’nin Bebek ve Çocuk Diyetlerinde Haşere İlaçları üzerine raporu yayımlandığında dikkate alındı. Egemen üreticilerin çıkarlarını engellediğinde, bu tür problemler göz ardı edilebilir.

Endüstrinin, denetçiler üzerindeki doğrudan ya da dolaylı etkisi de düzenleme ve denetleme işlevinin etkisizleşmesini pekiştirir. Denetçiler, işbirliğine açık oldukları takdirde bütçelerini ve yeniden atanmalarını sağlama almak için endüstrinin desteğini bulabilirler ve eğer (Gİİ başkanıyken David Kessler’in yaptığı gibi) endüstriye ters düşmezlerse, daha rahat bir hayatları olur. Masrafları, endüstri tarafından ödenmek üzere yedirilip içirilirler ve hükümetteki işlerinden ayrıldıklarında daha yüksek kazançlı bir iş bulabilirler. Fagin ve Lavalle, geçen 15 yıllık dönemde zehirli maddeler ve tarım ilaçları konusunda üst düzey işlerden ayrılan 40 ÇKK görevlisinden 18’inin kimya şirketlerinde çalışmaya başladıklarını ve “hemen tüm önemli kimyasal madde imalatçılarının eski zehirli madde denetçilerini işe aldığını” belirtir. Bu döner kapının, “kimya

endüstrisinin düzenleme ve denetleme sürecini baskı altına alma çabaları arasında belki de en önemli silahı olduğunu” söyler.

Tarım komisyonları ve tarım bakanlıkları gibi diğer hükümet organları da kimya endüstrisiyle son derece içli dışlıdır ve endüstrinin taleplerine karşı son derece duyarlıdır. Bir keresinde Ralph Nader, ABD Tarım Bakanlığı‘nı, “Tarım Şirketleri Bakanlığı” diye adlandırmıştı. Federal bakanlık ve eyalet hükümetlerindeki bakanlıklar, uzun zamandan beri tarım ilaçlarının destekçisi olmuşlardır ve Rachel Carson’a karşı en az kimya endüstrisi kadar düşmanlık beslerler. Endüstriye kölece itaat edişin bir diğer göstergesi de, “yavaş ilerleyen bir salgın” olan kanserle başa çıkmaya çalışılırken “yaşam tarzı” ve kişisel davranışlar üzerinde yoğunlaşılmasıdır. Bu tutum, tüm hükümet kurumlarında görülmekte ve endüstriye bağımlı olan bilim de bundan payını almaktadır. Steingraber’in dediği gibi, “Öyle görünüyor ki, [araştırmalarda ve önerilen politikalarda] kanser vakalarında çevrenin rolüne ilişkin değerlendirmeler dikkate alınmamaya devam ediyor.” Bir üretici egemenliği modeli için uygun olan da budur.

MEDYADA ŞİRKETLERİN DÜZMECE BİLİMİ

1. Bölüm

Edward S. Herman

Şirketlerin düzmece bilimi, kimya endüstrisinin halkla ilişkilerinde ve düzenleme ve denetleme stratejilerinde son derece önemli bir rol oynar. Her şeyden önce, tarım ilaçlarının ve diğer kimyasal maddelerin halk sağlığı için bir tehdit olmadığı ve ekonomik büyüme ve refah için asli öneme sahip olduğu konularında halka güven aşılamaya çalışır. Aynı zamanda, endüstrinin kimyasal maddeleri çevreye saçma özgürlüğünü korumak için, halkın yanı sıra yasa koyucular ve denetçiler arasında da bir kafa karışıklığı ve belirsizlik yaratmayı amaçlar. Endüstri, büyük ölçüde devasa kaynaklarına ve bunun bir sonucu olarak (Z'nin Kasım sayısındaki "Şirketlerin Egemenliği ve Düzmece Bilim" makalesinde anlatıldığı gibi) siyasetçiler, denetçiler ve ücret bordrolarında yer alan bilim insanları üzerinde sahip olduğu güce dayanarak, bu iki ayaklı stratejinin takip edilmesinde hayli başarılı olmuştur.

Kimya endüstrisinin bu başarısında, medyayı etkileme ve hangi konuların tartışılacağına (ya da görmezden gelineceğine) dair gündemi belirleme kabiliyetinin çok önemli bir yeri vardır. Endüstrinin buradaki başarısı dört dörtlük değildir; ama kimya endüstrisinin neredeyse sınırsız büyümesinin ve sonuçta ortaya çıkan "yavaş ilerleyen salgın"ın kesintisiz şekilde devam etmesinin halk sağlığı üzerindeki sonuçları göz önüne alındığında, endüstrinin başarısı kayda değerdir. Endüstri, daha derinde yatan gündemi kontrol etmekte başarılı olmuştur. Bu derin gündem, endüstrinin herhangi bir bağımsız kuruluş tarafından zararları tam olarak test edilmemiş

kimyasal maddeleri üretme ve satma hakkını; olumsuz sonuçlarıyla ilgili açık bir sorumluluk üstlenmeden bunu yapabilme hakkını ve elindeki bütün bilgileri açıklamadan kimyasal maddeleri çevreye saçma hakkını hiç sorgulamadan kabul eder. Bu temel varsayımlar ve sözümona halkı koruyan son derece yetersiz düzenleme ve denetleme süreçleri tartışmaların dışında bırakılır.

Bir Silent Spring kitabı, Love Canal felaketi

[35]

ya da Bhopal felaketi, erkeklerin sperm sayısında azalma tespit eden bir rapor ya da bir denetleme skandalı, belirli bir heyecan dalgasına neden olabilir; ama heyecan dalgası kısa sürer ve medya meselenin derinine inmeyi ve bu konuda baskı yapmayı başaramaz. Daha önemli konular – ABD-karşıtı terörizm, Irak'taki silahların denetlenmesi, Clinton'ın cinsel hayatı, hisse senedi piyasasındaki hareketler — hemen bu meselelerin önüne geçer. Bu daha önemli konular, medyada kendisine geniş bir yer bulabilir ve halkın tavrını etkileyecek kadar uzun süre gündemde kalabilir; ama yavaş ilerleyen salgın bunu yapamaz. Medya, endüstrinin düzmece biliminin iddialarını bile (örneğin, Alar, dioksin ve göğüs implantı ile ilgili iddialarını) manşete çıkarıp kurumsallaştırma eğilimdeyken, kimyasal maddelerin yol açtığı tahribata ve denetim hataları vakalarına ilişkin çok sayıda önemli bulguyu göz ardı eder.

Medyanın temel önyargılarına ilişkin en önemli delil, "düzmece bilim" tabirini kullanışında görülür. Kimya endüstrisi, bu tabiri çevreciler, endüstriyi eleştiren ilericiler ve insanları zehirlediği için endüstriyi dava eden avukatlar tarafından ortaya konulan bilim için kullanır ve bunu, endüstrinin tavrını destekleyen her türlü bilim anlamına gelen "iyi bilim"le karşılaştırır. Açıkça görüldüğü gibi, ana-akım medya

kamu yararını gözetmek yerine tıpkı evi bekleyen bekçi köpeği gibi şirketlerin emrinden ayrılmaz. 1996’dan 1998 Eylül’üne kadar geçen zaman zarfında, ana-akım medyada “düzmece bilim” ifadesinin geçtiği 258 makaleden yalnızca 21’i ya da yüzde 8’i bu ifadeyi şirketlerin düzmece bilimine atıfta bulunmak için kullanmıştı – ki bunlar da çoğunlukla sigara endüstrisinin yol açtığı zararların ifşa edilmesiyle ilgiliydi. Buna karşılık, 160 makale (ya da yüzde 62’si) bu terimi çevreciler, şirketleri eleştiren diğer kişiler ya da haksız yere zarara yol açmaktan şirketleri dava eden avukatlar tarafından kullanılan bilim için kullanıyordu (77 makale ya da toplam makalelerin yüzde 30’u ise bu kategorilerin hiçbirine girmiyordu). Haber dergileri de aynı derecede önyargılıdır. Örneğin Newsweek dergisi 20 Temmuz 1998’de, Dow Corning Şirketi’nin

[36]

göğüs implantlarına ilişkin uzlaşma teklifini, “düzmece bilim açısından bir zafer” olarak görmüş ve şöyle devam etmişti: “O. J. Simpson da

[37]

DNA analiziyle ilgili kuşku yaratmak için parayla bilim insanları tutabilir; sarhoş bir sürücü de kanındaki alkol miktarının metabolik bir anomali olarak açıklanması ya da test yöntemlerinin sorgulanması için parayla bilim insanları tutabilir.” İşte bu. Dergi, herhangi bir kimya şirketinin de bilimsel kanıtların çarpıtılmış bir yorumunu hazırlatmak için parayla bir bilim insanı tutabileceğini asla söylemez. Dergi, endüstrinin “düzmece bilim” tabirine yüklediği anlamı içselleştirmiştir.

Propaganda Modelinin Uygulanabilirliği

Ana-akım medyanın, endüstrinin “düzmece bilim” terimini kullanma biçimini benimsemesi ve kimya endüstrisinin zehirleme hakkını normalleştirmesi gerektiği, propaganda modelinin öngörüleriyle uyum içerisindedir (bkz. Manufacturing Consent, 1. Bölüm).

[38]

Kimya endüstrisinin parası ve nüfuzu, bu modelin bünyesinde bulunan beş süzgeçin her birine – mülkiyet, reklam, haber kaynağı, tepki üretimi

[39]

ve ideoloji – önemli bir etkinlik sağlar. Mülkiyet ve denetim düzeyinde medya sahipleri, kimya endüstrisi şirketlerinin sahipleriyle, yöneticileriyle ve bu şirketlerle iş yapan bankacılarla bir seçkin dayanışmasına girerler ve çeşitli temaslar kurarlar. Örneğin Washington Post’un yönetim kurulunda, bir ilaç ve eczacılık devi olan Johnson & Johnson’ın eski bir genel müdürü, üç banka ya da büyük yatırım şirketinin yöneticisi ve ulusal bir hukuk firmasına bağlı olan bir avukat bulunmaktadır. The Tribune Şirketi’nin (Chicago Tribune gazetesini çıkaran şirket) yönetim kurulunda, iki banka ve iki sigorta şirketiyle bağlantıları olan kişiler vardır ve genel müdürleri aracılığıyla büyük bir elektrik dağıtım şirketi ve büyük bir eczacılık şirketi temsil edilmektedir. Medya şirketlerinin yönetim kurullarındaki bankacılar ve şirket yöneticileri, ortak bir kültürü paylaşırlar ve aşırıya kaçtığı iddia edilen denetimlere karşı beslenen düşmanlık bu kültürün güçlü bir bileşeni haline gelmiştir. Bu durum, şirketler camiasının Cumhuriyetçilerin 1994’teki seçim zaferini derin bir oh çekerek kutlamasına neden olmuştur (“iş dünyası seçim sonuçlarına ‘inanılmaz derecede mükemmel’ diyerek tepki gösterdi”; anket yapılan 330 genel müdürün yüzde 86’sı iş dünyası için daha iyi bir

ortamın oluşacağını umut ediyordu [Forbes, 3 Haziran 1995]). 1994'te seçilen Cumhuriyetçi tayfa, çevresel denetimleri kapsamlı bir şekilde yok etmek için şiddetle bastırdığında, iş dünyasının seçim sonuçları karşısında verdiği hayranlık dolu tepki, çevre sorunlarının çözülmesinde "şirketlerin sorumluğunun" sınırlandırılmasının ne anlama geldiği hakkında çok şey anlatmaktadır.

Medyaya fon sağlayan, reklam veren kuruluşlar da aynı kültürün bir parçasıdır. Sayabildiğim kadarıyla reklam veren en büyük 100 ulusal şirketin 31 tanesi kimyasal madde üretmekte ve satmaktadır; örneğin otomobil şirketleri gibi birçoğu da (petrol, benzin ve akü gibi) kimyasal ürünleri kullanan ve dönüştüren işlemleri üzerindeki denetimler konusunda derin kaygılar taşımaktadır. Güçlü petrol endüstrisi, petrol, gaz ve petrokimyasal maddelere dair denetlemelerden çok kaygılanmaktadır. Çiftçilerden perakendecilere kadar uzanan tüm besin endüstrisi zinciri dahil diğer birçok endüstri, kimyasal maddeler ve denetleme meseleleriyle yakından ilgilidir. Yazılı medya, geniş orman arazilerine ve büyük miktarda zehirli atık üreten kağıt hamuru tesislerine sahip olduğundan, denetleme politikalarıyla doğrudan ilgilidir.

Şirketlerin bu çıkar ve perspektiflerinin, yönetim kurullarından aşağıya doğru önce reklam veren şirketlerin tercihlerine, oradan da medya personelinin seçimine, programların nasıl yapıldığına ve meselelerin nasıl gündeme getirildiğine yansıması, yapısal bir zorunluluk gibi görünmektedir. ABC'den John Stossel ve New York Times'dan Gina Kolata türünden şirketlerin lehine tepki üreten son derece tarafgir medya mensupları, üst makamlar tarafından korunmadıkça varlıklarını sürdüremezler. Gerçi TV haberlerinin ve programlarının arada sırada çevre sorunlarını haber yapmaktan ve

tartışmaktan kaçınması mümkün olmayabilir; ama reklam veren şirketlerin çevresel zararlar konusunda endüstriye ciddi bir ithamda bulunan programlara karşı düşmanlığı, bu tür haberleri ve programları sınırlandıracaktır. Erik Barnouw'un birkaç yıl önce dikkat çektiği gibi NBC'de çevre konulu önemli bir dizi, üstelik de şirketlerin bu konuyla ilgili reklam yapmak için devasa miktarda harcama yaptıkları bir dönemde, reklam yetersizliği yüzünden yayından kaldırılmıştı; çünkü endüstri dengeli bir yaklaşım gösterilmesini değil, "güven aşılanmasını" bekliyordu. (Şirketler çevresel zararlar konusunda şirketlerin sorumluluğuna değil, – biz – bireylerin sorumluluğuna odaklanmaktadır.)

Kimya endüstrisiyle ilgili meselelerde medya, haber kaynağı olarak hükümet denetçilerine, kimyasal zararların kurbanlarına ve kurbanların sözcülerine sıkça başvursa da, endüstri genellikle tartışmalar üzerinde hakimiyet kurar ya da tartışmayı, zararın ciddiyetine ve bu işteki sorumluluğuna ilişkin soruların belirsiz kaldığı bir açmaza sokar. Endüstri, bağlantıları ve devasa teşvik kaynakları yoluyla – kendi bünyesinde ve dışarıda – çok sayıda uzmana hükmeder, çalışmalarına maddi destekte bulunur ve onlara şöhret kazandırır. Endüstri kendi kurduğu temaslar, basın açıklamaları, verdiği reklamlar, mektuplar ve okur köşeleri yoluyla görüşlerinin doğrudan reklamını yapar. Mobil Oil Şirketi'nin Times'da (ve başka gazetelerde) yorum yazıları sayfasına düzenli olarak reklam vermesi de buna dahildir. Şirketler tarafından finanse edilen Washington Hukuk Vakfı'ndan Daniel Popeo da şirketlere ait olmayan düzmece bilimi suçlamak için Times'dan düzenli bir köşe yazısı sütunu satın almıştır. Endüstri, sahte "sade yurttaş" örgütleri kurmak ve muhaliflerin örgütlenmelerine ve faaliyetlerine sızmak, onlar

hakkında bilgi toplamak ve sabote etmek için halkla ilişkiler şirketleri tutar. (Bir örnek verecek olursak, Jeremy Rifkin'in konferans gezilerinden biri, et endüstrisi için çalışan bir halkla ilişkiler şirketinin temsilcileri tarafından çevrilen bozguncu tezgâhlar yüzünden iptal edilmiştir.) Çok sayıda ticaret birliği ve teslim alınmış pek çok enstitü de – birkaçını sayacak olursak, Klor Enstitüsü, Uluslararası Fabricare Enstitüsü, Ulusal Kimyasal Araştırmalar Enstitüsü, Çevresel Duyarlılıklar Araştırma Enstitüsü – endüstrinin görüşlerinin propagandasını yapmaktadır.

Yılda birkaç yüz milyon doları bulan bu propaganda çabaları, hem denetçileri hem de medyayı büyük bir baskı altına alabilir. Medya söz konusu olduğunda, endüstri muhabirlerin cahilliğinden, tembelliğinden, tepki üretimiyle karşılaşmaktan kaçınma isteklerinden ve hiç de az rastlanmayan bir durum olarak endüstri lehine tarafgirliklerinden istifade eder. Endüstri lehine bir tarafgirlik içerisinde olmayan muhabirlerin hareket alanı ise tepki üretimi tehdidi ile, "dengeli davranma" talebi ile ve yukarıdan gelen başka baskılarla daraltılır. Cumhuriyetçi bir çevre denetimi yetkilisi olan Gordon Durnil, medya ile ilgili olarak "temelsiz bir denge arayışından", tam bilgi sahibi olmayan muhabirlerin endüstrinin iddialarını yutmaya hazır oluşundan ve hatta endüstri adına lobi faaliyeti yürütenlerin kendi hikâyelerini yazmalarına izin vermesinden söz etmektedir (Making of a Conservative Environmentalist, 1995).

Genellikle medya, endüstri ve ÇKK (ya da başka bir resmi kurum) tarafından verilen bilgilerin bir mesele hakkında "her iki tarafın da" görüşlerini ortaya koyduğunu varsayar; ama aslında her ikisi de genellikle aynı taraftadır ve kamu çıkarlarına zarar veren, perde arkasında kotarılmış bir anlaşmayı desteklemektedir. Teslim alınmış

ya da zayıf düşürülmüş hükümet organları endüstriye teslim oldukları durumlarda bile faaliyetleri hakkında kendine güvenen bir tavır takınmaktan hoşlanırlar ve medya genellikle bu noktayı gözden kaçırır. ÇKK'nın eski halkla ilişkiler yetkililerinden biri olan Jim Sibbison muhabirlerin, denetim hataları ve yapısal aksaklıklar yerine nasıl ısrarla şirketlerin iyi niyetini öne çıkardığını ve olayları sonuna kadar takip etmekte nasıl sürekli olarak başarısız kaldığını görünce hayrete düşmüştü. Sibbison, 1980'lerde New York Times'ın en iyi çevre muhabiri olan Philip Shabecoff'tan bahsederken "Meslektaşlarının birçoğundan daha bilgiliydi ve ona herkesin bilmediği vakaları anlatan ÇKK yetkililerine ulaşmaktan hoşlanırdı. Karşılıklı bağımlılığa dayanan bu ilişki, ÇKK'nın performansına dair yazdığı aşırı iyimser, hatta pohpohlayıcı haberlerin sebebini açıklayabilir" diyordu.

Reagan dönemi boyunca ÇKK'nın bütçesinde yapılan kesintiler, "yönetimin, bütçe kısıntılarının kamu sağlığı üzerinde olumsuz bir etki yaratmayacağı iddiasını kolaylaştıracak şekilde", işin detayları üzerine herhangi bir araştırma yapılmadan haber yapıldı. Denetim organlarını teslim almak için bu dönemde yapılan atamalarla ilgili büyük çıkar çatışmaları, medyanın yumuşak başlı ve tembel olması yüzünden çok yavaş bir şekilde ortaya çıkarıldı. Çevreyi kirleten şirketlerin çıkarlarını temsil eden üst düzey bir ÇKK görevlisi olan James Sanderson hakkında, ÇKK'nın dahili başmüfettişlerinden birinin hazırladığı ve Sanderson'ın görevini ciddi şekilde kötüye kullandığını gösteren bir rapor "Kongre binasında ücretsiz olarak edinilebilen yedi ciltlik başmüfettiş raporunu okumaya vakit ayıracak her muhabir için … bariz şekilde ortadaydı"; ama hiçbir muhabirin bunu yapacak enerjisi yoktu. (R. Smith, "ÇKK'yı Haber Yapmak ya

da Bir Şey Olursa Beni Uyandırın”, Columbia Journalism Review, Eylül/Ekim 1983).

Endüstri, aynı zamanda saldırgan bir tepki üreticisidir. Çevre Çalışma Grubu 1994’te “Mavi Suları Kullanmak: İçme Suyundaki Haşere İlaçları” raporunu yayımlamak üzereyken, Amerikan Tarım Ürünlerini Koruma Birliği (ACPA) adına çalışan bir halkla ilişkiler şirketi – endüstri tarafından seçilmiş “uzmanlarla” yapılan mülakatları da kapsayan – önalıcı bir medya kampanyası yürütmeye başladı. Bu eleştirel rapor haberlerde kendine önemli bir yer bulabildiyse de, endüstri tarafından ayarlanmış olan mülakatlar iki ulusal haber programında ve ABC’nin “Günaydın Amerika” programında yayımlandı. Halkla ilişkiler şirketinin de belirtiği gibi, sonuçta “Amerikan Tarım Ürünlerini Koruma Birliği üyesi şirketler, kamuoyunda olumsuz bir görüş oluşmaması sayesinde ürünlerine ilave denetim uygulanmasından kurtuldular.” Birçok vakada, endüstri kendisine meydan okuyan programları önceden öğrenir ve değiştirilmesini ya da iptal edilmesini sağlar. Bunu yaparken genellikle iftira davası açma tehdidi savurur. Yakın zamanlardaki bilinen en iyi örnek, 1997’de Monsanto Şirketi’nin rekombinant sığır büyüme hormonu rBGH’nin bazı sorunlu özelliklerini konu alan Akre-Wilson’ın hazırladığı bir programın Fox TV kanallarından birisinde yayımlanmasının iptal edilmesi için Monsanto’nun gösterdiği çabaların başarıya ulaşmasıdır. TV kanallarında ve kablolu yayınlarda program yapmanın maliyetini yükselten bu tür önalıcı müdahalelerin, eleştirel program yapma konusunda ciddi bir cesaret kırıcı etkiye sahip olduğuna inanmak için her tür sebep mevcuttur.

Endüstri, Sovyetler Birliği sonrası Yeni Dünya Düzeni’nde piyasa ideolojisinin güçlenmesinden de faydalanmaktadır. Kimyasal

maddeler ve yan etkileri piyasanın başarısızlığının en güzel örnekleri olmasına rağmen, devlet ve yasal düzenleme düşmanlığı ve piyasaya duyulan inanç endüstri tarafından etkin bir şekilde kullanılır; normalleştirme ve gündem belirleme süreçlerinde endüstriye yardım eder. “Piyasa temelli” çözümlere, “risk değerlendirmesi”ne ve “maliyet-fayda analizi”ne vurgu yapılması piyasa ideolojisine gayet uygun düşer. Medya, endüstrinin riskleri ve maliyetleri değerlendirmeyi sonraya bırakarak zehir üretme hakkını (Rachel Carson’ın deyimiyle “sonuçların kovuşturulmasını”) peşinen kabul eden bu dillere dolanmış tabirlerden çok hoşlanır. Bilimsel çalışmaları finanse etme kabiliyetindeki dengesizlik, maliyet ve fayda üzerine araştırma yapılmasında önceliğin endüstriye verilmesindeki çıkar çatışmaları, çevresel zehirlerin maliyet ve faydalarının sayılara dökülmesindeki güçlük, maliyet-fayda analizi ve risk değerlendirmesinin yararını azaltan kaynak yetersizliği, yasal düzenleme ve denetimin elinin kolunun bağlanmasıyla ilgili problemler çevre muhabirlerinin hemen hiç dikkatini çekmez.

Örneğin New York Times’da, 1980’li ve 1990’lı yılların büyük bölümünde gazetenin şirket camiasından başlıca iktisatçısı olan Peter Passel, maliyet-fayda ve risk-fayda ilkelerinden ısrarla bahsetmiş, ama bu ilkelerin değerini kuşkulu hale getiren meseleleri derinlemesine araştırmamıştır. Passel, halkın irrasyonal biçimde riskleri fazla büyüttüğünü ısrarla savunmasına rağmen, endüstrinin gerçek riskleri halktan saklamasının kapsamlı tarihi üzerinde hiç durmaz. “Amerikalıların Tehlike Anlayışı: Modern Hayatın Gelişmeyi Engelleyici Maliyeti” (8 Mayıs, 1989) makalesinin başlığı, yazarın risk tehditlerinin abartıldığı ve ilerlemeyi “engellediği” yönündeki önyargısını tam olarak ifade etmektedir. Passel, kanserden ölümlerin

yalnızca yüzde 2'sini çevresel etkilere bağlayan 1981 tarihli "dönüm noktası niteliğindeki bir araştırma"dan bahsetmiştir; buna karşın, dönüm noktası niteliğinde olmayan diğer araştırmalar çok daha yüksek değerlerden söz etmektedir (ve çevre kirliliğinden kaynaklanan zarar yalnızca kanserden ölümlerle sınırlı değildir). Bunu takip eden makalesi "Riskli Bir Hayatı Çekilebilir Kılmak: Daha İyi Veriler, Daha Açık Tercihler" (9 Mayıs 1989) aynı çizgiyi izler; burada kullandığı ana bilgi kaynağı Manhattan Enstitüsü'nden Peter Huber'dir. Psikolojik bedelleri olan "korkulardan" söz eder, ama işçilerin gördüğü zarara ve ölümlerine ilişkin yaygın ve belgelenmiş gerçeklerden hiç söz etmez. "Güvenlik bedava değildir" der, ama güvenliğin tehlikede olduğu durumlarda ileri düzeyde bağımsız testler yapılması gerektiğini ve/veya testlerin maliyetinin ve sonuçta ortaya çıkabilecek bütün zararların ürünü piyasaya sürmek isteyen tarafça karşılanması gerektiğini ağzına bile almaz. "İlerleme"yi engelleyen herhangi bir ciddi olumsuz etkiye dair bir kanıt sunmayı da başaramaz. Aynı önyargı, "Vermont Eyaleti Süt Besiciliğindeki İlerlemelere Direniyor" (Keith Schneider, 27 Ağustos 1989) başlıklı başka bir Times makalesinde de görülür. Bu makalede, potansiyel risk taşıyan büyüme hormonlarının hakiki bir ilerlemeyi temsil ettiği varsayılmaktadır. Eleanor Singer ve Phyllis Endreny, Passel ve Schneider gibi analistlerin yazdıklarını özetleyerek, bu yazarların "egemen toplumsal kurumların sunduğu çerçeveyi benimsemekten" başka bir şey yapmadıklarını söylemektedir. (Reporting on Risk, 1995).

Rachel Carson İstisnası

1962'de Rachel Carson'ın Silent Spring adlı kitabının çıkması, daha önce de bu kitaptan yararlanarak New Yorker dergisinde bir yazı

dizisinin yayımlanması, kimya endüstrisinin tarım ilaçları ve diğer kimyasal maddelere dair bilgi akışı üzerindeki kontrolünü geçici olarak kırdı. DDT'nin ve diğer zehirlerin yaygın olarak kullanılmasına karşı eleştirel yazılar ve protesto mektupları daha önce de yayımlanıyordu, ama bunlar çok nadirdi ve endüstrinin bilgi hegemonyasını pek rahatsız etmiyordu.

Frank Graham Jr.'ın de işaret ettiği gibi, Carson'ın kitabı "bu alanda kapalı dönen tartışmalara bir son verdi. Rachel Carson, halka çok daha önceleri açıklanmış olması gereken olguları gizlendiği yerlerden açığa çıkardı; enformasyon engelini yıktı."(Since Silent Spring, 1970). Carson'ın kitabı, talidomidin yıkıcı etkilerinin açığa çıkmasından kısa bir süre sonra piyasaya çıktı. Bu durum, onun kimyasal madde kullanımı üzerindeki denetim yetersizliğine vurgu yapan mesajını daha da güçlendirdi. Carson'ın kitabı, ikna edici bir şekilde yazılmış olması ve her şeyi belgelendirmesi itibariyle kuvvetli bir etki yaratmış ve halkın, endüstrinin enformasyon hegemonyası tarafından bastırılan korkularına tutarlı bir temel kazandırmıştı. Ciddi bir alternatif bakış açısı birdenbire halkın gündemine yerleşti. Kennedy yönetiminin de bu yeni mesaja karşı görece açık davranmasıyla, mesaj halkın üzerinde görülmemiş güçte bir etki yarattı. 3 Nisan 1963'deki CBS haber bülteni, Carson, yazdığı kitap ve ilettiği mesaj üzerine kurulmuştu ve 10-15 milyon kişi tarafından izlenmişti. Konuya olumlu yaklaşan bu program, "Carson'ı eleştirenlerin değil, kendisinin meseleyi tanımlamasına izin vermişti." (Linda Lear, Rachel Carson, 1997).

Carson, derinde yatan gündeme saldırmayı ve "önce bizi zehirleyip sonra sonuçları kovuşturmaya" izin verip vermememiz gerektiğini sorgulamayı başarmıştı. Carson'ın, test ve denetim süreçlerine

saldırırken asli ilgi odağı, ağır kimyasal madde kullanımının uzun dönemli ve ekolojik etkileri ve kimyasal maddelere alternatifler bulmak için ortak bir çaba harcanması ihtiyacıydı. Bu temel soruların gündeme getirilmesi endüstriyi dehşete düşürmüştü. Endüstri, Carson'ın duygusallığına ilişkin duygusal feryatların eşliğinde vahşice bir karşı saldırıya geçti. Bunun yanı sıra sansür etmek için kaba güç de kullandı: Başka taktiklerin yanı sıra, iftira davası açma tehditleri savurdu ve reklam veren beş şirketten üçünü CBS haberlerine sponsorluk yapmaktan çekilmeye ikna etti. Endüstrinin Carson'ı gözden düşürme çabalarının başarısız kalmasına ve Carson'ın yeni gelişen çevreci harekete kuşkusuz büyük bir ivme kazandırmasına rağmen, onun ana-akım medyanın derin gündemine saldırabilmesi bir istisna teşkil etmektedir. Endüstri, halkla ilişkiler konusunda artık dersini almıştı; giderek artan kaynaklar ve temelde dostane davranan bir şirket medyası sayesinde enformasyon üzerinde kurduğu hegemonyaya karşı çıkışlarla daha etkin şekilde başa çıkabilecekti. Derin gündemin kontrolünü çabucak yeniden kazandı ve birçok küçük muharebeyi kaybetmiş olmasına rağmen, bugün gündem üzerinde kurduğu hakimiyet neredeyse Carson'dan önceki dönemde olduğu kadar büyüktür.

MEDYADA ŞİRKETLERİN DÜZMECE BİLİMİ

2. Bölüm

Edward S. Herman

Ana-Akım Medya Kimya Endüstrisini Koruyor

Endüstrinin çevre politikaları üzerindeki denetiminin en önemli işareti, kimyasal maddeleri hiçbir bağımsız test yapılmadan çevreye saçabilme hakkına bugün bile karşı çıkılmıyor olmasıdır. Bu hegemonya öylesine yerleşmiştir ki, endüstrinin bu ayrıcalığını çevrecilerin bile, ancak çok az bir kısmı sorgulamaktadır. Ana-akım çevreciler üretici egemenliğini verili olarak kabul eder ve sadece siyaseten uygulanabilir faaliyetlerin alanına dahil olduğunu düşündükleri marjinal değişiklikler gerçekleştirmeye çalışırlar.

1960'ların başında Silent Spring kitabının yarattığı toplu öfkenin ardından tarım ilaçlarının üretimi ve kullanımında ne ABD'de ne de başka ülkelerde hiçbir azalma olmadı. Bunu takip eden 30 yıl süresince ABD'de tarım ilacı kullanımı ikiye katlandı. 1964'te 245 bin ton idi, 1993'te ise 454 bin tonun epey üzerine çıktı; tarım alanlarında dönüm başına kullanım yoğunluğu iki kattan fazla arttı. Evlerde ve bahçe bakımında tarım ilacı kullanımıysa akıl almaz ölçüde bir artış gösterdi. DDT ve PCB gibi bazı zehirli maddelerin kullanımı sonunda yasaklandı, ama bunların yerini başkaları aldı; nörolojik sisteme ya da bağışıklık sistemine zararlı etkileri olduğu ya da kanserojen olduğu bilinen düzinelerce kimyasal madde, yaygın bir şekilde kullanılmaya devam etti.

İnsanlarda kansere yol açtığından şüphe edilen atrazin, ABD tarımında en yaygın olarak kullanılan tarım ilaçlarından bir tanesidir

ve neredeyse ülkenin her köşesindeki yeraltı su kaynaklarını kirletmiştir. Fagin ve Lavalle, yazdıkları Toxic Deception adlı kitapta atrazinin tehlikelerine dair kanıtların giderek artmasına rağmen Ciba-Geigy Şirketi'nin bilimi, ÇKK'yı, siyasal sistemi ve medyayı kullanarak 30 yıl boyunca bu ilacı piyasada tutmayı nasıl becerdiğini anlatmaktadır. Bu, halk sağlığı üzerinde ciddi sonuçları olan önemli bir siyasal-denetsel-bilimsel yozlaşma hikâyesidir. Ama ana-akım medya bununla ilgilenmemiştir, çünkü şirketler sisteminin bir parçası olarak medyanın rolü, güçlü kimya endüstrisinin haklarını korumak, esaslı eleştirileri önlemek ya da saptırmak ve yürürlükte olan düzenlemeleri normalleştirmektir. Askeri bütçede olduğu gibi, zararlar ve skandallar hakkında bazen genellikle arka sayfalarda yer alan kısa haber kırıntıları görürüz; ama bilginin büyük bölümü karartılır. Endüstrinin suistimalleri, kendini koruma biçimleri, toplumsal maliyetler ve zehirlenmenin alternatiflerine dair ciddi ve kapsamlı analizler ve tartışmalar gündeme alınmaz.

Endüstrinin halen sahip olduğu zehirleme hakkı, yakın zamanlarda ilk olarak Monsanto'nun rekombinant sığır büyüme hormonu ilacını (rBGH) ve iki düzineye yakın genetik yapısı değiştirilmiş gıda bitkisini piyasaya sürmesiyle çarpıcı biçimde kendini gösterdi. Kimyasal maddelerde olduğu gibi bu ürünler de olası etkilerine dair ciddi bağımsız değerlendirmeler ya da testler yapılmaksızın, neredeyse sadece endüstrinin verdiği güvenlik garantisine dayanarak piyasaya sürüldü. Peter Montague'ın dediği gibi, "genetik yapısı değiştirilmiş bitkileri ve hayvanları doğal çevreye salmak zırvalıktan başka birşey değildir. Bunun olası sonuçları, Monsanto'nun daha önce felakete yol açan deneylerinin, poliklorinat bifenillerin (PCB'ler)

[40]

ve Agent Orange'ın sonuçlarından çok daha şiddetli olacaktır" (Rachel's Environment & Health Weekly, 29 Ekim, 1998). Harvard'lı genetikçi Richard Lewontin genetiği değiştirilmiş bitki rejiminde "birbiri ardına büyük şoklar yaşanmaması halinde şaşıracağını" söylüyor. Monsanto'nun patates tohumlarına – Colorado patates böceklerini öldüren – bacillus thuriengensis (Bt) bakterisinden alınma bir gen yerleştirmesinin dirençli böceklerin ortaya çıkmasına neden olacağı ve böylece Bt'yi yaygın olarak kullanan organik tarımcıların zarar görebileceği gerçeği, ABD'li organik tarımcıları kaygılandırmaktadır. Britanya'da artan şekilde ticari ölçekte genetik yapısı değiştirilmiş gıda bitkisi yetiştirmenin etkileri hakkında yakın zamanda Britanya Hükümeti'nin isteği üzerine yapılan bir çalışmada, melez ve çoklu-dirençlere sahip bitkilerin ortaya çıkmasını önlemek için yeterli koruma olmadığı ve bu tür bir gelişmenin Britanya'daki fundalıklar, kuşlar ve yerli bitkiler için büyük bir tehlike oluşturacağı sonucuna varılmıştır. ("Tartışmalı" bir içeriği olması nedeniyle yayımlanmayan bu rapor, Marie Woolf tarafından 12 Aralık 1998 tarihli The Independent gazetesinde "Genetik Yapısı Değiştirilmiş Besin Maddelerinin Riskleri Ortaya Çıkıyor" başlıklı bir yazıyla aktarıldı.)

Monsanto Şirketi ve yoldaşları, biyolojik araştırmalara büyük miktarlarda para yatırmıştır ve şimdi de piyasadan bunun karşılığını almayı istemektedir. Uzun vadeli ekolojik ve güvenlikle ilgili etkiler hiçbir zaman kimya endüstrisinin asıl kaygısı olmamıştır. Monsanto'nun halkla ilişkiler direktörü Phil Angell'ın yakın zamanda itiraf ettiği gibi güvenlik, çalıştığı şirketin işi ya da sorumluluğu değildir: "Bizim ilgilendiğimiz şey satabildiğimiz kadar çok satmaktır. Güvenliği garanti etmek GİI'nin işidir" (New York Times, 25 Ekim

1998). Elbette Gİİ (ya da ÇKK) güvenlik konusunda fazlaca etkin davrandığında, endüstri bu kurumu ele geçirmek ya da zayıflatmak ve endüstrinin taleplerine olumlu yanıt verir hale getirmek için elinden geleni yapar. Eğer başarılı olursa, ki genellikle olur, o zaman endüstri güvenlik tehditlerinden kaynaklanan engellemelerle karşılaşmaksızın üretim ve satış yapabilir; güvenlik ve kamu yararı meseleleriyle de Gİİ'nin (ya da ÇKK'nın) ilgilendiğini iddia eder.

rBGH'nin Kanada'da kullanılmasına izin verilmemişti, çünkü – birçok başka nedenin yanı sıra –imalatçıların o zamana kadar uzun dönemli toksikoloji çalışması yapması zorunlu tutulmamıştı. Ayrıca Kanadalı bilim danışmanları yapılan tek kısa dönemli toksikoloji çalışmasının hem Monsanto hem de Gİİ tarafından büyüme hormonunun "kan dolaşımına karışmadığı ve karışamayacağı" sonucuna varılarak usulsüz bir şekilde rapor edildiğine karar verdi. Böylece, Monsanto'nun hızlandırılmış bir onay almak için 1-2 milyon dolar rüşvet önermesine ve Kanada'nın sağlık denetleme kurumlarındaki üst düzey yöneticilerin firmayı desteklemesine rağmen, şirketin bu ülkedeki çabaları sonuçsuz kaldı. (Richard Lloyd, "Sağlık Alanındaki Kanadalı Bilim İnsanlarının İlaç Şirketlerine Hizmet Ettiği Söyleniyor", CCPA Monitor, Aralık 1998-Ocak 1999).

Kanada'daki hezimete ve Avrupa'daki yetkililerin ve bilim insanlarının genetik mühendisliğinin insan sağlığı ve ekoloji üzerindeki etkileri hakkında derin kuşkular beslemesine rağmen, ABD'de genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar, hiçbir ciddi yasal düzenleme engeliyle karşılaşmadan ya da medyada kamuya açık bir tartışmaya konu olmadan alıp başını gitti. Tek istisna, Michael Pollan'ın "Bahçede Tanrı'yı Oynamak" (New York Times Magazine, 25 Ekim 1998) adlı eleştiri yazısıydı. Ama bu makale tek istisna olarak kaldı. Ne işin

içine Monsanto'nun ciddi rüşvet çabalarının da karıştığı Kanada'daki ihtilaf ne de Britanya'da genetik yapısı değiştirilmiş yiyeceklerin riskleri üzerine hükümet tarafından desteklenen ve yakın zamanda açıklanan son derece eleştirel rapor, ABD'deki ana-akım medya tarafından gündeme alındı.

Endüstri hakimiyetinin bir başka açık göstergesi de, medyanın çevreyle ilgili kitaplar konusundaki seçici tavrıdır. Endüstriye ciddi bir şekilde karşı çıkanlar göz ardı edilme eğilimindedir; endüstrinin gündemiyle uyumlu olanlar ve endüstrinin düşmalarına saldıranlar ise daha cömert bir muamele görürler. Örneğin, Samuel Epstein'in Politics of Cancer (1978), Marc Lappe'nin Chemical Deception (1991), Jennifer Curtis ve Tim Profeta'nın After Silent Spring (1993), Fagin ve Lavelle'in Toxic Deception (1995) kitapları ya da Sandra Steingraber'in son derece güzel yazılmış kişisel-bilimsel anılarını içeren Living Downstream (1996) kitabı hakkında New York Times hiçbir tanıtım yazısı yayımlamadı. Theo Colbourn, John Peterson Myers ve Dianne Dumanoski'nin Our Stolen Future (1996) kitabı hakkında ise Times'da Gina Kolata'nın düşmanca ve yanlış bir izlenim uyandıran bir tanıtım yazısı yayımlandı.

Greenpeace tarafından yayımlanan ve Monsanto'nun dioksin çalışmaları konusunda bilimi suistimal edişini anlatan Joe Thornton'un Science for Sale (1990) kitabı hakkında New York Times, Washington Post ya da Los Angeles Times'da ne bir tanıtım yazısı çıktı ne de bu kitaptan tek bir sözcükle bahsedildi. Buna karşılık, Marcia Angell'in düzmece bilim hakkında endüstrinin bakış açısını yansıtan Science on Trial (1996) adlı kitabı New York Times'da iki kez tanıtıldı (bunun yanı sıra Washington Post'da ve başka yerlerde de geniş yer buldu). Gregg Easterbrook'un

çevreciliğin başarısını övdüğü, çevrecileri negatif görüşler ileri sürdükleri için azarladığı ve her şeyin kontrol altında olduğunu iddia ettiği A Moment on the Earth (1995) kitabı ise tüm ana-akım medya tarafından gayet sıcak karşılandı. Halbuki adı geçen kitap, bilim insanı Peter Raven tarafından, "insanları eylemsizliğe davet eden Panglossçu bir dünya görüşünün"

[41]

sunulduğu bir çalışma olarak tarif edilmişti. Kitap, kimya endüstrisi tarafından da hoş karşılanmıştı; çünkü endüstriye veya denetleme sistemine yönelttiği eleştirilerin çok asgari düzeyde olmasının yanı sıra kimya endüstrisinin kamuoyuna güven aşılanması yönündeki can alıcı talebini de karşılıyordu.

Zararın Normalleştirilmesi

Sandra Steingraber, Living Downstream kitabında şu olguyu önemle vurgular: Çevrenin kimyasallaştırılmasına paralel olarak kanser oranlarının artmış olmasına ve yüzlerce mikro çalışmanın tekil vakalarda çevrenin kimyasallaştırılması ile kanser vakalarının artması arasındaki bağlantıyı göstermiş olmasına rağmen, bu iki olgu arasındaki bağlantı "sistematik ve kapsamlı bir şekilde incelenmemiştir. Kanser vakalarında … çevrenin rolü dikkate alınmamaya devam ediyor." Bu gerçek birçok örnekte karşımıza çıkar; bu örneklerden bir tanesi, 1984'te zararlı maddelerin sağlık üzerindeki etkilerini izlemek amacıyla Illinois Eyalet Kanser Kayıt Merkezi kurulduğunda, kanser kayıtlarının tutulmasına maddi destek sağlanmasına rağmen benzer bir desteğin zararlı maddelerin kaydının tutulmasına sağlanmamış olmasıdır (endüstri de inatla bu maddelerin kaydının tutulmasına karşı çıkıyordu). Steingraber, kamu yetkililerinin ve halk eğitim kampanyalarının nasıl ısrarla kanserin

endüstriyel ürünler ve atıklardan kaynaklanan çevresel nedenleri üzerinde değil, “yaşam tarzı“ndan kaynaklanan nedenleri üzerinde durduğuna dikkat çeker. Steingraber bence aşikar olan bir şeyi ima etmektedir: Kimya endüstrisi, çevresel nedenleri önemsizmiş gibi göstermek istemektedir ve hükümetlerin ve ana-akım eğitimcilerin de aynı şekilde davranmasını sağlamıştır.

Pandoranın kutusunu açmak için elinde yüzlerce fırsat olan ana-akım medya da aynısını yapar; kimyasal zararları bildiren bir rapor ortaya çıktığında, medya en iyi ihtimalla “dengeli bir şekilde” yerel olayları aktarır; en kötü ihtimalle de bu tür raporları göz ardı eder ya da yanlış yorumlar. Bu raporların daha büyük bir soruşturmayı kışkırtmasına izin vermez. Bu yüzden, tipik bir haber bülteni bize alaklorun, kansere yol açma potansiyeline ve tarımsal alanlardaki içme suyu kaynaklarını kirletmesine rağmen, “bu riskleri kat kat aşan” “çok temel faydaları” nedeniyle ÇKK’nın bu kimyasal maddenin kullanımının devamına izin verdiğini söyleyecektir. Çevreciler karara kızgınlıkla tepki göstermişlerdir, buna karşılık Monsanto kararın “iyi bilimi” yansıttığını söylemektedir. Bu üstünkörü değerlendirme ve dengeli tartışma, Washington Post’un 25. sayfasındaki kısa bir makalede aktarılır (16 Aralık 1987). Greenpeace’in, vinilin böbrek ve karaciğer tümörlerine yol açtığına dair kanıtlara dayanarak bebek çıngırakları ve diş çıkarma çubukları gibi oyuncaklarda vinil kullanılmasına karşı yürüttüğü bir kampanya, ancak arka sayfalarda yayımlanan dengeli bir yazıda ele alınır ve konu hakkında yorumda bulunan hiçbir başyazı yayımlanmaz (New York Times, 13 ve 18 Kasım 1998).

Geçmişi 1978’e dayanan ve bir ABD-Kanada ortak girişimi olan Uluslararası Ortak Komisyon’a (IJC), Büyük Göller’e zehirli kimyasal

madde akışını durdurmaya çalışmak gibi çetin bir görev verilmişti. Komisyon her yıl bu kimyasal madde akışını durdurmakta başarısız kaldıklarını, zehirli madde akışının artmaya devam ettiğini ve insan sağlığına ciddi zararlar verdiğini rapor eder. 1992'den bu yana IJC'nin yıllık raporları, kendilerine verilen görevi yerine getirebilmelerinin en önemli şartı olarak imalatta klor kullanımına son verme çağrısında bulunmaktadır. Komisyon, pek de şaşırtıcı olmayan bir şekilde endüstrinin klor kullanımını azaltmaya pek ilgi duymadığını fark etmiştir. Ama ulusal medya da IJC'nin raporlarını son derece özet bir biçimde ve haber takibi yapmaksızın ele almaktadır. IJC'nin ABD'li eşbaşkanı Gordon Durnil "Bu meseleyle nasıl başa çıkacağımız konusunda toplumsal bir sorun yaşıyoruz, ama nüfusun yüzde 90'ı burada endişelenecek bir durum olduğunu bile bilmiyor" demişti.

Düzenleme ve Denetim Yetersizliğinin Normalleştirilmesi

Endüstrinin gündemi belirlemesine paralel olarak medya ÇKK'yı, kamu çıkarlarını korumakta muhtemelen çok agresif ve hasmane davranan çok güçlü bir kurum gibi resmetmektedir. Ciddi ölçüde yetersiz bir maddi kaynak sağlanan, işini doğru dürüst yapabilmekten aciz, bazen teslim alınan ve genellikle endüstri yanlısı tavizlerde bulunmaya sevk edilen bu kuruma ilişkin gerçekleri anlamak, ancak medyadaki haberlerin satır aralarını çok titiz bir şekilde okumakla mümkün olabilir. Medya, 1976 tarihli Zehirli Maddelerin Denetimi Yasası'nda belirtilen amaca aykırı olarak ÇKK'nın zehirli kimyasal madde selinin önünü alamadığı ve yaygın olarak kullanılmakta olan kimyasal maddelerin tahminen yüzde 70-75'inin hâlâ zehirlilik açısından test edilmediği gerçeğine yer vermez.

Medya, güvenlik testlerini yapma işini endüstriye bırakan sistemin başarısız kaldığına dair diğer kanıtlarla da ilgilenmez. Örneğin ÇKK, Monsanto'nun 1986 ile 1990 yılları arasında Santogard adlı ürünü piyasaya sürme hakkı üzerine şirketle mücadele ederken, bu tarihten birkaç yıl öncesinde şirketin yasalara aykırı olarak ÇKK'ya ibraz etmediği bir araştırmada Santogard'ın olumsuz etkilerini tespit ettiğini ortaya çıkardı. Yasalara göre bunun cezası 19,7 milyon dolar olmasına rağmen Monsanto 196 bin dolar para cezasına çarptırıldı. Bunun ardından, şirketin zehirlilikle ilgili diğer kusurlu çalışmalarını araştırmasına izin verildi ve bu türden 164 adet çalışma olduğu ortaya çıktı. Bunlar için şirket ayrıca 648 bin dolar para cezasına çarptırıldı. ÇKK, diğer kimya şirketlerinin de muhtemelen araştırmalarını kendisine ibraz etmemiş olabileceğini fark ederek endüstriye bir "af" çıkardı; endüstrinin daha önceden yapıp sonuçlarını sakladığı araştırmaları açıklaması durumunda, bu tarihten sonraki üç yıl için sadece cüzi para cezalarının uygulanacağını ilan etti. Endüstri, bu af çerçevesinde 11.000 belge teslim etti. Cüzi para cezaları ve endüstrinin ürettiği kimyasal maddelerin etkileri hakkındaki kanıtları yasanın öngördüğü şekilde sunmak konusunda içerisinde bulunduğu topyekün başarısızlık, halihazırda kimyasal risklerin değerlendirilmesi için kullanılmakta olan yöntemlerin kabul edilemez yetersizliklerini açıkça göstermişti. Buna rağmen, medya bu hikâyeyi geçici bir ilgiye dahi layık görmedi.

1986 ile 1993 yılları arasında dioksine ilişkin yasal düzenlemeleri içeren bir dizi olay da aynı derece çarpıcıdır ve ÇKK'nın düzenleme konusundaki zayıflığını ve endüstri ile suç ortaklığını çok daha açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Kağıt ve kağıt hamuru endüstrisi dioksin üretmektedir ve 1980'lerdeki yasal düzenleme

tehditlerinden rahatsız olmuştur. Paul Merrell ve Carol Van Strum, 1987'de Greenpeace tarafından yayımlanan No Margin of Safety adlı kitaplarında ÇKK'nın bilgileri kamuoyundan gizlemek, yayımlamak zorunda kaldıklarını "henüz hazırlık aşamasında ulaşılan bilgiler" şeklinde nitelendirmek ve dioksin standartlarını siyasi olarak kabul edilebilecek düzeylerde belirlemek konularında kağıt sektörüyle nasıl gizlice işbirliği yaptığı göstermişlerdir. Kitabın yayımlanmasının ardından, bir kağıt endüstrisi yetkilisi 300 sayfalık bir belgeyi Greenpeace'e sızdırdı. No Margin of Safety kitabındaki iddiaları tamamen doğrulayan bu belge, dioksinle ilgili risk değerlendirmesinin olduğundan daha düşük gösterilmesini ve araştırma sonuçlarını "henüz hazırlık aşamasında ulaşılan bilgiler" olarak nitelendirip güvenlik garantileri vererek kamuoyundaki endişelerin yatıştırılmasını içeren bir ÇKK-endüstri ortak planını açığa çıkarmıştır.

Endüstri içerisinden gelen bu çarpıcı materyal ilk önce özel haber olarak New York Times'a önerildi; ama bu belgeyi temel alarak yazılan bir makalenin yayımlanması engellendi. Sonunda Times'da (24 Eylül 1987'de) yayımlanan makalede yalnızca, "endüstri yöneticilerinin kağıt ürünlerdeki kirliliğin öğrenilmesi halinde kamuoyundan gelebilecek tepkilerden endişelendiğine" değinildi. Makale, endüstri ve ÇKK arasındaki gizli anlaşmanın kanıtlarını örtbas ediyordu. Bunun yanı sıra, ÇKK'nın "yetkililerin umduğundan daha düşük bir kirlilik tespit ettiğini" söylüyordu. Bulgulara yönelik kamuoyu tepkisinin yumuşatılması konusunda ÇKK ile varılan uzlaşmayla ilgili belgedeki kanıtın örtbas edilmesi göz önüne alındığında, bu makale eşine az rastlanır bir gazetecilik sahtekârlığıdır. Washington Post dioksin seviyelerinde "sağlık

açısından bir tehdit görülmediğine" ilişkin ÇKK'nın bulgularını aktaran (25 Eylül 1987 tarihli) bir makalenin ardından, sonunda başka bir makale yayımladı. Bu makale, endüstrinin halkla ilişkiler kampanyasına ve ÇKK'yı etkileme çabalarına değiniyordu ve kampanyanın başarılı olduğuna dair ipuçları içeriyordu (Michael Weiskopf, 25 Ekim 1987). Ancak söz konusu makale 23. sayfaya konmuştu ve devamı da gelmedi.

Endüstrinin verileri tahrif ettiğine ilişkin kanıtlar karşısında medyanın takındığı tutum da aynı ölçüde aydınlatıcıdır. ÇKK, dioksin tolerans düzeylerini belirlerken, kısmen Monsanto ve BASF'ın

[42]

dioksin içeren kazaların etkileri konusundaki araştırmalarına dayanmıştır. Dioksinin insan üzerinde hiçbir ciddi etkisinin görülmediğini iddia eden bu araştırmaların her ikisinin de sonunda üzerinde oynanmış ve tahrif edilmiş verilere dayandığı gösterilmiştir; (esas olarak işçilerin uygun olmayan bir şekilde değerlendirme kapsamına alınması ve dışarıda tutulması yoluyla) yapılan hileler düzeltildiğinde, ortaya sağlıkla ilgili çok ciddi olumsuz sonuçlar çıkmaktadır. Monsanto'nun yaptığı tahrifatlar ve bunların dioksinle ilgili yapılan düzenlemeler üzerindeki etkisi, 1991'de ÇKK kimyacısı Cate Jenkins tarafından ÇKK yetkililerinin ilgisine sunulmuştu (Jenkins aynı bulguları, endüstrinin düzmece biliminin olumsuz etkilerine maruz kalmış olan işçi gruplarının ve çevrecilerin de dikkatine sunmuştu). ÇKK, Monsanto'nun sahtekârlığı hakkında cezai kovuşturma başlattı; ama bu kovuşturma, Monsanto'nun baskısı ve şirketle ÇKK yetkilileri arasındaki özel yazışmalar ve verilen teminatların ardından sessiz sedasız durduruldu. Diğer yandan, yolsuzlukları kamuoyuna duyuran Cate Jenkins sürekli

tacize ve (hiçbiri sonuca ulaşmayan) bir dizi kurum içi yasal kovuşturmaya maruz kaldı.

Monsanto/BASF'ın sahtekârlıklarına, ÇKK'nın sonuçsuz kalan cezai kovuşturmasına, Cate Jenkins'e ve onun dioksinle ilgili sahtekârlıklar ve düzenlemeler konusundaki bilgi notuna veya yolsuzlukları kamuoyuna duyuran kişi olarak maruz kaldığı baskıya ne New York Times ne de Washington Post değindiler. Bu karartmayı özellikle önemli hale getiren olgu, hem Post'un hem de Times'ın bu süre zarfında "iyi bilim"in eski dioksin cezalarının abartılı olduğunu gösterdiğini iddia ederek kağıt endüstrisinin safında yer almasıydı. Yani, tıpkı Monsanto ve BASF'ın delilleri saptırması gibi büyük gazeteler de haberleri saptırdılar; hem "iyi bilim"e hem de ÇKK ile endüstri arasındaki gizli anlaşmaya ilişkin olumsuz delilleri (Post'un 1986-87'deki gizli anlaşma skandalına karşı tutumunda açığa çıkan kısmi istisna dışında) örtbas ettiler ve dioksin "korkusuyla" dalga geçtiler.

Ulusal Araştırma Konseyi'nin 1993 tarihinde yayımladığı, Bebek ve Çocuk Diyetlerinde Haşere İlaçları konulu raporu, ÇKK ve GİI'nin tarım ilaçlarının "tolerans düzeyleri"ni belirlerken yetişkinleri kullandığını ve çocukların daha hassas oldukları gerçeğini dikkate almadıklarını açık şekilde göstermiştir. Bu olayda ortaya çıkan yasal düzenleme standartlarının belirlenmesindeki endüstri yanlısı tutum bir kez daha ana-akım medya tarafından görmezden gelinmiştir. Daha yakın dönemde Monsanto, ÇKK'dan, Roundup Ready adlı genetik yapısı değiştirilmiş soya fasulyesi mamülünün aktif bileşeni olan kimyasal glifosata ilişkin kabul edilebilir artık madde düzeylerini 6 ppm'den 20 ppm'ye yükseltmesini talep etmiş ve istediğini yaptırmıştır. Marc Lappe ve Britt Baily'nin belirttiği gibi, 1987'de

“emniyetli” olduğu kabul edilen şeyin “sekiz yıl sonra orjinal tolerans düzeyi üç kat yükseltildiğinde hâlâ ‘emniyetli’ olduğu düşünülüyordu.” (Against the Grain: Biotechnology and the Corporate Takeover of Your Food.) Bu konu ana-akım medyada tartışılmamıştır.

Bilme-me Hakkının Normalleştirilmesi

Kimya endüstrisi on yıllar boyunca ürünlerinin etkilerinin ifşa edilmesine karşı, bunların “patent bilgileri” kapsamında olduğunu ve konuşma özgürlüğü hakkını sessiz kalma yönünde kullandığını gerekçe göstererek mücadele etmiştir. Eksiksiz bir ifşaat, ürünlerin zararlı olabileceği ve potansiyel kurbanların zararın üstesinden gelebilmek için mümkün olduğu kadar çok bilgiye sahip olması gereken durumlarda özellikle acil görünmektedir. Bununla birlikte, endüstri kendi sessiz kalma hakkını ve halkın bilme-me hakkını korumakta kayda değer ölçüde başarılı olmuştur. İşçilerin işyerinde kullanılan kimyasalların etkileri hakkında bilgi sahibi olma hakkı, ancak on yıllar süren mücadelenin ardından kabul edilmiştir. Kongre, Acil Durum Planlaması ve Toplumun Bilgi Edinme Hakkı Yasası‘nı, ancak 1986’da Bhopal kazasından (ve Batı Virginia’da bir fabrikada Bhopal’deki öldürücü kimyasalın aynısının sızıntı yapmasından) sonra çıkarmıştır. Yasa, endüstrinin azgın muhalefeti karşısında, ancak bir oy farkla kabul edilmiştir.

Yasa uyarınca, kimyasal madde üreticisi büyük şirketler isimleri belirtilen yaklaşık 654 kimyasalı çevreye saldıklarında halka bilgi vermek zorunda bırakıldılar. Ana-akım medya, endüstrinin, halkın bilgilendirilmesine ya da yasanın kabul edilmesine veya yasanın kendisine ve sonuçlarına karşı gösterdiği direnişi pek ilgi çekici bulmadı. Steingraber, endüstrinin itiraflarına değinerek, yasayla zorunlu kılınan bu ifşaatın endüstri mensuplarını çevreye saçtıkları

kimyasallara dikkat etmek mecburiyetinde bıraktığını söylemektedir. Halk sağlığı açısından devasa öneme sahip bir konudur bu. Zehirli Atık Envanteri, sınırlı sayıda kimyasal maddeyi ve şirketi kapsamasına, raporlarda şirket beyanının esas alınmasına ve yasaya uymak konusundaki birçok itiraza rağmen ürkütücü sonuçlar ortaya koymaktadır: Her yıl birkaç milyon tonluk zehirli kimyasal atık çevreye saçılmaktadır. Ama bu atıklara dair ayrıntılı raporları, daha ayrıntılı veri taleplerini, atıkların sağlık üzerindeki etkilerini konu alan tartışmaları ya da zehirli maddelerin bu kadar büyük ölçekte emisyonuna izin veren bir sistemin öfkeyle eleştirilmesini görmek için ana-akım medyaya bakmak boşunadır.

1993'ten itibaren iş dünyası, eyaletleri "Denetleme İmtiyazı Yasaları" çıkarmaya zorlamaktadır. Bu yasalar, şirketlere kendi çevre denetimlerini kendilerinin yapması hakkı tanımaktadır. Ayrıca, denetim sonuçlarını devlet yetkililerine sunarken belirtilen aksaklıkları düzeltme taahhüdünde bulunma hakkı ve bu durumda, çevreye dair bilgileri doğrudan halka ya da yasal kovuşturmalarda ifşa etme zorunluluğundan muaf tutulma hakkı tanımaktadır. ÇKK yetkilisi Steven Herman, bu tür yasalar "Yasaların uygulanmasına karşı girişimlerdir, halkın bilgi edinme hakkını ihlal etmektedir ve yasadışı faaliyetleri icra makamlarına bildiren çalışanları cezalandırabilmektedir. Bu yasalar, hükümetin halkın sağlığını ve güvenliğini koruma kabiliyetine müdahale etmektedir. Halkın, çevresel tehlikelere dair potansiyel olarak kritik öneme sahip bilgileri edinmesini önlemektedir …" demektedir (National Environmental Enforcement Journal, Şubat 1998). Yine de bu yasalar 24 eyalette kabul edilmiştir. Ana-akım medya bu geriye götürücü süreç konusunda yine tamamen sessizliğe gömülmüştür; arka sayfalarda

birkaç makale yayımlanmış, fakat bu gelişmelere gereken önem verilmemiş ya da eleştirel bir editoryal dikkat gösterilmemiştir.

Yeni biyoteknoloji ürünleriyle ilgili çok önemli bir bilgi edinme hakkı meselesi daha söz konusudur. Çoğu tüketici ve çevreci, Monsanto’nun büyüme hormonu verilen ineklerin ürettiği sütlere ve biyomühendislik ürünü olan soya fasulyesi ve diğer tarım ürünlerine, hangi koşullarda üretildiklerini belirten etiketlerin konulmasını ısrarla talep etmektedir. Vermont ve diğer eyaletler etiketlemeyi yürürlüğe koymayı denediler. Birçok Avrupa ülkesi de bu tür ürünlerin etiketlenmeden ülkeye girişine ve satışına izin vermek konusunda kaygılar taşıyor. Burada tüketicilere açıklama yapılmasından daha derin meseleler söz konusudur, ama ABD’deki ana-akım medyada her iki meselenin de büyük önem arz eden sorunlar olarak görülmemesi dikkat çekicidir. Bu konulara en iyi ihtimalle arka sayfalarda yer verilmektedir ve ulusal medyada bununla ilgili hiçbir eleştirel başyazı çıkmamıştır. New York Times, Oprah Winfrey’in Teksas’daki büyükbaş hayvan çiftliği sahiplerine açtığı davada, “yiyeceklerin kötülenmesi” yasalarını bir başyazıyla kınamıştı (“Yiyecekler Hakkında Özgürce Konuşma”, 19 Ocak 1998); ama ne New York Times ne de diğer ulusal gazeteler biyomühendislik ürünlerinin etiketlenmesi lehine (ya da “Denetleme İmtiyazı Yasaları” aleyhine) bir görüş ileri sürdüler. Öyle görünüyor ki, bu konularda üretici egemenliği, biyolojik tehditlere ya da tüketicilerin seçme hakkına yönelik her türlü kaygıya baskın çıkmıştır.

Düzmece Bilim Kaynaklı “Yersiz Korkular”

Daha önce de belirtildiği gibi, medya “düzmece bilim” ifadesini – endüstrinin bilimsel sahtekârlıklar ve bilimi bir halkla ilişkiler aracı olarak kullanması konusundaki kabarık siciline rağmen – esas

itibariyle endüstrinin kullandığı şekilde, yani DuPont-dostu, Ciba-Geigy-dostu, ya da Monsanto-dostu bilim için değil, endüstri-dostu-olmayan bilime atıfta bulunmak için kullanır. Benzer bir şekilde medya, endüstri ürünlerine dönük herhangi bir meydan okumanın düzmece bilim kaynaklı "yersiz bir korku" olduğunu iddia eden endüstrinin tarafına geçmeye de hazırdır.

Alar. Bu durum, Şubat 1989'da CBS televizyonunda yayımlanan ve elmaların erkenden düşmesini engellemek ve renklerini canlandırmak için kullanılan bir kimyasal olan "Alar"ın kanser riskini işleyen "60 Dakika" programının ardından çarpıcı bir şekilde örneklenmiştir. ÇKK, 1973'te Alar'ın farelerde kansere yol açtığını gösteren laboratuvar testlerini takiben 16 yıl boyunca bu kimyasal madde için önlem almayı geciktirmiştir. Daha sonraki testler de bu sonucu doğrulamıştır. Mayıs 1989'da ÇKK, kanser tehdidi oluşturduğu gerekçesiyle sonunda Alar'ı yasakladı ve 1992'de Ulusal Bilimler Akademisi de bu tehdidin ciddiyetini doğruladı. Halbuki Alar, her türlü kanserojen maddenin yiyeceklerde kullanılmasını yasaklayan Delaney hükmü uyarınca daha 1973'te yasaklanmış olmalıydı.

Bununla birlikte, CBS programının elma satışlarında ani bir düşüşe neden olmasının ardından, endüstri ve onun halkla ilişkiler ve medya alanındaki müttefikleri harekete geçtiler; başlangıçta ÇKK'nın da desteğini alarak sözümona düzmece bilimi "yersiz bir Alar korkusu" yaratmakla suçladılar. Bu iddia, kitle medyasında çabucak kurumsallaştı; New York Times'da Jane Brody, Walter Goodman ve Gina Kolata sanki kanıtlanmış bir hakikatmiş gibi ısrarla Alar'ın kanserojen özelliğinin yersiz bir korku olduğunu işlediler. Yakın zamanda Brody'nin "Sağlık Konusunda O Kadar da Korkunç

Olmayan Yersiz Korkular" (18 Ağustos 1998) başlıklı makalesi, Alar'ı bu türden korkuların önde gelen örneği olarak niteliyordu. Brody, bu ve diğer yersiz korkular konusunda tartışma götürmez biricik bilgi kaynağı olarak Amerikan Sağlık Konseyi tarafından hazırlanan bir belgeyi kullanmıştı. Oysa bu belge, endüstri tarafından finanse edilmiş bir propaganda operasyonuydu ve Brody tarafından sadece "New York kaynaklı" bir belge olarak tarif edilmişti. Brody, yanlış bir şekilde, ÇKK'nın Alar'ın bir kanserojen olduğunu kabul etmediğini belirtmiş ve laboratuvar testlerinde farelere verilen yüksek dozların testleri anlamsız hale getirdiğini ima etmişti (testler istenen sonuçları vermediğinde endüstrinin sürekli olarak kullandığı bir manevradır bu). 5 Eylül 1998'de Times'da yayımlanan bir "tekzip", Brody'nin Amerikan Sağlık Konseyi'nin adını belirtmemesinin uygunsuz bir davranış olduğunu teslim ediyor ve ÇKK'nın Alar'ı kanserojen olarak değerlendirdiğini ve kullanımını yasakladığını kabul ediyordu.

Dioksin hakkında yersiz korkular. Daha önce belirttiğimiz gibi, Monsanto ve BASF'ın dioksin incelemelerinin hileli olduğuna dair 1990-1991'de yapılan ifşaattan ne New York Times ne de Washington Post bahsetmişti. New York Times, kağıt endüstrisi ile ÇKK arasında dioksin tehdidini önemsiz göstermek üzere yapılan gizli anlaşma hakkında 1987'de ortaya çıkan ikna edici kanıtları asla yayımlamadı. Gerçeklerin bu şekilde hasır altı edilmesi, her iki gazetenin, ama bilhassa Times'ın 1990'larda endüstrinin dioksin tehdidinin aşırı abartıldığı yönündeki iddiasını saldırgan bir şekilde sahiplenmesinin zeminini hazırladı. Bu doğrultuda, Times yazarı, Keith Schneider dioksine maruz kalmanın "artık bazı uzmanlar tarafından bir hafta güneşlenmekten daha fazla riskli bulunmadığını" yazdı (15 Ağustos 1991).

Vicki Monks, Schneider’in yazılarını yerin dibine sokan bir eleştirisinde (“Hiçbir Kötülük Görmüyorum”, American Journalism Review, 1993) önce güneşlenme benzetmesinin Schneider tarafından uydurulduğunu ve Schneider’in en sevdiği uzman olan Vernon Houk tarafından bile reddedildiğini gösterdi. ÇKK tarafından bir araya getirilen bağımsız bir bilim insanları kurulunun bulgularına dayandığını iddia ettiği daha sonraki bir haberinde (26 Eylül 1993) Schneider, kurulun “dioksine maruz kalan ortalama Amerikalıların taşıdığı riskin … daha önce inanılandan daha düşük olduğunu” tespit ettiğini öne sürdü. Schneider, kurula katılan hiçbir bilim insanının adını zikretmedi. Monks ise, Schneider’in çıkardığı sonucun kurulun bulgularına dayandırılamayacağını söyleyen birçok bilim insanından alıntı yaptı. Kurula katılmış olan bilim insanları ve aynı dönemdeki başka bilimsel çalışmalar, dioksinin daha önce kabul edilenden çok daha tehlikeli olduğunu; insanların vücudunda halihazırda mevcut olan düzeylerde bile üreme ve bağışıklık sistemleri için bir tehdit oluşturduğunu öne sürdüler. Schneider, bu önemli bulguyu asla bildirmedi. Monks daha sonra Shneider’a, 21 Mart 1993 tarihli “Yeni araştırmalar dioksinin yine de o kadar tehlikeli olmayabileceğine işaret ediyor” şeklindeki beyanına dair sorular yönelttiğinde ise, Shneider sadece dioksinin kansere yol açma potansiyelinden söz ettiğini söyledi; ama makalesinde asla böyle bir nitelemede bulunmamıştı. Zaten Monks, Schneider’in dioksinin kansere yol açma tehdidi konusundaki bu beyanının da yaygın bilimsel kanaatle çeliştiğini göstermişti.

21 Mart 1993’te Schneider, “popüler korkularla” hareket etmeyen, bunun yerine “bilim”e dayanan yeni ve daha makul bir “üçüncü dalga” çevreciliğin mevcut olduğunu iddia etti. Schneider, sözünü

ettiği bu üçüncü dalgayı destekleyen herhangi bir bilim insanının ismini zikretmedi, ama bu yeni çevreciliğin öncüleri arasına – bu hareketin endüstri tarafından maddi olarak desteklendiğinden bahsetmeksizin – akıllı tüketim hareketini dahil etti. Bunun yanı sıra, Monsanto Şirketi'nin Başkanı David Mahoney'in endüstrinin ileri sürdüğü hakikatleri insanların sonunda kabul etmeye başladığı şeklindeki tesbitine atıfta bulundu. Dioksin konusundaki tüm yazılarında, Schneider'in bilim insanları adına konuşan asıl – ve neredeyse tek – sözcüsü Vernon Houk'tur. Vernon Houk ise Mayıs 1991'de, 1982 yılında dioksinle kirlenmiş olan bir kasabadan tahliye edilen Times Beach (Missouri) sakinlerinin aslında asla tahliye edilmemeleri gerektiği şeklinde görüş bildiren kişidir. Schneider ve Times bu yorumu manşetten vermişti ve Schneider, Houk'un bu "fikir değişikliğinin" aynı zamanda yeni dalgayı yansıttığını iddia etmişti. Ama Houk, fikrini aslında hiç değiştirmemişti; Vicki Monks, Schneider'in daha önceki haberlerinden aslında bu gerçeği gayet iyi bildiğini gösterdi. Houk, uzun zamandan beri bir dioksin savunucusuydu ve Agent Orange'ın Vietnam gazileri üzerindeki etkileriyle ilgili bir araştırmayı sabote etmekten sorumluydu; nihayetinde kağıt endüstrisinin aleni bir sözcüsü haline geldi (ama bunların hiçbirisinden Times'da söz edilmedi).

Schneider'in berbat haberleri medyada geniş yer buldu ve – hem Times'da hem de başka yerlerde – sürekli kullanıldı ve yeniden yeniden kullanıma sokuldu. Dioksinlerin güneşlenmekten daha zararlı olmadığı ve Chicago Tribune'ün başyazısında belirtildiği gibi, "insanlar söz konusu olduğunda, dioksinin tartışmaya değmeyecek kadar önemsiz bir şey olduğunun ortaya çıktığı" defalarca ifade edildi. Endüstrinin düzmece biliminin kurumsallaştığı ve sahici

kimyasal tehlikelerin “yersiz tehlike çanlarına” dönüştürüldüğü süreç işte böyle işlemektedir.

Our Stolen Future kitabı, Kolata ve New York Times’ın politikaları. Theo Colbourn ve diğerleri tarafından yazılan Our Stolen Future kitabı hakkında Times’da Gina Kolata’nın yaptığı düşmanca eleştirinin kifayetsiz, son derece önyargılı ve insafsız bir eleştiri olduğu Peter Montague tarafından ikna edici bir şekilde gösterilmiştir (Rachel’s Environmental & Health Weekly, No: 486, 21 Mart 1996). Diğer Times yazarları da, olası ciddi çevresel hasarlardan endüstriyel statükonun sorumlu tutulabileceği mesajını içeren Our Stolen Future kitabından pek hoşlanmamışlardır. Mark Dowie, Nation dergisinde yayımlanan “New York Times’ın Bilim Haberlerinde Neler Oluyor?” (6 Temmuz 1998) başlıklı makalesinde, Colbourn ve diğer ortak yazarların kitabı tartışmak üzere Times’a gittiklerinde, o zamanlar Kolata’nın amiri olan Nicholas Wade’in aniden küplere bindiğini ve onları “kanıt olmadan yersiz bir çevre tehlikesi korkusu yaratmakla” itham ettiğini bildirmektedir. Wade kitabı okumamıştı, ama “kötü [yani, endüstriye eleştirel yaklaşan] bilime” otomatik olarak tepki gösteriyordu. Dowie’nin, “şirket biliminin inançlı bir savunucusu” olarak nitelendirdiği Kolata’nın New York Times’ın politikalarını yansıttığı aşikârdır. Dowie gazetenin, Kolata’nın yaptığı yanlış alıntılar ve diğer hataları hakkındaki tekzipleri yayımlamayı ısrarla reddettiğine dikkat çekmektedir; böylece Kolata bir on yıl daha endüstriye hizmetlerini sunmak üzere yerinde kalmıştır. Keith Schneider da yaklaşık bir on yıl kadar daha çevre muhabiri olarak kalmış ve Dowie’ye bakılacak olursa, New York’daki kıdemli editörler Schneider’i arayarak dioksin üzerine yaptığı yazı dizisinden dolayı onu tebrik etmişlerdir. Buna karşılık, Philip Shabecoff, Philip Hilts ve

Richard Severo çok eleştirel oldukları gerekçesiyle çevre muhabirliğinden uzaklaştırıldılar. Shabecoff, patronunun ona şöyle dediğini aktarıyor: “New York şikâyetçi. Çok fazla çevre yanlısısın ve çevreyi korumanın ekonomik maliyetlerini göz ardı ettiğini söylüyorlar.”

Diğer yersiz tehlike çanları. Alar, dioksin ve bağışıklık sistemiyle ilgili gereksiz korkuların yanı sıra zehirli atık alanlarıyla ilgili gereksiz korkular, okullardaki asbestle ilgili gereksiz korkular, yüksek gerilim hatlarının yol açtığı kan kanseriyle ilgili gereksiz korkular, silikon göğüs implantlarıyla ilgili gereksiz korkular ve daha başka korkular da söz konusudur. Ana-akım medya bu “gereksiz korkuları”, endüstrinin yarattığı zararı ya da yasal düzenlemelerle ilgili hatalı uygulamaları takip ederken pek göstermediği bir şevkle, Alar ve dioksin vakalarında olduğu gibi, kayda değer bir saflık sergileyerek ele almıştır. Times’dan Brody, Schneider ya da Wade okullardaki asbestle ilgili gereksiz korkulardan bahsederken, asbest endüstrisinin asbestin zararlı olduğunu inkâr etmesinin uzun tarihinden asla bahsetmezler. Endüstri güçlerinin yasal düzenleme ve denetimlere ilişkin politikaları nasıl sınırlandırdığını, etkilediğini ve bazen de tamamen hakimiyeti altına aldığını tartışmakta sürekli olarak acze düşerler. Bu yazarlar, gereksiz korkular, riskler ve maliyet-fayda mübadelesiyle ilgili yaptıkları bütün değerlendirmelerde, önleyici ilkenin belirleyici olması ya da risklerin ve maliyetlerin bir ürünü topluma kabul ettirmeye çalışanlar tarafından karşılanması gerektiğini asla önermezler. Endüstrinin ihtiyaçlarına hizmet eden derin gündemi içselleştirmişlerdir ve endüstrinin çıkarlarını genellikle büyük bir şevk ve arzuyla savunurlar.

Bitirme Notu

Çevreci hareket, hem eğitim hem de politika uygulamaları düzeyinde önemli yararlar sağlamıştır. Bununla birlikte, endüstrinin genel kullanımdan önce bağımsız testler yapmaksızın ve kamuoyuna sadece sınırlı bilgiler sağlayarak çevreye kimyasal maddeler saçma hakkını değiştirememiştir. Günümüzde, Denetleme İmtiyazı Yasaları yoluyla bilgiye erişebilirliği azaltmayı amaçlayan güçlü bir geriye götürücü hareket de mevcuttur. Günümüzde hâlâ önleyici ilke ve ispat külfetinin karşı tarafta olması kuralı değil, "Sorumluluk müşteriye aittir" kuralı geçerlidir. Üreticiler egemen konumlarını sürdürmeye devam etmektedir; ana-akım medya da endüstrinin haklarını ve derin gündemini normalleştirerek üretici egemenliğinin korunmasına yardım etmektedir.

SOKAL VAKASI

1. Bölüm

Michael Albert

New York Üniversitesi’nden fizikçi Alan Sokal’ın, önde gelen sol kültür/felsefe dergilerinden Social Text’e

[43]

sunduğu ve onların da yayımlamaya değer görüp yayımladıkları makale hadisesi hakkında şimdiye kadar muhtemelen pek çok Z okuyucusu en azından bir şeyler duymuştur. Sokal, olayın hemen ertesinde makalesinin postmodernist düşüncenin iflasını ortaya koymak amacıyla tasarlanmış bir parodi olduğunu duyurdu. Bunu, New York Times’da, Wall Street Journal’da, tüm ülke genelindeki birçok yerel ana-akım gazetede ve bunlara ilaveten Village Voice, Nation, IIT gibi degilerde Social Text ile alay etmek üzere yayımlanan bir yığın makale takip etti.

Fakat, “bilim savaşları” olarak adlandırılabilecek sürecin ilk kurşunu değildi bu. Öyleyse anlaşmazlık neydi? Sol cenahtan, içlerinde pek çok bilim insanının da bulunduğu birçok kişi uzun zamandır bilimin ahlaka aykırı tercihleri savunmak uğruna kötüye kullanılmasını, yalanların bilim olarak yutturulmasını ya da pek çok bilimsel girişimin dar görüşlülüğünü eleştirmekteydi. Fakat postmodernizmden esinlenen filozoflar, antropologlar, edebiyat kuramcıları ve kadın araştırmaları uzmanları öne sürdükleri iki iddiayla bu eleştiriyi çok daha ileriye götürdüler: (1) Bilimsel yöntem ve “Batı Rasyonalitesi” temelde sömürgeci ve ataerkildir. (2) Bizi çevreleyen dünyayla ilgili hakikatler yoktur; sadece kendince bir retoriği ve yararı olan farklı hikâyeler vardır.

Bilim-karşıtı postmodern filozof; “İnsan merak ediyor” der, “Acaba üniversitelerdeki evrenbilimciler yıldızları anlamaya çalışırken astrologlardan daha mı gerçekçi davranıyorlar; yoksa finansmanları ve halka ilişkileri daha iyi olduğu için mi öyle görünüyorlar?” Başka bir deyişle, bir yanda evrenbilim, diğer yanda astroloji vardır ve bunlar, zaten mevcut olmayan hakikati referans almadığımız sürece aralarında istediğimiz gibi – örneğin finansmanına ya da sunumundaki zarafete ya da bizde ne tür duygular uyandırdığına bakarak – tercih yapabileceğimiz birbiriyle yarışan iki hikâyedir. Postmodern filozof, “Kuantum fiziği ve moleküler biyolojide bilim insanları ve teknoloji uzmanları, nedenlerin açıklanmasına ilahiyatçılardan ve rahiplerden daha fazla yaklaşamamış olmalarına rağmen, şamanlık sıralamasında onları geride bırakarak ilk sıraya otururlar” diye ekler. Ardından, bilim insanlarının sadece hakikate ulaşmamakla kalmadıklarını, yöntemlerinin yetersizliği yüzünden cinsiyetçi önyargılar vs. de içeren arzularını dayattıklarını belirterek sözlerine devam eder.

Buna karşılık, bilim insanları ve (postmodern olmayan) solcular, uzun bir süredir bilimsel yöntemin algılarımızı bozduğunu ve her şeyin birer hikâye olduğunu iddia edenlere şöyle karşı çıkmaktadır: Öyleyse bir kayalığa tırmansınlar, kendilerine yerçekiminin olmadığı, dolayısıyla uçabilecekleri şeklindeki hikâyelerini anlatsınlar ve sonra da aşağı atlayıp ne olacağını görsünler. Veya öldürücü bir gribe yakalanırlarsa kendilerine morallerini yükseltecek, fiziksel olarak iyi durumda olduklarına dair bir hikâye anlatsınlar ve tıbbi tedaviyi bıraksınlar. Veya biraz tasarruf etmek için, kendilerine eski daktilolarının o güzel yazılarını pahalı ve yeni bir bilgisayar kadar iyi

saklayabildiğine dair ekonomik hikâyeyi yaratıcı bir biçimde anlatsınlar ve böylelikle bilgisayar masrafından kurtulsunlar.

Her iki taraf da geride bıraktığımız birkaç yıl içerisinde pek geri adım atmadı ve sonunda numarasıyla birlikte Sokal çıkageldi. Bu numara tartışmayı çözümleyebilecek mi? Taraflardan biri artık geri adım atacak mı? Sonuç, insanların Sokal'ın yaptığı hamleye bakışına göre değişecektir. Eğer Sokal'ın makalesi bir tuzaktan başka bir şey değilse, makalenin yayımlanması postmodernizm ve Social Text hakkında ya çok az şey ortaya koyacak ya da hiçbir şey ortaya koymayacaktır. Ancak eğer makale iyi tasarlanmış bir sınamaysa, yayımlanması epeyce şey ortaya koyabilir.

Tartışmanın bilim kanadındakiler alaycı bir tavırla, yayımlanmak üzere dergiye sunulmuş olan bir parodinin nasıl olup da bir tuzak olarak görülebileceğini sorabilirler. Bir postmodernistin bazı bilimsel dergilerin içe kapanıklığını göstermek istediğini varsayalım. Postmodernist, bilimsel tarzı ve akıl yürütmeyi tamı tamına kopyalayarak bir metin yazar ve metnin taraf değiştirip bilim insanlarının kampına geçen birisine ait olduğunu belirterek metni daha da çekici kılar. Bütün bilim insanları heyecanlanır. Metni yayımlarlar. Sonra yazar, metnin bir aldatmaca olarak yazıldığını ve kendi açısından metnin işe yaramaz bir zırva olduğunu alenen duyurur. Herkes güler ve şöyle der: “Bakın, şu bilim insanları kendi kanaatleri dışındaki her şeye gözlerini tamamen kapatmışlar. Aldatıldıklarını bile anlayamıyorlar. Ha ha, nasıl da şaşırttık!”

Açıkçası bu tutum adil olmaz. Postmodernist yazar, eğer bilim dergisinin her zamanki metinlerinin tipik mantığını, kanıtlarını ve argümanlarını yeniden üretme işinin üstesinden gelmişse, derginin normlarına göre makale yayımlanmayı hak etmiştir. Tabii ki yazar

metnin düzmece olduğunu düşünmektedir, o derginin yayımladığı her şeyin düzmece olduğunu düşünmektedir ve kendi makalesi de tasarımı itibariyle diğerlerine benzer başka bir metindir. Ve tabii ki derginin editörleri de metni beğenmişlerdir; onlar yayımladıkları her şeyi beğenirler ve bu makale de tasarımı itibariyle diğerleri gibi bir metindir. Bu tuzakla hiçbir şey ortaya çıkmış olmaz.

Öyleyse, eğer Sokal birçok postmodern makaleyi incelemişse ve sonra bunları dikkatlice taklit ederek postmodernizmin standartlarına göre oldukça iyi sayılan, onların öne sürdükleri argümanları öne süren, altını çizdikleri hususların altını çizen vs. bir metin kaleme almışsa – elbette Sokal'ın standartlarına göre makalenin berbat bir şey olduğu anlamına gelecektir bu – doğal olarak parodisi yayımlanacaktır.

Bütün bu hususlar, bana göre, hem postmodernizmi ve postmodernizmden esinlenen bilim eleştirilerini savunan çoğu kişinin hem de Social Text'in editörlerinin niçin üzülmelerini, özür dilemelerini ve mahçup olmalarını gerektirecek bir sebep olmadığını düşündüklerini açıklıyor; o nedenle bunları gündeme getiriyorum. Derginin editörleri, kendi açılarından yayımlayabilecekleri nitelikte iyi bir makale yayımladıklarını düşünüyorlar. Peki ya bu makale, içeriğine inanmayan biri tarafından kaleme alındıysa? Makalenin içerdiği kavrayış, (yazar onları anlamamış olsa bile) yaratıcısının çevirdiği dolaplardan daha geçerlidir. Social Text'in editörleri Sokal'a cevaben şöyle yazdılar: "Alan Sokal'ın Social Text'e oynadığı oyunu ilk öğrendiklerinde derginin editörlerinin ilk tepkilerinden bazıları neydi, biliyor musunuz? İçlerinden birine göre Sokal'ın parodisi hiç de onun düşündüğü tarzda bir şey değildi; itirafına, düşüncelerini değiştirmesinin ya da entelektüel kararlılığındaki bir kırılmanın yol

açtığından şüphelenmişti. Başka biri, Sokal'ın teşhir etmeye çalıştığı şey hakkında yeterli bilgiye sahip olduğuna pek ikna olmamıştı. Üçüncüsü, derginin bir aldatmacanın, özellikle de bir fizikçi tarafından yapılan bir aldatmacanın hedefi olarak seçilecek ölçüde ciddiye alınmış olmasına şaşırmış ve bundan memnun olmuştu …" Başka bir deyişle, onlara göre makale gayet iyiydi; belki de anlaşılmaya muhtaç olan tek şey Sokal'ın – veya başka eleştirmenlerin – psikolojisi ya da saikleriydi.

Keza, postmodernizme giriş dersi veren bir arkadaşım bana, Sokal'ın makalesinin parodi olduğunu duyduktan ve makaleyi tekrar okuduktan sonra bile makalenin mükemmel ve bilgilendirici olduğunu düşündüğünü anlattı. Bizi taklit ederek yazmışsa ne olmuştu yani? Arkadaşım, kötü bir şaka yapan biri tarafından kurnazca kurgulandığı halde, gayet iyi bir kopya olduğu ve her ne olursa olsun çok değerli olduğu için Sokal'ın metnini kendi tarzlarının güzel bir örneği olarak görüyordu.

Öyleyse bu olay herhangi bir şeyi kanıtlar mı? Ben Sokal'ın metnini okuduğumda kuşkuya kapılmıştım. Bu bir sınamaydı, bir tuzak değil. Şu ana kadar tartışmada eksik olan şey, Sokal'ın kasıtlı olarak yaptığı çok sayıdaki hatanın açık bir şekilde fark edilmemiş olmasıdır. Bu yüzden de, ne Social Text'in editörlerinin bilim hakkındaki cahillikleri ne de daha genel olarak postmodernizmin muğlak ve zor anlaşılır formülasyonlarının mantıksızlığı ortaya konabildi.

Bunu arkadaşlarıma şu şekilde izah etmeye çalıştım: Modern sporları ve toplumda oynadıkları rolü eleştirmeye odaklanmış, sporcu olmanın insanların değerleri ve davranışları üzerinde bıraktığı etkileri sorgulayan bir süreli yayın düşünün. Bu yazıların tonunun ve

üslubunun oldukça farklı ve çok zor anlaşılır olduğunu farz edin. Profesyonel bir sporcu, bu spor-karşıtı süreli yayın için sık sık yazan yazarların terminolojisini ve cümle yapılarını kullanıp onlardan kendi görüşü lehine alıntılar yaparak bir makale yazar ve bunu dergiye sunar. Ancak editörlere süreli yayının diğer tipik makaleleri türünden bir makale okuduklarını düşündürtecek şekilde cümleleri ve paragrafları yazarken, bir yandan da bunların hem akıl yürütmeden ve anlamdan yoksun olması hem de kendi içerisinde tutarsız olması için elinden geleni yapar. Bunun yanı sıra profesyonel sporcu, futbolda beş kere faul yapılan takımın nasıl bir penaltı kazandığı; ya da teniste bir oyunda altı beraberlikten sonra nasıl hemen bir set sayısı oynamanız gerektiği şeklinde açıklamalar yaparak spor dallarına ilişkin birçok referansa da yer verir. Böylece makale, kasıtlı anlaşılmazlığına ve muhtevadan yoksun oluşuna ilaveten, spor dallarıyla ilgili yanlışlıklarla da süslenmiş olur.

Sporla ilgili bu süreli yayın için böyle bir makaleyi yayımlamanın ne kadar yıkıcı olacağını görebilirsiniz. Sokal'ın, sporun yerine bilimi koyarak ve metne yukarıda belirtilenler kadar belirgin olmayan kasıtlı hatalar yerleştirerek Social Text'e yaptığı da işte budur.

Sokal, e-posta aracılığıyla yolladığı mesajda kendi sözleriyle şunu belirtiyor: "[Makalenin] içeriği ve üslubu, parodisini yaptığım çeşitli cemaatlerde (her ne kadar evrensel olmasa da) yaygın olan baştan savma düşünme ve akıl yürütme tarzının bazı açılardan abartılı, bazı açılardansa daha mütevazı bir taklidi olarak tasarlanmıştı. Bu nedenle, metnin tümüne heyecan verici bir ton hakimdi; neyi sevdiğim ve neyi sevmediğim gayet açıktı; fakat "akıl yürütme" kasıtlı bir biçimde, (doğrudan doğruya bilim insanı olmayanlara yönelik bilim gazeteciliği yapılan az sayıdaki paragraf hariç) hem yerel hem

de bütünsel düzeyde mantık dışıydı. Makalenin, başka herhangi birinin yazacağı bir metne benzediğini söyleyemem – kasten tutarsız bir üsluplar çeşitlemesi olarak yazılmıştır … Bu metni kasten, makul derecede dikkatli herhangi bir editörü veya hakemi bana sorularla, eleştirilerle ve itirazlarla geri dönmeye kışkırtmak üzere yazdım. Özellikle makalenin son ("siyasi") bölümünü, bilimsel bölümden hiçbir şey anlamayan birisinin bile boşluklarla dolu olduğunu düşüneceği şekilde yazdım. Editoryal süreç boyunca makaleyi inceleyenlerden defalarca yorumda bulunmalarını, eleştiri ve öneriler yapmalarını talep ettim; ancak hiç cevap almadım."

Sokal, Lingua Franca adlı süreli yayında hilesini açıklamak için yayımladığı metinde şunları yazdı: "Makalem, kaynakça listemde sayısız örneği bulunabilecek tarzı hicvetmeyi amaçlamaktadır ve bu tarzla yazılan pek çok makale gibi benim makalem de doğruların, yarı doğruların, çeyrek doğruların, yanlışların, mantık dışı çıkarsamaların ve hiçbir şekilde anlam taşımayan, ancak sözdizimsel olarak doğru olan cümlelerin bir karışımıdır. (Ne yazık ki, sonuncusundan ancak bir elin parmakları kadar mevcut; onları üretmek için çok uğraştım, fakat nadir olarak gerçekleşen ilham patlamaları dışında böyle bir hünere sahip olmadığımı keşfettim.) Ayrıca bu tarzın içine (bazen bilinçsizce de olsa) iyice yerleşmiş bulunan bazı stratejilere de yer verdim: mantık yerine otoriteye başvurmak; spekülatif teorileri kurumsallaşmış bilim olarak yutturmak; zorlama, hatta saçma benzeşimler kurmak; kulağa hoş gelen, ancak anlamı muğlak olan bir retorik ve İngilizce sözcüklerin teknik ve gündelik anlamları arasındaki karışıklık gibi.

Sokal'ın "Transgressing the Boundaries: Toward a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity" [Sınırları Aşmak: Kuantum

Yerçekiminin Dönüşümsel Bir Yorumsamasına Doğru] adıyla yayımlanan makalesini Social Text'te veya internet üzerinden, Sokal'ın web sitesinde[44] bulabilir ve okuyabilirsiniz. Sokal'ın metni hakkında yaptığı değerlendirme doğru gibi görünüyor. Cümlelerinde mantık aramak boşuna. Paragraflarının içerisinde tutarlılık bulmakta güçlük çekiyorum. Paragrafları boyunca argümanların tutarlı bir şekilde birbirini izlediğini ise neredeyse hiç göremiyorum. Tam da amaçladığı şeye ulaşmış.

Öyleyse bu bize ne anlatır? Sokal'ın hilesinin ortaya attığı soru şudur: Belli bir "disiplin" içerisinde yer alanların, kasti olarak tutarsız ve saçmalıklarla dolu olarak yazılmış bir metni yayımlamaya layık görmesi nasıl açıklanabilir?

Cevap 1) Metnin aslında bir anlamı vardır. Makale değerli bir metindir. Sokal anlam üretmekten uzak durma çabasına karşın, daktiloda tesadüfen cümleler yazan maymunlar gibi, tesadüfen bilgelik inşa etmeyi başarmıştır.

Cevap 2) Postmodernistler o kadar yaratıcı ve o kadar devrimci bir entelektüel hamle yapmışlardır ki, Sokal gibi insanlar, beyinlerinde nöronlar arasındaki veri alışverişi ve kavrayışları kabul etmediğinden onu bir karmaşa olarak görürler. Postmodernizm, çoğu insanın idrak etmesi için fazlaca yeni, fazlaca karmaşık ve fazlaca derinliklidir.

Cevap 3) Postmodernizmin büyük bölümü, hepsi tutarsızca birbiri içine karıştırılarak bir araya getirilen ve bir bilgelikmiş gibi gözükmesi için özenle süslenen (a) lise ikinci sınıf öğrencisinin bilebileceği türden bildik doğruları, (b) aşikâr yanlışları ve (c) anlamsız, zorlukla okunup yazılan ifade tarzını gizlemekte kullanılan, gereksiz yere karmaşık hale getirilmiş bir dil bataklığıdır. Elbette postmodernizm

geniş başlığı altında yapılan bazı ciddi çalışmalar vardır; ancak bu çalışmalar postmodernizm düşünce okulunun genel gidişatına aykırıdır ve okulun esas vurgu noktasının dışındadır.

Yazarının tutarsız olduğunu iddia ettiği bir makalenin nasıl olup da değerli bulunabildiğine ilişkin muhtemel açıklamalar üzerinden yapılan tartışma, en azından karşı kutuplarda yer alanlar açısından kısa vadede bir sonuca bağlanacakmış gibi gözükmüyor. Fakat üzerinde düşünülmesi gereken bir konu daha var: Bilim hakkında yeterli düzeyde bilgiye sahip olmak. Bununla ilgili bir sonuç çıkarmak gerekirse, şunu aklınızdan çıkarmayın: Bilimsel yöntemin özünde sömürgeci olduğunu veya rasyonalitenin Doğulu ve Batılı gibi birçok biçimi olduğunu, yahut da hakikate dair bütün iddiaların sadece az veya çok faydalı olan ya da söylem gücü taşıyan – fakat daha doğru olma iddiasında bulunmayan – hikâyeler olduğunu öne süren insanlar bilim, bilim insanları ve bilim yapma eylemiyle ilgili oldukça tartışılır iddialarda bulunuyorlar; ve bu iddialarını antropoloji, kadın araştırmaları, edebiyat eleştirisi vs. gibi birçok alana taşırıyorlar. Gündeme getirdikleri konu hakkında herhalde bir şeyler biliyor olmalılar.

İlgilenenler için, Sokal'ın makalesinden sadece birkaç tane örnek vereceğim. Makale, ünlü sabitler Pi [π] ve G'nin [yerçekimi ivmesi – ç.n.] değişken olduklarını iddia ediyor. Çılgın bir New Age teorisi olan morfogenetik alanlarla[45] kuantum yerçekimi[46] arasında – tamamen uydurma ve çılgınlık eseri – bir bağlantı olduğunu öne sürüyor. Makale, aslında 19. yüzyıl soyut matematiğinin bir dalı olan ve matematik ve fizik bölümlerinde lisans düzeyinde müfredatta yer verilen kompleks sayılar teorisini, matematiksel fiziğin yeni ve spekülatif bir alanı olarak tanımlayan bir dipnot içeriyor. İki farklı şey

olan sanal sayılarla irrasyonel sayıları birbirine karıştıran bir Lacan alıntısı üzerine lehte bir yorumda bulunuyor. Latour'un, (aslında gözlemcilerin referans çerçevesinden bağımsız olarak değişmeyen şeylerle ilgilenen) göreliliğin, iki referans çerçevesini birden inceleyemediği iddiasını destekleyen yorumlar yapıyor. Stanley Aronowitz'in kuantum mekaniğinin "erken burjuva çağındaki endüstriyel disiplinle" ilişkili olduğu şeklindeki iddiası lehine yorumlarda bulunuyor ve bunu desteklemek için Bell teoremindeki çalışmalardan (rezilce) alıntı yapıyor, vesaire vesaire. Tabii ki, bilim insanı olmayanlar için bu örnekler çok önemli değildir ve kesinlikle anlayamayacakları şeylerdir. Ancak bilimsel faaliyetin içerisinde yer alan veya bilim hakkında felsefe yapmak niyetindeki bir insan için bu boş lafların yayımlanmasına izin vermek son derece kahredicidir.

Peki, Sokal kendi parodisi üzerine kopan gürültüye ne anlam veriyor, ona bakalım: "En önemli skandal makalemin içeriğindedir; makalem, önde gelen düzinelerce Fransız ve Amerikan entelektüelinin şarlatanlıkları, zırvalamaları ve itinasız düşünme biçimleri hakkında açıklamalı bir bibliyografidir."

Fakat ilginç bir şekilde Sokal şundan da bahsediyor: "İnsanlar bana yemeklerde, kokteyllerde ve buna benzer ortamlarda bu türden konuşmalar yapıldığını anlattılar. Aynı şeyi söyleyen inanılmaz sayıda e-posta aldım. Bunların önemli bir kısmı, yıllardır süren bu saçmalıktan bıkmış; söz konusu entelektüel camiaya dahil olmayan (dolayısıyla kaybedecek hiçbir şeyi olmayan), birinin kralın çıplaklığını ortaya koymaya cesaret etmesinden büyük heyecan duyan, beşeri ve sosyal bilimlerde çalışan – birçoğu solcu olan – insanlardan geliyordu. Kralın yeni giysileri metaforu tekerrür ediyor

ve doğruyu söylemek gerekirse, ben de kralın çıplak olduğunu safça ağzından kaçıran küçük çocukla özdeşleşiyorum."

Ve Sokal tekrar şunu söylüyor: "Benim yapmaya çalıştığım bilimi, edebiyat eleştirisinin barbar kavimlerinden korumak değil. (Onlara cevabım şu olur: Biz başımızın çaresine bakarız, teşekkürler!) Amacım solu, (a) yanlış, (b) solun gözden düşmesine sebep olacak kadar saçma, ve (c) ilerici bir toplumsal eleştiri çabamızı baltalayan fikirler ortaya atan, yine sol içerisindeki moda bir kesimden korumaktır."

Sokal ne tip düşüncelerden rahatsız oluyordu? İşte, Sokal'ın Şubat 1996 tarihli Social Text'in sayfalarından alıntıladığı Andrew Ross'un sözleri: "Yerçekimi yasasının var olduğunu inkâr etmeyeceğim. Bununla birlikte, doğada hiçbir yasanın var olmadığını, yasaların sadece toplumda var olduğunu savunacağım. Yasalar, erkekler ve kadınların yaptığı ve değiştirebilecekleri şeylerdir."

Bu ne anlama geliyor? Ross, sadece fiziğin yasalarını kavrayışımızın zaman içerisinde değiştiğini söylüyorsa niçin bu şekilde söylemiyor, bunda büyütülecek ne var? (Bu bildik doğrular bölümüne dahil.) Ama eğer gerçekten söylediği şeyi kastediyorsa, o zaman dedikleri şu anlama gelir: Yerçekimi yasası bizim koyduğumuz bir yasadır ve biz onun geçerli olduğunu söylediğimiz sürece geçerli olacaktır; ve artık bağlayıcı olmadığına karar verdiğimizde geçersiz hale gelecektir. Öyleyse biz yerçekimi yasasının artık geçerli olmadığını söylersek uçabilir miyiz? (İşte bu da aşikâr yanlışlar bölümüne giriyor.) Gerçekte, Sokal'ın belirttiği gibi, "doğa yasaları toplumsal inşalar değildir; evren bizim varlığımızdan çok daha uzun süre önce de vardı. Doğa yasaları hakkındaki teorilerimiz toplumsal inşalardır.

Bilimin amacı teorilerimizi, doğa yasalarına mümkün olduğunca yaklaştırabilmektir.”

Biri çıkıp “Kimin umurunda?” diyebilir. Bu basitçe saçma ve küçük bir ağız dalaşı değildir. Birileri hakikatin olmadığını ve var olanın sadece hikâyeler olduğunu söylüyorsa, o zaman nesnellik uğruna çaba sarf etmeye, olgularla canımızı sıkmaya veya mantıksal olarak tutarlı olmaya gerek yoktur; ya da sadece kulağımıza hoş geliyor ya da içerimlerini beğeniyoruz diye eski bir hikâye uydurmamak için de bir neden yoktur. Dahası, herhangi bir iddia hakkında vereceğimiz hüküm – postmodernizmin büyük bölümünde ya da Sokal’ın makalesinin kabul edilişinde görüldüğü gibi – yalnızca destekleyici retoriğin dilbilimsel veya duyguları harekete geçirici niteliğine, söz konusu iddiayı savunanların itibarına veya onun içerimlerini sevip sevmememize bağlı olacaktır.

Öyleyse geriye bilim ve rasyonalite için söylenecek işe yarar ne kalıyor?

Feminizm, bilimsel maşizme saldırır. Çokkültürcülük, bilimsel ırkçılıktan nefret eder. Toplumsal ekoloji, aşırıya kaçan bilimsel indirgemeciliğe saldırır. Antropoloji, bilimsel soyutlamaya abartılı bir şekilde bel bağlamayı reddeder. Hümanistler, nesneleri bilmenin tek yolu olarak “bilimsel yöntemin” yüceltilmesine karşı çıkarlar. Sağduyu, bilimsel propagandayı reddeder. İşçi sınıfı, entelektüel seçkincilikten nefret eder. Bütün bu eleştirileri yapanlar, iddialarını bizatihi bilimin kendisine yöneltecek kadar abartmadıkları sürece, iddialarında son derece rasyonel oldukları gibi hedefi de tam on ikiden vururlar.

Doğrulanmış bir bilgi gövdesi olarak bilim, bazen kısıtlı veya önyargılıdır. (Bilim insanları bazen propaganda da yaparlar, ancak bu durumda ortaya konan şey bilgi değildir artık.) Doğrulanmış bilginin biriktirilmesi eylemi olarak bilimin soruları ve cevapları bazen çarpıtılmıştır; bazen bilim farklı gündemleri olanların egemenliği altına girmiştir; bazen de sadece alınıp satılan bir şey haline gelmiştir. Doğrulanmış bilgiyi biriktiren insanların davranışı olarak bilim ise bazen dar, mekanik, sömürgeleştirici veya ikiyüzlüdür. Sonuç olarak, bilim meşru olmayan bir toptanlaştırma projesi olabilir, daha az bilimsel şekilde sunulmuş olan başka bilgileri marjinalize edebilir ve en iğrenç projeleri gayet rasyonel görünen şekilde savunabilir. Kısacası bilim etiketine sahip olan şeyler kimi zaman cinsiyetçidir, ırkçıdır, çevre düşmanıdır, sömürgecidir, kibirlidir, oportünisttir, sömürücüdür ve birçok bilim insanı da böyledir.

Öyleyse “Biraz anti-rasyonalist olmakta ne sorun var?” diye merak edebilirsiniz. “Bilim” kurumunun büyük bölümünün neredeyse karşı konulmaz kibirliliğine ve ikiyüzlülüğüne karşı mücadele edilmesinde bir sorun yoktur. Ünlü bilim insanlarının alçakça değerlere sahip oldukları, savaşa katkıda bulundukları veya başkalarının haklarını sömürgeci bir şekilde gasp ettikleri için kınanmasında bir sorun yoktur. Bilim olma iddiası taşımakla birlikte, aslında kâr ve mevki arayışı amacıyla öne sürülmüş aşağılık bir propaganda olan burjuva iktisatının eleştirilmesinde bir sorun yoktur. Aşırı indirgemeciliğe ve ekonomizme karşı çıkarak toplumsal cinsiyet, kültür ve iktidara yönelik ilgileri ekonomi alanına dönük ilgilerle eşit derecede sol teori ve pratiğe dahil etmek için entelektüel metodolojiler geliştirmekte bir sorun yoktur. Soldaki ve toplumdaki seçkinci entelektüel zihniyeti ve pratiği eleştirmekte; toplumsal ve ekonomik hayatta bilgiye dayalı

güç ve etkiyle ilgili eşitsizlikleri gerçekten ortadan kaldıracak bir ekonomik vizyon geliştirmekte ve savunmakta bir sorun yoktur. Fakat bu çabaların hiçbiri, bilimi ya da mantığı reddedecek derecede aşırı ve yanlış bir adım atılmasını gerektirmez. Bunların hepsini ve üstelik daha fazlasını, “söylem”, “yapı bozum” ve “yersiz bırakılmış” gibi sözcüklere başvurmadan, kararlı ve tavizsiz bir tavırla yapabilirsiniz. Hepsini, rasyonalizmi veya mantığı eleştirme hatasına düşmeden de yapabilirsiniz. O halde, postmodernizmin en iyi yanlarının büyük bölümünü üreten ve besleyen olumlu itki ve anlayışları savunabilmenin tek yolunun, onun en uç noktadaki görüşlerini de savunmaktan geçtiği fikri basitçe yanlıştır.

Kötü bilimi ve bilim insanlarını eleştirmek, dünyayı daha iyi bir yer haline getirmek için onu anlama eyleminin bir parçasıdır. İnsanlara aşırı indirgemecilikten kaçınmak için kullanabilecekleri yöntemler önermek, bilimsel anlayışın kapsamının uygulanması mümkün olmayan alanlara (ki böyle pek çok alan vardır) kadar taşırılarak abartılmasına karşı önlem almak ya da cinsiyetçi, ırkçı ve sınıfçı önyargıların önüne geçmek, gerçek bilim insanlarına (ve solcu siyasi aktivistlere) yardım etmenin kullanışlı bir yoludur. Fakat aklı ve mantığı, bilimin birçok kötülüğünün kaynağı olarak eleştirmek yanlıştır ve bunun, dünyayı daha iyi bir yer haline getirmekte oynayabileceği herhangi bir rol yoktur. Ve bilimsel yöntemi reddetmenin sonuçta vardığı yer de işte burasıdır.

Şiiri düşünün. Irkçı, cinsiyetçi ve sınıfçı ya da başka açılardan baskıcı ve sahtekârca bir içeriği olan birçok şiir vardır. Alçakça davranan bir sürü şair vardır. Bununla birlikte, şiirin (bilimin olumsuzluklarına oldukça benzer nitelikteki) bu yaygın olumsuzluklarının, şiir yazma eyleminin kaçınılmaz bir şekilde bu tür

korkunç sonuçlara yol açtığına dair bir kanıt oluşturduğunu kimse kabul etmez. Nitekim, herkes bu tip iddiaları saçmalık olarak görür. (a) Şiir yazmanın, ırkçı, cinsiyetçi, sınıfçı veya sömürgeci olmaya ne şekilde sebep olduğunu gösteren herhangi bir argüman bulunmamaktadır; (b) şiirde çoğu zaman var olan olumsuzluklar, saçma iddialara başvurmaya gerek olmadan da, toplumsal ilişkiler ve baskılar temelinde yeterli düzeyde açıklanabilir.

Gerçek şu ki, egemen kurumlar bilim insanlarının (ve şairlerin) yapacakları şeyler konusunda sınırlar çizer; ve bu gerçek spordaki, tiyatrodaki, işteki, aile yaşantısındaki ve çağdaş toplumun tüm diğer alanlarındaki olumsuzlukları nasıl kolayca açıklıyorsa, modern bilimdeki (ve şiirdeki) olumsuzlukları da aynı kolaylıkla açıklar. Nasıl ki sporda, tiyatroda, işte ve aile rollerindeki olumsuzlukları açıklamak için atletlerin bedenlerinin metabolize etme süreçlerinde, aktörlerin rol ezberleme yöntemlerinde, işçilerin el-göz koordinasyonunu sağlama biçimlerinde ya da aile bireylerinin konuşurken ağızlarını kullanmasında daha temel bir yozlaşma sebebi aramamız için bir neden yoksa, aynı şekilde bilimdeki (ya da şiirdeki) ırkçılığı, cinsiyetçiliği, sınıfçılığı ve otoriteciliği[47] açıklamak için de bütün bilim insanlarının (ya da şairlerin) kullandığı "düşünme" (ya da kafiye oluşturma) biçimlerinde de "daha temel" bir yozlaşma sebebi aramamız için bir neden yoktur. Bilimin (ve şiirin) ırkçı, cinsiyetçi, sınıfçı ve otoriteci olumsuzlukları – tıpkı toplumsal yaşamın diğer alanlarını karakterize eden diğer tüm olumsuzluklar gibi – bütün toplumun egemen kurumsal bağlamından kaynaklanır. Sorun, beyinlerimizin çalışma biçimlerinde değildir. Sorun, beyinlerimizin içerisinde çalıştığı dünyadadır.

Aslında bilimi ya da daha doğrusu bilimin ideallerini, bilim olmayandan ayıran şeyler tam olarak şunlardır:

• Bilimin, fikirlerini sabit birer dogma olarak korumaya çalışmak yerine sürekli geliştirme isteği duyması;

• Birbiriyle çelişen birden fazla açıklamanın var olması durumunda – en azından aralarında bir seçim yapmak için ikna edici bir yolun bulunmadığı hallerde – bilimin bu açıklamaları eş zamanlı olarak kabul etmeye açık olması;

• Bilimin, herhangi bir insanın iddialarını değerlendirirken itibarını, yetkisini ve hatta geçmişteki başarılarını dikkate almaması;

• Bilimin, deneyimi, anlaşmazlıklarda başlıca hakem seviyesine yükseltmesi.

Başka bir deyişle gerçek bilim, tam da bilimin anti-rasyonalist eleştirmenlerinin hedeflediklerini belirttiği amaçlara olan bağlılığıyla (ki bu bağlılık her zaman tam olarak hayata geçirilmez) ayırt edilir. Dolayısıyla, bilimi eleştirenler ya durumu ciddi bir şekilde incelemiyorlar ya da çok samimiyetsizler. Dahası, bilimin sınamaya verdiği önemin toplumsallaşmış her çeşit önyargıyla savaşma biçimi sayesinde, ırkçı, cinsiyetçi, sınıfçı ve otoriteci iddialar üretmeye meyletmektense rasyonalizmi özellikle bilimsel bir titizlikle kullanmak, bu çarpıklıklara karşı çıkabilmemizi sağlar. Sorun olan bizatihi bilimin kendisi değil, kötü bilimdir.

Son olarak postmodernizmin, baştan sona yanlış ve rasyonalizm ve bilim-karşıtı olmasının yanı sıra, bütün kapsamıyla ele alındığında üç yıkıcı stratejik sonucu vardır.

Birincisi, toplumun nasıl daha iyiye götürülebileceği mücadelesinde, aktivistler olarak mevcut iktidara esasen beyinlerimiz ve bedenlerimizle karşı koyarız. Anti-rasyonalizm, aklımızın – mantık, kanıta başvurma vs. gibi – önemli bir bölümünü kullanmamamızı öneriyor ve böylece daha mücadele başlamadan sahip olduğumuz en önemli varlıkların birinden vazgeçiyor. Seçkinler, artık sadece silaha ve paraya sahip değil; şimdi onların “hakikate” de sahip olmalarına izin veriyoruz. Kendini bundan daha fazla hezimete mahkum eden bir tutum tasavvur etmek zordur.

İkincisi, anti-rasyonalistler insanları makul bir şekilde sürekli akıldışı davranmaya kışkırtamasa da, kanıtların ve mantığın tercih edilen görüşlerle uyuşmadığı durumlarda herkesi makul bir şekilde bunları göz ardı etmeye çağırabiliyor. Bilim-karşıtı argümanlar öne sürenlerin çoğunun aslında bunu amaçlamadığı açıktır, ama anti-rasyonalizmin hemen hemen önlenemez bir şekilde böyle boğucu bir dinamiğe sebep olduğuna inanıyorum. Anti-rasyonalistlerin beğenmedikleri bir konuşmaya şu şekilde cevap verdiklerini kolayca duyabilirsiniz: “Aman Tanrım, konuşmacının tartışma, kanıt öne sürme, mantığı kullanma ve bir şeyin doğru veya yanlış olduğunu söyleme şeklini bir dinleyin. İçeriğe önem vermek zorunda değiliz. Açık ki fazlaca bilimsel olduğu için itibar edilmemeli.” Bu cevap değildir, olsa olsa kolektif iletişimi ve dolayısıyla demokrasiyi, dolayısıyla da katılımcılığı ve etkin aktivizm için duyulan bütün umutları bitirmektir. Bu şekilde çok değerli kavrayışların elden kaçırıldığını söylemeye bile gerek yok.

Üçüncüsü, analizler arasında seçim yapmak için tercih ettiğimiz araçlar olarak kanıtı ve mantıksal akıl yürütmeyi ortadan kaldıracak olursak geriye ne kalır ki? Hangi açıklamaları destekleyeceğimize,

hangi politikaların işe yarayacağına, hangi görevleri güvenli bir şekilde üstleneceğimize nasıl karar vermeliyiz? Ortaya çıkan bilgeliğe göre mi? Dogmaya göre mi? O insanın siciline göre mi? Kaç tane büyük laf edildiğine göre mi?

Bilimin iddiası, etkin olabileceğimiz bir alanda faaliyet gösterdiğimizde, kendi deneyimlerimizi ve başkalarının deneyimlerini, kendi sezgilerimizi ve başkalarının sezgilerini ve hatta kendi korkularımızı ve tahminlerimizi ve başkalarının korkularını ve tahminlerini mümkün olduğu ölçüde mantığa ve kanıtlama kurallarına başvurarak ve deneyle test ederek kullanmamız gerektiği yönündedir. Bütün bunların toplamını, olguları temennilerden ayırt edebileceğimiz bir “argüman” halinde birleştirmeliyiz ve ikna edici bir görüşle mi, yoksa sadece iyi işlenmemiş bir düşünceyle mi karşı karşıya olduğumuz konusunda kolektif bir değerlendirme yapmalıyız. Buna karşılık, bağlantıları ve içerimleri incelemeyi ve sınamayı kolaylaştırmak için kanıtları karşılaştırmanın ve mantığı kullanmanın yerine rasyonaliteyi bir tarafa bırakırsak, şu sonuçlarla karşılaşırız: Sadece başkalarına iletmeye ve test etmeye müsait olmayan duygulara, tutkulara, tercihlere, kaprislere ve vahiye bel bağlamak; veya iktidardan, mevkiden, çeşitli vasıflardan veya görünüşten kaynaklanan otoriteye şuursuzca itaate güvenmek zorunda kalırız. Siyasi mücadele açısından bu durum, felakete davetiye çıkarmak demektir.

Günümüzde ve içerisinde bulunduğumuz çağda, birçok bilim insanı dahi bilim-karşıtı retorikle empati kurabilir. Bilim insanlarına yöneltilmiş bu mizahi iğnelemelere kim gülmez ki? Başlangıçta bilime yöneltilmiş abartılı saldırılardan aldığımız keyif, makul korkulardan ve arzulardan kaynaklanır. Ne var ki daha sonra, ruh haletimize hitap

eden anti-rasyonalist retorik bizi daha ileri götürür. Çok geçmeden bu retoriği kendi kendimize farklı bağlamlarda tekrar etmeye başlarız. Nihayetinde de "Bilimsel yöntem sömürgecidir, mantık erildir, matematik baskıcıdır" demeye başlarız. Tıpkı hikâyeler karşısındaki davranışımız gibi, beğenmediğimiz görüşleri reddeder, hoşumuza gidenleri ise kabul ederiz: gerçeklerin canı cehenneme! Gerek siyasi gerekse kişisel olarak aydınlanmamış, tepkisel ve hezimete davetiye çıkaran bir yoldur bu.

Solcu bir tavır olarak adaletsizliğe ve baskıya düşmanlık duymakla, saçma bir tavır olarak bilim ve rasyonaliteye düşmanlık duymayı birbirine karıştırmanın doğru, akıllıca, insani ya da stratejik bir anlamı yoktur. Düşünmesi için para ödenen, ama bu ayrıcalığını, diğer insanlara düşünmenin pek de öyle iyi bir fikir olmadığını söylemek için kullanan akademisyenlerin fikirlerinde zekice, yenilikçi ya da yararlı diyebileceğimiz hiçbir şey yoktur. Hakikat diye bir şeyin olmadığını, sadece çatışan bir dizi bakış açısı olduğunu, bilimin de tıpkı diğer hikâyeler gibi bir hikâye olduğunu ve beğendiğimiz ya da kulağımıza en hoş gelen görüşü benimsememiz gerektiğini iddia eden siyasi yorumcuların tutumunda yaşadığımız sorunların biraz olsun üstesinden gelebilecek bir boyut yoktur.

Hayır, değerli bir vizyon ve strateji geliştirmek için bilimin veya rasyonalitenin ötesine geçilmesi veya bunların aşılması zorunlu bir önkoşul değildir. Bazı yeni kavramlara ve araştırma yöntemlerine elbette ihtiyacımız vardır, ama kanıtlama kurallarına ve mantığa bağlı kalınması gerekir. Dahası, kanıtlama kuralları ve mantık, bizim tarafımızdadır.

Öte yandan, postmodernizmin birçok sol eğilimli uygulayıcısının iyi niyetine rağmen, bir bütün olarak postmodernizm, ilerici ve sol

umutları şu açılardan tahrip etmektedir:

a) Teknolojiyi, teknolojik seçeneklerin toplumsal düzeyde çarpıtılmasıyla ve bilimi de bilimsel araştırmaların toplumsal düzeyde çarpıtılmasıyla bir tutmak suretiyle bizatihi bilimin ve teknolojinin kendisinin kötü olduğu yönünde yanlış ve üretken olmayan görüşlere yol açmaktadır;

b) Birçok genç öğrenciyi ve akademisyeni cahil görünme, mevkilerini ve hatta işlerini kaybetme korkusuyla muğlak ve zor anlaşılır bir "söylem" kullanmak zorunda bırakarak bu insanları sindirmekte ve depolitize etmektedir;

c) Mantığı, kanıtı ve deneyle karşılaştırmayı kullanmaktan uzak durmakta ve hatta sağlam argümanları bile Batılı, rasyonel veya bilimsel oldukları için reddetmektedir;

d) Toplumsal hedefler ve vizyon geliştirmek için kamusal alanda gösterilen demokratik çabaları totalitaryen ya da her halükârda aşırı mantıksal/rasyonel oldukları için değersiz bularak karalamaktadır;

e) Doğru önermelerin var olma olasılığını inkâr edip bu yolla bir konudaki bütün iddiaları değerlendirmeyi, iddiaları dile getiren kişilerin geçmişteki başarılarını, yaratıcılığını ve önermenin kullanışlılığını takdir etme meselesine dönüştürmekte ve böylece sadece gazeteciliği değil, akademik faaliyetin büyük bölümünü de sofistliğe,[48] inanca ve zevk sorununa indirgemektedir;

f) Postmodernizm yaptığı ihlaller dolayısıyla bir bütün olarak solu saldırılara açık hale getirmektedir.

SOKAL VAKASI

2. Bölüm

Michael Albert

Son sayıda,

1) bilimin birçok kez kötüye kullanılmasından ve bazı bilim insanlarının kötü davranışlarından kalkarak bilimin, rasyonalitenin ve hatta hakikatin bile özünde baskı ürettiği iddiasında bulunmanın gayrimeşruluğunu ve

2) böyle bir iddiada bulunmanın kötü etkilerini ele aldım.

Bilim insanlarının ve bilimsel projelerin bazen maço, ırkçı, sınıfçı, aşırı ölçüde indirgemeci ve hükmedici olduğunu belirttim. Bilim insanlarının yaygın ticari ve ideolojik ihanetini kınadım. Ama aynı zamanda bilimin reddedilişini reddetmek için birçok neden sundum.

Bütün bunları öne sürerken şunu yazmıştım: "Postmodernizmin büyük bölümü, hepsi tutarsızca birbiri içine karıştırılarak bir araya getirilen ve bir bilgelikmiş gibi gözükmesi için özenle süslenen (a) lise ikinci sınıf öğrencisinin bilebileceği türden bildik doğruları, (b) aşikâr yanlışları ve (c) anlamsız, zorlukla okunup yazılan ifade tarzını gizlemekte kullanılan, gereksiz yere karmaşık hale getirilmiş bir dil bataklığıdır. Elbette postmodernizm geniş başlığı altında yapılan bazı ciddi çalışmalar da vardır; ancak bu çalışmalar postmodernizm düşünce okulunun genel gidişatına aykırı ve esas vurgu noktasının dışındadır." Sanıyorum bu ifade biçimi birçok insanı incitti.

Çok mu serttim? Belki de kültür, iletişim ve toplumsal cinsiyet konusunda postmodernistlerin birçok önemli ve yararlı kavrayışları olduğunu daha kesin bir biçimde belirtmeliydim. Eğer bu önemli ve

yararlı kavrayışlardan herhangi biri, yukarıda “b” ve “c” altında topladığım özelliklerin birinden türetiliyorsa, o zaman eleştirel biçimde “b” unsurlarını yanlış ve “c” unsurlarını da gereksiz yere karmaşık olarak nitelememin yanlış olacağını elbette kabul ediyorum. Ama eğer kavrayış içeren postmodern çalışmalar yalnızca bildik doğrulara ve postmodern okulun dışından gelen kavrayışlara dayanıyorsa ve tüm “b” ve “c” maddelerinden bağımsızsa, hatta bunlarla çelişiyorsa, işte o zaman hiç de sert olduğum söylenemez. Bu durumda, “b” ve “c” bölümleri atılmalıdır. Ama aldığımız mektuplara yanıt vermem gerekiyor.

Steve ve Heidi, “Biz postmodern toplumsal teorinin büyük bölümünün hakikatin olmadığını söylediğini düşünmüyoruz, bunun yerine birçok hakikat vardır dediğini düşünüyoruz” diye yazmışlardır. Bu söylediklerini açmak için de Marksizmin, feminizmin, milliyetçiliğin vs. baskıyla ilgili birçok hakikati ortaya çıkardığını, ama bu bakış açılarının hiçbirinin tek başına doğru olmadığını belirtiyorlar.

Haklılar; yalnızca tek değil, birçok hakikat vardır. Ama bu herkesin gayet iyi bildiği bir doğru (bir “a” maddesi) değil midir? Steve ve Heidi şunu eklemişler: “Postmodern toplumsal teori sadece dünyayı kültürel bir dolayıma sahip görme, sınama, koklama ve duyma biçimleriyle gördüğümüzü kabul etmektir; en saf haliyle de olsa pozitivizmin de bundan bağışık olmadığını kabul etmektir.” Ama bunun farkına varmak, ağır bir teoriyi ya da hakikatin, bilimin ve rasyonalitenin yadsınmasını gerektirmez. Elbette insanlar dünyayı, hayatları boyunca toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasi bağlamlarda edindikleri özellikler dolayımıyla görürler. Bu da başka bir “a” maddesidir.

Jack, “Postmodernistlerin asıl önemli katkısı … rasyonaliteyi ıskartaya çıkarmak amacıyla giriştikleri yanlış yönlendirilmiş çabaları değil, rasyonalitenin ve bilimsel yöntemin dünyayı ve deneyimlerimizi anlamamızda yalnızca çok sınırlı araçlar olduğunu göstermek konusundaki azimli çabalarıdır” diyor. Eğer “rasyonaliteyi ıskartaya çıkarma çabası” tâli bir öğeyse, atıverin gitsin. Bilimsel yöntemin sınırlarını açığa çıkarmaya gelince: Doğru, bilim yoluyla bir oğlu ya da anneyi sevip sevmediğimizi ya da çimenler ayaklarımıza değdiğinde duyumsadığımız şeyi ya da dürüstlüğün ne olduğunu ve bu konuda neler düşündüğümüzü bilemeyiz. Hiçbir bilim insanı da zaten bunu inkâr etmeyecektir. Buna karşın, bilim insanları (1) kanıtları, deneyleri ve mantıksal tutarlılığı etkili bir biçimde kullanabileceğimiz sınırlı araştırma alanlarının olduğunu söyleyeceklerdir – örneğin, kurşunlu boyanın çocuklar üzerindeki etkisini değerlendirirken ya da Ay’n yörüngesini veya sülfür atomlarının bileşenlerini incelerken olduğu gibi. Ve (2) eğer bu yöntemler adı geçen alanlarda açık seçik bir bilgi sağlıyorsa, o zaman bu alanlarla ilgili bilgi, olmasını istediğimiz ya da umduğumuz şeylere ya da öyle olduğunu hissettiğimiz veya hayal ettiğimiz şeylere ya da yalnızca aşikâr (fakat dikkatli bir biçimde sınanmamış) deneyimin bize gösterdiklerine göre öncelik taşımalıdır. Hangi alanların yararlı ve bilimsel olarak ele alınabileceği ya da bazı bilim insanlarının sınırları fazlasıyla aşıp aşmadığı ya da iyi bir iş çıkartıp çıkartmadığı, hatta bilimsel davranıp davranmadığı gibi konuları ele almak; ya da elde edilen bilgiyle ne yapılması gerektiğine kimin karar vereceğini tartışmak kuşkusuz arzulanır bir durumdur. Ama ortada yalnızca birbiriyle eşit düzeyde iddialarda bulunan hikâyeler

olduğunu ve bu nedenle bilimin de bir başka hikâye olduğunu söylemek, bir “b” maddesidir.

Aynı noktayı bir de şöyle anlatayım. Eğer postmodernizm aşk, nefret ya da bir gökkuşağını huşu içerisinde seyretmemiz konusunda Newton, Curie ya da Feynman’a göre Dostoyevski, Poe ya da Plath’ın çok daha bilgilendirici okumalar olduğunu söylüyorsa, zaten bildiğimiz bir şeyi söylüyor. Ama eğer postmodernizm uygulanabildiği alanlarda Newton, Curie ve Feynman’ın iddialarının bilimsel olmayan iddialara göre öncelikli olduğunu inkâr ediyorsa, o zaman yeni bir şey söylüyor; ama bu söylediği tümüyle yanlıştır.

Linda, kutuplaşmayı kınıyor ve Sokal’ın “hilesinin”, “akademisyenlerin, bu tür bir girişimin içerdiği risklere rağmen uzmanlıkları dışındaki konularda yazı yazma cesareti gösterdikleri” bir dergiye karşı “belden aşağı vurmak” olduğunu söylüyor. Ama bu akademisyenler bilimi ve rasyonaliteyi de fazlasıyla eleştiriyorlar. Eğer bu konu hakkında aptallıkla kavrayışı birbirinden ayıramayacak kadar az şey biliyorlarsa – ki Sokal tam da bunu göstermişti – bu durum, onca bilgiçlik taslamanın ardında dosdoğru bir hakikatin olduğunu göstermiyor mu?

Roger diyor ki: “Aynı anda hem bilimin tamamını birkaç örneğe dayanarak mahkum etmeye karşı ihtiyatlı davranan, hem de sıra edebiyat teorisine gelince tam da bunu yapan bir makalenin mantığını izlemek zordur.” (Ayrıca Jack de, benim bilimin en iyi yönlerini insafsızca postmodernizmin en kötü yönlerinin karşısına çıkardığımı düşünüyor.) Eğer yaptığım buysa, bunun büyük bir tutarsızlık olacağını kabul ediyorum. Belki de kendimi iyi ifade edemedim. Bir kez daha deneyeyim.

Bir yanda bilim ve bilim insanları var. Birçok bilim insanı da kötü şeyler yapıyor. Bir yanda da postmodern fikirlerle görüşler ve postmodernistler var. Ve birçok postmodernist de kötü şeyler yapıyor.

Belli bir grubun üyelerinin beğenmediğimiz bazı davranışlarından hareket ederek doğrudan bu grubun kullandığı temel entelektüel araçları yadsımaya geçebilir miyiz; yani bilim insanlarından bilime, profesörlerden postmodernizme meşru bir biçimde sıçrayabilir miyiz?

Roger'la aynı fikirdeyim. Elbette sıçrayamayız. Temel olan kısmı eleştirebilmek için, temel olanın yapılan kötü şeylerle güçlü bir bağlantısı olduğunu göstermeliyiz. Örneğin, İngilizce ile İngilizce konuşan insanların işledikleri suçlar arasında böyle bir bağlantı kuramayız. Peki ya bilimle ilgili olarak? Bilimin entelektüel araçlarını kullanmaları, bilim insanlarını bomba ya da montaj hatları tasarlamaya mı itiyor? Peki ya postmodernizmle ilgili olarak? Postmodernizmin entelektüel araçlarını kullanmaları, profesörleri zararlı yanlışları desteklemeye ve aktivizmden kaçınmaya mı itiyor? Hakikatin olmadığı, yalnızca birbiriyle çekişen birçok hikâyenin olduğu yolundaki bazı temel görüşlerin yandaşları arasında yaygın olan siyasi çıkmazlara ve kafa karışıklıklarına nasıl doğrudan yol açtığını gösterdiğimde, postmodernizmle ilgili olarak böyle bir kanıt öne sürmeye çalışmıştım. Bunu başarabildim mi? Belki de başaramadım. Peki ya postmodernistler bilime saldırırken bu tür kanıtlar öne sürmeyi deniyorlar mı? Birincisinin özü itibariyle ikincisini nasıl ortaya çıkardığını göstererek, rasyonel olmayı ya da mantık veya kanıt kullanmayı hükmedici ya da maço olmakla ilişkilendiriyorlar mı? Böyle bir şey varsa, bunu kesinlikle görmek isterim.

Jack şunu ekliyor: “Postmodernizmin karışık, muğlak ve zor anlaşılır ifade tarzına ve anti-rasyonel yönüne yoğunlaşarak bazı postmodern analizlerin ardındaki güçlü fikirlere çok büyük haksızlık ediyorsunuz.”

Birçok insan benzer bir duygu içerisinde gibi görünüyor; bense bunu anlamıyorum. Saçmalığı eleştirmek, daha iyi ve güçlü fikirlerin öne çıkıp daha etkili olmaları için onlara yer açan yapıcı bir eylem değil midir?

Birinin Stalinizmle ilgili bir eleştiri söz konusu olduğunda, Stalinizmin otoriteciliğine yoğunlaşmanın, kapitalizmin sınıf temeliyle ilgili Stalinist analizlerin “ardındaki güçlü fikirlere” karşı “ağır bir haksızlık” olduğunu söylediğini varsayalım. Bu görüş yanıltıcı olurdu, çünkü eleştirilmesi gerekenler tam da zayıf, yanıltıcı ve yanlış fikirlerdir. Eğer hatalı fikirler okul için tâli önemde ise, yok olmaları iyi olur, kaybımız büyük olmaz ve proje devam eder. Yok eğer hatalı fikirler yaklaşımın özündeyse, olduğu gibi kaldırıp atın ve iyi fikirler yeni biçimlere bürünerek yeniden yüzeye çıksın.

Postmodernistler bazı bilim insanlarının baskıcı eylemlerine saldırıyorlar; ben de bunu yaparlarken onlara katılıyorum. Buna karşılık, ben de bazı postmodernistlerin yanlış iddialarına saldırıyorum. Duyarlı postmodernistlerin de heyecanla bu eleştiriye katılmaları gerekmez mi? Özeleştirel postmodernistler, postmodernizmin özünü oluşturan bazı inançları savunmak istiyorsa ve kendilerini eleştirirken çok ileri gittiğimi söylüyorsa – tıpkı benim bilimsel yöntemin özünü savunmak isteyip onların da eleştirilerinde çok ileri gittiğini söylemem gibi – o zaman sorun yok. Yanlış görüşleri çöpe atarken, onunla birlikte çöpe atmamam gereken değerli görüşleri hemen dinlemek isterim. Sanırım, Jack’in son derece akla yakın duruşu da bunu söylüyor; ama çöpe attığım o temel inançların

neler olduğunu göremiyorum. Postmodern yazılarda gördüğümüz yararlı fikirlerin – örneğin kültürün bizi etkilediği çeşitli yollar hakkında ileri sürülen fikirler gibi – istisnasız şekilde saldırdığım şeylerden bağımsız olarak savunulabileceği, dolayısıyla çöpe atılma tehlikesine maruz kalmadıkları gösterilebilir diye düşünüyorum.

Jack şunu ekliyor: “Bilimin yalnızca bir başka hikâye olduğu iddiası, bilimsel araştırmanın da – hikâye anlatmanın başka herhangi bir türü gibi – bir durumun belirli yönlerini seçerek ele aldığını ve anlatıya dair belirli uzlaşmaları ve değerlendirme ölçütlerini izlediğini göstermeye hizmet ediyor …”

Doğru, bilim “belirli yönler seçer” ve “belirli uzlaşmaları ve ölçütleri izler”; yine de bilim insanlarının rahatlıkla kabul ettikleri bir şeyi anlamak için niçin hikâye anlatımına referans yapmamız gerektiğini anlamıyorum. Bu durum da yine bir başka “a” maddesidir.

Jack sözlerini şöyle sürdürüyor: “… Bilimin bir edebiyat türüne benzediğine işaret etmek, modern bilimin nedenselliğe, yinelenebilirliğe ve öngörülebilirliğe ilişkin vurgusunun bazı (genellikle hükmedici ve eril) hedeflerle – yani hem sömürgeciliğin hem de kapitalizmin merkezi işlevi olan dünyaya hükmetme hedefiyle – bağlantılı olduğunu gösterir.”

Ne demek şimdi bu? Birincisi, şiir yazmak (bir başka edebiyat türü) emperyalizm ve erillikle mi ilişkilidir? İkincisi, bombalar atmanın ya da bomba tasarlamaya vakit ayırmanın toplumun hükmedici ve cinsiyetçi dinamiklerinden etkilendiğini söylemek ayrı bir şeydir. Ama Jack’ten yaptığım alıntı nedenleri anlamaya, yinelenen durumları fark etmeye ve öngörmeye çalışmanın da hükmedici veya eril olmaya yol açtığını söylüyor sanki. Kuşkusuz birçok postmodernist de buna

benzer şeyler söylüyor. Ama gerçekten böyle mi? Bu gezegen üzerinde herhangi bir yerde, fırsatını bulduğunda nedenlere ilişkin – ve kısmen yinelenen durumlarla ilgili deneyime dayanan – bilgileri temel almadan ve öngörme yeteneğini kullanmadan hareket eden bir kişi gösterin bana. Bunu yapan herkes hükmedici ve cinsiyetçi midir? “Gerçek bir kadın” olmak, nedenler aramayı kötülemek anlamına mı gelir? Aynı bapta, hangi bilim insanının (iyi tarafından bakıldığında) meraktan ve (kötü tarafından bakıldığında) para veya kişisel statüden ziyade dünyaya egemen olma arzusuyla hareket ettiğini merak ediyorum. Ekolojistler mi? Biyologlar mı? Fizikçiler mi? Jack’in mektubu, postmodernizmin “atılması gereken” “b” tarafının kendini gösterdiği bu tek bölüm dışında, sanırım ölçülü ve mantıklıydı.

İngilizce’nin sık sık ırkçı ve sınıfçı bir şekilde konuşulduğu gerekçesiyle İngilizce konuşan bir kişinin ırkçı ya da sınıfçı olduğunu söylemenin saçma olacağını hepimiz biliyoruz. Sömürgeci ve cinsiyetçi amaçlara hizmet etmekte sıkça kullanılan kanıtı, mantığı, yinelenebilirliği ve öngörüyü kullandığı için bir kişinin hükmedici veya cinsiyetçi olduğunu söylemenin de aynı şekilde saçma olduğu açık değil midir?

Son olarak Steve ve Heidi şöyle yazıyor: “Üniversitede aktivizm olmamasının nedenlerinden biri olarak da postmodernist akademisyenleri suçlamak bizce çok kuşkulu, temelsiz ve hatta gericidir. İşletme derslerine karşılık kaç öğrenci gerçekten postmodernizmle ilgili derslere giriyor ki?”

Üniversitelerdeki asıl polisin, iktisat ve siyaset bilimi bölümleri olduğunu ve bu bölümlerde, örneğin şirket yapısının niteliği ve insani sonuçları konusundaki araştırmaları engelleyen gayet güçlü ve rezilce kısıtlamaların mevcut olduğunu elbette ben de biliyorum.

Üniversitedeki esas aktivizm-karşıtı dürtünün, baskıcı bir biçimde tasarlanıp işletilen bir bağlamın dayattığı toplumsal normlara uygun davranmaktan, yozlaşmış roller elde etmek için rekabet etmekten vs. kaynaklandığını da biliyorum. Ama postmodernizm ve aktivizmle ilgili bir tartışmada öne çıkan başka şeyler de var.

Üniversitelere birçok genç gelir. Bazıları, artık hangi nedenlerle kim bilir, toplumsal meselelere ve sol anlayışa ciddi bir eğilim gösterir. Bunlar, çoğunlukla üniversite aktivizmini başlatan ilk enerjiyi ve gücü sağlayan öğrencilerdir. Peki, günümüzde bu gençlerin başına ne geliyor?

Bence birçok üniversitede bu gençler, kendilerine solcu diyen ve solcu değerleri benimseyen öğretim üyelerini bulup, onların derslerine giriyor ve onlarla dost oluyorlar. Benim kuşağım bu deneyimi, Howard Zinn, Noam Chomsky gibilerle ve daha az bilinen, ama benzer yönelimleri ve bağlılıkları olan başka birçok kişiyle yaşadı. Ama bugünlerde birçok yerde, solcu öğretim üyeleriyle bağlantı kurmanın postmodernizmin içine atlamak anlamına geldiğini düşünüyorum. Postmodernizmi korkunç derecede anlaşılması zor, ilgisiz ve seçkinci gören ve iğrenerek solu terk eden bu öğrencilerin çoğu için bunun çok cesaret kırıcı bir deneyim olduğunu düşünüyorum. Ayrıca kalıp postmodernizmle ilgilenen öğrencilerin birçoğunun gerekli jargonu öğrenirken soğuk terler döktüklerinden ve başarılı olma sürecinde, daha önceki yazımda dile getirdiğim nedenlerin bir kısmı yüzünden aktivizmi “aştıkları“ndan kuşkulanıyorum. Bunun yanlış bir algılama olabileceğini kabul ediyorum. Ama birçok öğrenci bana böyle şeyler söyledi. Belki üniversiteli gençler, bu durumun gerçek olup olmadığını anlatmak için bize yazarlar. Bu çerçevede, çoğu solcu postmodernist öğretim

üyesi sınıflarda yapılan yapı bozumları ve postmodernizm konferansları dışında, Yeni Parti'ye,[49] Yeşiller'e ve İşçi Partisi'ne, yerel örgütleme projelerine, işçi mücadelelerine, yine bu bapta siyasi olan herhangi bir şeye zamanlarının bir kısmını ayırıyor mu? Umarım öyledir. Bunu duymayı çok isterim.

SİYASETÇİ RORTY

Solu Eleştiren Bir Filozofu Eleştirmek

Michael Albert

Son kitabı Achieving Our Country'de "Amerika'nın önde gelen filozoflarından" Richard Rorty, solcuları aktör değil izleyici olmakla suçluyor; devrimi dışlayarak reformu yüceltiyor ve "kültürel politika"yı hiçe sayarak sınıfa daha fazla ilgi gösterilmesini savunuyor. Onu dinlemeye değer mi?

Rorty, artık olayları etkilemeden izleyen günümüz "solcu entelektüellerin" gizemli, kültürel ve grup içi bir iletişim sürdürdüklerini söylüyor. Rorty postmodernistleri hedefliyor, ama açıkça ad vermeyip sıklıkla sanki akademi dünyasındaki bütün solculardan bahsediyormuş gibi "solcu entelektüel" yaftasını savurup duruyor. Bu kuruntular bir yana, Rorty, sanırım haklı olarak, "çağdaş bir Amerikan öğrencisinin üniversiteden ayrılırken ülkesinin bir geleceği olduğuna, üniversiteye girdiği sırada olduğundan daha az inandığını" ve "tarafsız izleyici ruhunun … bu öğrencinin gönlüne zaten girebildiğini" söylüyor. Ama Rorty, özünde, felsefe yapmak için bile katılım göstermenin bir kenara bırakılmaması gerektiğini söylemek dışında, "izleyici entelektüellerin" kökeni hakkında ya da insanların "izleyici entelektüel" olmaktan nasıl kaçınabilecekleri konusunda suskun kalıyor. Eğer bazı felsefe yapma veya kuramsallaştırma tarzlarının faaliyeti azaltırken niçin başka tarzların faaliyeti artırdığını sormuş olsaydı, onun açısından ilginç ve aydınlatıcı olurdu bu. Rorty bu konuyu pek ele almıyor. Bize, "insanın ülkesinin gerçekte ne olduğuna ve tarihinin ne anlama geldiğine karar vermeye çalışırken – tıpkı insanın gerçekte nasıl kendisi

olduğu, kendi geçmişinin ne anlamına geldiği sorusunu yanıtlarken olduğu gibi – nesnel olmaya çalışmanın ne anlama gelebileceğini kimsenin bilmediğini" söylüyor. Buradaki asıl sorun şu ki, Rorty nesnelliğin değerli bir amaç olduğunu düşünenlerin olayları izleme eğiliminde olduğunu söylerken, postmodernistlerin çoğu – asıl izleyiciler – nesnellikten uzak durulması gerektiği konusunda Rorty'yle aynı fikirdeler. Daha da kötüsü, Rorty'ye karşı çıkanlar – önyargılarımızı tatmin etmesinden veya kariyerlerimizi ya da umutlarımızı desteklemesinden bağımsız olarak – bir şey olurken, aslında ne olduğunu düzenli olarak anlatma çabasındaki hemen bütün aktivistleri içeriyor.

Rorty, "bir ulusun geçmişte ne olduğunu ve gelecekte ne olmaya çalışması gerektiğini" açıklamaya dönük çabaların, "[hakikatin ç.n.] doğru bir temsilini sunma çabaları değil, ahlaki bir kimlik oluşturma çabaları" olduğunu ileri sürüyor. Peki niçin bunlar doğruluğun peşinde koşan bir ahlaki kimlik oluşturma çabaları değiller? Howard Zinn, Gar Alperovitz, William Appleman Williams, Linda Gordon ve diğer solcu tarihçilerin yaptıkları bu değil midir? İnsan, Rorty'nin tarihçilerin doğruluğu bir kenara bırakıp yeğlenen "ahlaki kimliği" desteklemek için akıllarına geliveren her şeyi söylemeleri gerektiği fikrinde olmadığını umuyor. Rorty, sıkça "hikâye" sözcüğünü kullanıyor ve ben de "nesnellik arayışını" yadsıyan tarih sunumlarının "hikâye" oldukları konusunda ona katılmak zorundayım. Ama benim için söz konusu sunumlar, bu halleriyle artık ciddi tarihsel aktarımlar değildir ve yalnızca propaganda veya manipülasyon amacıyla yararlı olabilirler. Rorty her şeyin propaganda ve manipülasyon olduğunu mu söylüyor; yani tarihçi olarak Howard Zinn'in yaptıklarıyla Henry Kissinger'in yaptıkları arasında nesnellik açısından bir fark yok mu?

Tüm bunların “olup biteni izlemekle” ne alâkası olduğundan da pek emin değilim açıkçası. Belki de Rorty nesnel olabileceklerini düşünenlerin sonunda izleyiciye dönüştüğünü söylüyordur. Bu çıkarıma nereden varıyor? Belki de tarihi kendine öyle bir şekilde yeniden anlattı ki, onun “hikâyesi” nesnellik peşinde koşanların çoğu kez aktivistler olduğu ve izleyici olduklarına işaret ettiği grubun da “nesnelliği” reddettiği gerçeğini artık içermiyor. Eminim “Ne önemi var ki, bir hikâye en az bir başkası kadar iyidir” derdi. Ardından Rorty, Amerikan solunun yanlış bir şekilde devrim adına reformculuktan vazgeçtiğini iddia ediyor. Yine de, adil olabilmesi için geleceğin Amerika’sının “kastlar veya sınıflar içeremeyeceğini, çünkü demokratik tartışma sürecine özgürce katılmak için gerekli olan özsaygının bu tür toplumsal bölünmelerle uyuşmadığı” ifadesini hayranlıkla alıntılamaktan kendini alamıyor. İnsanın aklını karıştıran bir tutum bu. Benim için duygusallık, bizi hiyerarşik olarak düzenlenmiş kastlara veya sınıflara bölen tanımlayıcı kurumları aşmamız gerektiği anlamına gelir ve bu, devrimcidir. Rorty için duygusallık bunun dışında ne anlama geliyor acaba?

Rorty şunu söylüyor: “‘Reformcu solcu’ terimini, 1900 ile 1964 yılları arasında zayıf olanları güçlü olanlara karşı korumak adına anayasal demokrasi çerçevesinde mücadele eden tüm Amerikalıları kapsayacak biçimde kullanmayı öneriyorum.” Rorty o halde bu “reformcu solcu” yaftasının, “kendilerine ‘komünist’ ve ‘sosyalist’ demiş olan birçok insanı olduğu gibi kendilerini bu şekilde adlandırmayı asla düşünmemiş olan pek çok kişiyi de kapsadığını” ekliyor. Aslında bu “reformcu solcu” yaftası, eski düzeni tek bir eylemle değiştirmek dışında herhangi bir olumlu değişiklik için savaşmış olan herkesi içermektedir. Rorty şöyle devam ediyor: “‘Yeni

Sol’ terimini ise 1964 yılı civarında sistem içerisinde sosyal adalet için çaba göstermenin artık mümkün olmadığına karar vermiş olanlara – çoğunlukla da üniversite öğrencilerine – gönderme yapacak şekilde kullanacağım.” Düz anlamıyla bu tanım “Yeni Sol”un üye sayısını sıfıra indirir; çünkü o yıllarda ya da başka herhangi bir dönemde “sistem”in tamamen dışında faaliyet göstermiş olan kimse yoktu, çünkü münzevi bir yaşam sürmek dışında hiçbir şekilde mümkün değildir bu.

Rorty bize şunu söylüyor: “Terime yüklediğim anlamda, Woodrow Wilson – Eugene Debs’i

[50]

hapiste tutup Louis Brandeis’i

[51]

Yüksek Mahkeme’ye atayan başkan – yarı zamanlı bir solcu sayılır. … Tıpkı yüz binlerce Vietnamlı çocuğun katledilmesine izin veren, ama Amerika Birleşik Devletleri’ndeki yoksul çocuklar için daha önceki başkanlara göre çok daha fazlasını yapan Lyndon Johnson gibi.” Rorty’nin, kulak tırmaladığında bile, terminolojisinin ne tür sonuçlar ürettiğini anlatırken açık sözlü davrandığı görünüyor. Ama Rorty bu dar kavramlaştırmanın, bir yandan reformlar adına coşkuyla savaşırken temel bir dönüşüm de hedefleyen duruşu tanımlamaktan dahi bizi alıkoyduğunu söylemiyor. Rorty, yaptığı bu sınıflamaya göre Richard Nixon’ın, Herbert Hoover’in, Newt Gingrich’in, Joseph Stalin’in, Saddam Hüseyin’in ve – çok sayıda Almana yardım eden “toplumsal bir devrim” gerçekleştirdiği için bu kadar popüler olan – Adolf Hitler’in de kendi tanımladığı solcu kategorisine dahil olacağından söz etmiyor.

Peki, reform taraftarı ya da karşıtı olmak ne demek? Hatırlayalım, bir reform, toplumsal sistemde meydana gelen herhangi bir değişimdir ve bu değişim o sistemin kurumlarında, rollerinde, politikalarında, yasalarında vs. gerçekleşmiş olabilir. Bir savaşı sona erdirmek, ücret artışı elde etmek, bir sosyal hizmetler sistemi kurmak, Jim Crow Yasalarını

[52]

sona erdirmek ve pozitif ayrımcılık uygulanmasını sağlamak, bütün bunlar reformdur. Bu nedenle değişim için savaşan herkes, büyük ölçüde reform için de savaşmaktadır. Yine de, sadece kendisiyle sınırlı bir amaç olarak reformlar için mücadele eden ve daha geniş özlemlere sahip olmayan kişiler de vardır ve bunlar, gayet yerinde olarak reformcu diye adlandırılır. Bir de reformlar için savaşan, ama çabalarının toplumun tanımlayıcı kurumlarının değişmesine katkıda bulunmasını da hedefleyen başka kişiler vardır, bunlara da gayet yerinde olarak devrimci denir.

Reformcu, bir reform için savaşırken onu kazanılacak bir şey olarak görür ve hepsi bu kadardır. Belki devrimci de aynı reform için savaşır; ama onu daha fazla değişime doğru giden yolun bir parçası olarak görür. Devrimci, yakın bir amaca ulaşmak ve aynı zamanda başka zaferlerin daha muhtemel hale geleceği yeni bir oyun alanı yaratmak ister. Devrimci, aynı kısa vadeli kazanımların peşinde olsa bile, altyapı oluşturmaya ve reformcudan farklı şekilde bir bilinç geliştirmeye çalışacaktır. Gelgelelim, Rorty'nin önerdiği terminolojiyi kullandığımızda acil değişimler adına savaşmanın bu iki farklı biçimi arasındaki ayrım kaybolur. Bu durum reformcunun, devrimciyle karşılaştırıldığında, aslında bir farklılık barındırmayan bir ayrım olduğunu ortaya koyan derinlemesine bir analizden kaynaklanmaz.

Hayır, Rorty bu ayrımı göz ardı ediyor; çünkü reformları elde etmek için reformist-olmayan bir yaklaşım olabileceği fikrini gözden uzak tutmak istiyor. Çok sevdiği yaklaşımın – belki de çok sevdiği “ahlaki kimlik” demeliydim – çekiciliğini artırmak istiyor ve bunu sağlamak için de bizi, arasından birini seçmek üzere yalnızca iki aktivist seçenekle baş başa bırakıyor. Ya daha kapsamlı “temelci” amaçlar gütmeden, “sol reformcular” olarak insanlara fayda sağlayan değişimler adına savaşabiliriz; veya sanki acı çeken insanların acil ihtiyaçlarına ve arzularına aldırmaya gerek duymadığımız, tarihin dışında bir tünekte oturuyormuşuz gibi, Rorty’nin alaycı bir ifadeyle “Yeni Solcu devrimciler” şeklinde adlandırdığı kişiler sıfatıyla tüm tanımlayıcı yapıları bir hamlede dönüştürmek için mücadele edebiliriz. Diğer solcular ve bu bağlamda Yeni Sol, Rorty’nin kavramsal haritasından silinmiştir.

Rorty, “Akademik, kültürel sol … 60’lı yılların sonlarında güçlenen bir inancı koruyor. Yalnızca yasaların değil, sistemin de değişmesi gerektiğini düşünüyor. Reformculuk yeterli değildir” diyor. Teknik açıdan haklı, üstelik haklılığı yalnızca “akademik, kültürel sol”la da sınırlı değil. Rorty’nin de hedeflediği gibi, samimi bir biçimde “kastları veya sınıfları” yok etmeye uğraştığını bildiğim bütün sol eğilimler tanımlayıcı kurumların içerisindeki reformların iyi, fakat yetersiz olduğunu, çünkü mevcut kurumlar var olmaya devam ettiği müddetçe birbirlerine karşıt kastların ve sınıfların da var olmaya devam edeceğini düşünür.

Rorty bize, devrimci kafa yapısına sahip insanların şöyle düşündüklerini söylüyor: “Liberal siyasetin söz dağarcığı açığa çıkartılması gereken kuşkulu varsayımlarla bozulmuş olduğundan, Solun ilk görevi, tıpkı Konfüçyüs’ün dediği gibi, isimlerin düzeltilmesi

olmalıdır. 60'lı yılların 'sistemi adlandırmak' dediği şeyi yapma kaygısı, yasalarda reformlar yapmaktan önce gelir." Ama bu saçma. Ya Rorty ele aldığı konuyla ilgili yüzeysel bilgilere sahip ya da istediği sonuca ulaşmak için bir kez daha sözcük oyunlarına başvuruyor. Bir devrim özlemi duyanlar, üretim araçlarının özel mülkiyetinin, pazar mübadelesinin, ataerkinin, ırkçılığın ve/veya diğer temel kurumsal yapıların insan potansiyelini sonuna kadar geliştirmek ve insani ihtiyaçları tatmin etmek yerine, güçten düşürücü baskılar ürettiklerine inanırlar. "Sistemi adlandırmak", onun tanımlayıcı ilişkilerini ortaya çıkarmak ve – amacı kendisiyle sınırlı entelektüel bir yarışmada puan kazanmak için değil – bu ilişkilere karşı etkin bir biçimde savaşmak için onları açıklayan kavramlar geliştirmek anlamına gelir. Rorty, "tarih hakkında konuştuğunuzda savunduğunuz 'ahlaki kimliği' geliştirmelisiniz, nesnelliğin canı cehenneme" şeklindeki inancına uygun olarak desteklediği görüşün karşısındaki ciddi alternatifleri gözden kaybediyor.

Manipülatif bir şekilde de olsa, Rorty bazen daha kapsamlı bir hakikatin bir bölümünü yakalıyor. Örneğin, şunu söylüyor: "Sistem bazen 'geç kapitalizm' olarak tanımlanır, ama kültürel sol bir pazar ekonomisinin alternatiflerinin neler olabileceği ya da siyasi özgürlüğün merkezi ekonomik karar alma mekanizmasıyla nasıl birleştirilebileceği hakkında pek düşünmez … Sağ, sosyalizmin başarısız olduğunu ve kapitalizmin tek alternatif olduğunu ilan ettiğinde, kültürel solun verecek pek bir yanıtı yoktur." Rorty dikkatli bir şekilde "kültürel sol"a gönderme yapıyor, ama büyük olasılıkla, desteklediği "reformcular"ın dışındaki tüm solcuları kastediyor. Yine de Rorty burada birçok postmodernisti ve diğer solcuları doğru bir şekilde betimliyor.

Rorty diyor ki; “Kültürel sol, ‘iktidar halka geçsin’ sloganını, üyelerinin iktidarın nasıl aktarılacağı sorusunu pek nadiren sorduğu 60’lı yılların Solundan miras aldı.” “Kültürel sol”daki insanlar, “iktidar halka geçsin” düşüncesini yaygın bir biçimde ilan ediyorlar mı? Olabilir, gerçi pek duymadım ama, evet, yalnızca kültürel solun değil başka birçok solcunun da ne istediği muğlaktır. Rorty, “60’lı yılların Solu, kararlar, ancak sonuçlarından etkilenebilecek olanlar tarafından alındığında iktidar halka geçmiş olacaktır, diye düşünüyordu” diyor. Her ne kadar bu fikir o dönemden bu yana, “Bireyler ve toplumsal kesimler kararları, söz konusu kararlar o bireyleri ve toplumsal kesimleri etkilediği oranda etkilemelidir” şeklinde geliştirildiyse de, Rorty bu görüşün Yeni Solun ilkesi olduğu konusunda haklıdır. “Yani,” diyor Rorty, “ekonomik kararlar hissedarlardan ziyade paydaşlarca alınacaktır ve girişimcilik ve pazarlar artık günümüzde oynadıkları rolü oynamayacaktır. Bu gerçekleştiğinde, bizim bildiğimiz haliyle kapitalizm sona ermiş ve yerine yeni bir şey geçmiş olacaktır.” “Paydaşlar”ın etkilenen herkes – işçiler, tüketiciler, komşular vs. – anlamına geldiğini ve artık mülk sahibi diye bir şeyin olmayacağını varsayarsak, bu görüşte de bir problem yoktur.

Rorty, “Ama bu yeni şeyin ne olacağını kimse bilmiyor” diyor. Elbette kimse bilmez. Kimse geleceği bilemez. Ama Rorty bazı kişilerin bu konular hakkında ciddi düşünceler geliştirdiğini dikkate almıyor. Örneğin, “pazar sosyalizmi”nin bir çok farklı türünü destekleyenler ve Sovyet tarzı ekonomilerin geleneksel savunucuları açık ve gelişkin fikirlere sahiptir. Ayrıca katılımcı ekonomiyi destekleyenler de bazı fikirler geliştirdiler. Rorty değerlendirmek üzere bu bakış açılarının her birini kolayca ortaya koyabilirdi. Peki niçin bunu yapmadı? Belki de bu görüşler anlatmak istediği “hikâye”ye ters düşecekti.

“60’lar, yeni bir fabrika inşa etmek yerine eskisinin ne zaman yeniden düzenleneceği, hammaddeler için hangi fiyatların ödeneceği ve benzeri konularda, farklı paydaş gruplarının aralarında nasıl konsensüse varacakları sorusunu sormadı. 60’lı yılların solcuları, sözde sosyalist ülkelerde pazara dayalı olmayan ekonomik deneyimlerin gündeme getirdiği tüm soruları hemencecik göz ardı ediverdi. Sanki bir kez bürokratlardan ve girişimcilerden kurtulduğumuzda, gelişmekte olan dünyadaki çelik veya tekstil fabrikalarının rekabetiyle, ithal petroldeki ani fiyat artışlarıyla vs. nasıl başa çıkalacağını ‘halkın’ bileceğini öne sürüyorlardı. Ama ‘halkın’ bunları yapmayı nasıl öğreneceğini bize asla söylemediler.”

Odaklandığı meseleyi ele alış biçimi açısından aydınlatıcı olsa da, bu söylediği de doğru. Kabul ediyorum, Yeni Sol bu tür konularda kesinlikle bir tutarlılıktan yoksundu. Bazılarının sorunu çözmek için çok uğraşmış olmasına rağmen, bu sorunun o yıllardan beri Solun büyük bir bölümü açısından varlığını koruduğunu düşünüyorum. Ama daha ilginç olan şu ki, Rorty asıl sorunun “‘halkın’ [uzmanlık gerektiren ekonomik işlevleri] yapmayı” nasıl öğreneceğini açıklamaktaki güçlük olduğunu düşünüyor. Ama açıkçası herhangi bir kimse herhangi bir şeyi nasıl öğreniyorsa, halk da karar alma süreçlerine nasıl aktif ortaklar olarak katılacağını aynı yolla öğrenecektir: okullarda, yetiştirmeyle, eğitimle, deneyimle vs. Rorty’nın bilişsel haritasının dışında kalan asıl ilginç soru ise şudur: Üretim, tüketim ve tahsisat (ve aynı zamanda kültürel tanımlama, ihtilafların çözüme kavuşturulması, sosyalleşme, çocuk yetiştirme vs.) gibi işlevler, hangi kurumlar tarafından katılımcı öz-yönetimle ve tercih edilen diğer değerlerle tutarlı şekilde yerine getirilebilir? Oysa Rorty bu soruyu sormuş olsaydı, olası yanıtların neler olacağını

merak ederdik. Bir kez gündeme getirildiğinde bu meselelerin ciddi bir şekilde ele alınması gerekir ve Rorty bunu yapmayı tercih etmez.

Rorty bize, “[Yeni Solun] ‘geç kapitalizm’ gibi terimleri umursamadan kullanmasının, pazarların yokluğunda hangi mekanizmaların fiyatları oluşturup dağıtımı düzenleyeceğini düşünmek yerine, yalnızca kapitalizmin çökmesini beklemekle yetinebileceğimizi ima ettiğini” söylüyor. Aslında Yeni Sol, bir şeylerin gerçekleşmesini sağlamak yönünde sağlam bir kararlılığa sahipti. Carl Ogelsby’nin belirttiği gibi eski sol, “adeta yalnızca bir leş kargası siyaseti sunar”; bu siyasette “olup bitenin uzağında ve üzerinde yer alan tüm devrimci kadrolar, önceden belirlenmiş olan ziyafet saatini beklerler. Kapitalizm zayıflar, işten çıkarmalar ve enflasyon bir arada meydana gelir, bir grev dalgası olur – leş kargası yerine yerleşir.” Ogelsby’nin Yeni Solunun – ki gerçek Sol buydu – Rorty’nin Yeni Solculukta cisimleştiğini söylediği uzakta durma tavrını nasıl reddettiğine dikkatinizi çekerim. New Left Reader dergisindeki yazısında Ogelsby, “Ama işler o kadar da çabuk hallolmaz” diyerek devam eder: “Hükümet de harekete geçer. Farklı bir para politikası uygulanır, federal harcamalar artırılır, bir bayındırlık işleri projesi geliştirilir, militanlara seçici bir baskı uygulanır ve leş kargası daha yüksekteki eski yörüngesine geri döner.” Yeni Sol hiçbir şeyin olmasını ve kuşkusuz kapitalizmin kendi kendine çökmesini beklemekle ilgilenmiyordu.

Rorty, “Eğer Sol akademiden çıkıp kamusal alanda kendini göstermek istiyorsa, kazanılması gereken bir kesim olan gençlerin gayet makul olarak ayrıntıları duymak istediğini” söylüyor. “[Gençler] pazarları ardımızda bıraktıktan sonra işlerin nasıl yürüyeceğini bilmek istiyor. Katılımcı demokrasinin nasıl işlemesinin öngörüldüğünü bilmek istiyor.” Bence burada Rorty haklı. Gerçekten

de bunu okuyunca, Rorty'nin farklı solcuların vizyon arayışında olan gençlere ne gibi şeyler sunması gerektiğini söyleyeceğini umdum.

Rorty şöyle devam ediyor: “Halk gayet makul şekilde kendisine alternatifler hakkında ayrıntılar sunulmadıkça kapitalizmden kurtulmakla ilgilenmez. Ayrıca, müzakereleri yürütecek meclislerin şu anda yalnızca teknokratların sahip olduğu bilgileri nasıl elde edeceği kendisine söylenmedikçe – tüm halkın teknokratların iktidarından kurtuluşu demek olan – katılımcı demokrasiyle ilgilenmemelidir de. Benim gibi biri bile … uzmanlığın gerekli olduğu ısrarı karşısında … katılımcı demokrasinin savunusunu … ciddiye alamaz.”

Şuna bir kez daha dikkatinizi çekerim: Rorty, halkın “şu anda yalnızca teknokratların sahip olduğu” “uzmanlığı” edinmek için yeterli kapasiteye sahip olmadığını düşünüyor. Bunun katılımcı ilerlemeyi tökezleten büyük bir engel olduğu fikri, yalnızca insanlığın potansiyellerinden habersiz, seçkinci bir entelektüele özgüdür; ya da olsa olsa baskıcı toplumsal ilişkilerin muhafaza ettiği beceri ve bilgi tekelini savunmak isteyen teknokratik sınıfın bir üyesi böyle düşünür. Kendi ihtiyaçları ve arzuları söz konusu olduğunda toplumun her bir üyesinin dünyanın en ileri “uzmanı” olduğu kabul edilmez. Karar alma sürecine anlamlı bir şekilde katılmak için gerekli olan bilginin, normal insanların (zihinsel kapasitelerini bir yana bırakalım) mevcut zamanından çok daha fazlasını gerektirecek kadar gizemli bir şey olmadığı teslim edilmez.

Evimin duvarlarında kurşunlu boya kullanıp kullanmamaya karar vermek için moleküler kimyanın en derin sırlarını incelememe gerek yoktur. Dikkatime sunulan enformasyon hakkında yargıya varabilecek ve değerlerimi ve isteklerimi bilebilecek durumda olmam yeterlidir; bunu da neredeyse herkes yapabilir, hatta büyük olasılıkla

filozoflar bile. Bu noktadan başlayarak, belki toplumsal ve ekonomik hayata tam bir katılımcı olarak dahil olabilmesi için her aktöre yeterli zamanı ve eğitimi, koşulları ve geliri, saygıyı ve haysiyeti tahsis edecek kurumlar tasavvur edebiliriz. Eğer samimi olarak "kastların ve sınıfların" yok edilmesi savunuluyorsa, şu anda dışlanan insanların karar alma sürecine sağduyuyla katılım gösterecek denli akıllı olamayacağı – veya eğitim mekanizmalarının katılımcıları hazırlamak için yeterli olamayacağı – şeklindeki seçkinci korkuya dayanarak Yeni Solun insanların hayatlarının sorumluluğunu üstlendiği bir dünya yaratma arzusu kolayca bir kenara atılamaz.

Yine de Rorty, hiçbir ilave analiz yapmadan ve hiçbir kurumsal meseleyi sistematik olarak ele almadan "Bence Sol bir pazar ekonomisi çerçevesi içerisinde parça parça reformlar elde etme uğraşına geri dönmelidir," diyerek sözünü tamamlar. Başka bir deyişle, ne ekonomik hayatımızın temel tanımlayıcı kurumlarını aşan herhangi bir yanıt üretebilmemiz mümkündür; ne de şimdiki acıları dindiren ve yeni zevkler kazandıran, ama aynı anda yeniden tanımlanmış bir geleceğe işaret ederek bizi ona doğru yaklaştıran reformlar için mücadele edebilmemiz. Rorty bunu nereden biliyor? Nasıl gerçek özgürlüğün olanaksız olduğunu ilan edecek kadar küstah olabiliyor?

Rorty, fazlasıyla kötümser olduğu düşünülmesin diye şunu ekliyor: "Belki bir gün parça parça reformların birbirine eklenmesinin devrimci değişime yol açtığı görülecektir. Böyle bir reform bir gün, şu anda hayal edilemeyecek pazarsız bir ekonomi yaratabilir ve karar alma yetkilerinin çok daha yaygın biçimde dağılmasını sağlayabilir …" Böyle bir ekonominin "şu anda hayal edilemeyecek" olması, sakın Rorty'nin hayal etmemiş olmasından kaynaklanmasın? Bu tarz bir

ekonomi, hiç kimse onu hedeflemeden mi ortaya çıkacak? Peki başkalarının aktif şekilde hayata geçirmeye çalıştığı bir şeyin, örneğin Stalinizmin onun yerine ortaya çıkmasını ne önleyecek?

“Bu arada,” diyor Rorty, “soyut olarak betimlenen en iyinin, mevcut duruma göre daha iyi olanın düşmanı olmasına müsaade etmemeliyiz. Tümüyle değişmiş bir sistem ile insan hayatı ve insan işlerine dair farklı bir düşünme biçimi hakkındaki spekülasyonların, şu anda sahip olduğumuz sistemin parça parça reforme edilmesinin yerini almasına izin vermemeliyiz.” Niçin küstah bir duyarsızlık ile Rortyci reformculuk arasında bir seçim yapmak zorundayız? Rorty’nin bu konumuyla önceki derin düşünceleri arasındaki bağlantı artık bariz şekilde görülüyor. Rorty ilk önce kendi terimlerini tanımlıyor; böylece temel tanımlayıcı yapıları değiştirmekle ilgilenen birisinin aynı zamanda daha küçük değişimlerle de ilgilenmesi mümkün olmaktan çıkıyor. Özellikle de hiç kimse acil kazanımları hem kendi başına birer amaç olarak hem de gelecekte daha büyük amaçlara ulaşmanın bir parçası olarak savunamıyor. Ardından, Rorty bize geriye kalanlar üzerinden bir seçenek sunuyor: Ya “soyut olarak betimlenen en iyi” üzerinde derin düşüncelere dalabiliriz ya da gerçek insanlara faydası olan “parça parça reformlar”ın peşinde koşabiliriz. Teşekkürler, ben üçüncü elinde sakladığını seçiyorum: Mevcut hayatları iyileştirmek için tasavvur edilen ve aynı zamanda daha iyi tanımlayıcı kurumlara doğru yol almamızı sağlayan reformları kazanmak.

Artık Rorty istim üstündedir ve mantığın inceliklerine ayıracak zamanı yoktur. “Francis Fukuyama’nın – ünlü ‘Tarihin Sonu’ denemesinde yer alan – hâlâ toptan bir devrimi, dünya-tarihsel ölçekte Radikal Şekilde Öteki Olanı istiyorsanız, 1989’daki olaylar hiç

şansınızın olmadığını gösteriyor tespitini kabul etmeliyiz.” Niçin bunu ya da buna benzer bir şeyi kabul etmemiz gerekiyor? Rorty bunu bize asla anlatmıyor. Nasıl oluyor da berbat bir sistemin ölmüş olduğu gerçeğinden (1989 yılı, Sovyet sisteminin çöküşüne işaret ediyor) başka bir berbat sistemin sonsuza kadar süreceği sonucuna varabiliyor Rorty? Görünüşe göre keyfi bir biçimde.

Rorty, “Fukuyama ileri sürdü ve ben de kabul ediyorum ki” diyor, “Solun önünde burjuva demokratik refah devletleri yaratma ve pazar ekonomilerinin ürettiği artığı bu devletlerin yurttaşları arasında yeniden dağıtarak yaşam fırsatlarını eşit kılma çabasının dışında, artık geleceğe dair romantik bir olasılık bulunmuyor.” Ama Fukuyama tarihin sonunun geldiği hükmü için herhangi bir gerekçe sunmaz, keza Rorty de öyle. Fukuyama ve Rorty (1) gerçekte “burjuva demokratik refah devletlerinin” “yaşam fırsatlarını [tam anlamıyla] eşit kılma”yı zorunlu olarak engellediği ve (2) Sovyet modeli dışında başka kurumsal düzenlemelerin mümkün, ulaşılabilir ve çaba göstermeye değer olduğu şeklindeki karşı iddiaları nasıl reddediyorlar?

Rorty ısrarla “sefaleti azaltmak ve adaletsizliğin üstesinden gelmek için küçük deneysel yöntemlere” bağlı kalmamız gerektiğini söylüyor. Aklında ne olduğuna ilişkin herhangi bir örnek vermek şöyle dursun, kendimizi niçin bu kadar sınırlamamız gerektiğine dair bir neden de sunmuyor. Daha önemlisi, asıl meselenin şu olduğunu dahi anlamıyor: Hemen karşımızda duran sefaleti hafifletirken – sefaletimizin nedenlerini ortadan kaldırmak da dahil – daha ileri kazanımları teşvik etmenin yöntemlerini nasıl bulabiliriz?

İşte size Rorty’nin diğer görüşleri: “1989 olayları, hâlâ Marksizme tutunmaya çalışanlarımızı … geleceği bugünden daha iyi hale

getirmek için kapitalizme, burjuva hayat biçimlerine, burjuva ideolojisine ve işçi sınıfına gönderme yapmayan bir plana ihtiyacımız olduğuna inandırdı.” Bence birçok güçlü yönüne rağmen Marksizmin yetersiz bir kavramsal çerçeve olduğunu yalnızca 1989 değil, Marksist projenin tüm tarihi ve kavramlaştırmalarının niteliği de ortaya koyuyor. Aslında 1989 bize Marksizm hakkında yeni hiçbir şey anlatmadı. Ama kapsamlı bir çerçevenin sınırlarının olması, kullandığı her kavramın ve sunduğu her kavrayışın bu nedenle yanlış olmasını mı gerektirir? Bu saçma bir düşünce, ama yine de Rorty’nin yorumunun asıl içeriği bu. Marksizmin sınıf analizi eksikse, yetersizse, hatta yanıltıcı biçimde kendine hizmet ediyorsa – ki bu hususların hepsinin doğru olduğunu düşünüyorum – yine de bu, “sınıf” kavramının değersiz olduğunu ya da “kapitalizm”in ilgimize değer olmadığını kanıtlamaz. Rorty destekleyici bir argüman sunmadan yalnızca iddialar ortaya atıyor.

“‘Kapitalizm’, ‘burjuva ideolojisi’ ve ‘işçi sınıfı’ terimlerinin solcu kullanımı” diyor Rorty, “bir pazar ekonomisinden daha iyisini bulabileceğimiz, karmaşık teknoloji yönelimli toplumlar için uygulanabilir alternatif bir seçeneği bildiğimiz yönündeki örtük iddiaya dayanır.” Aslında basit bir mantıksal çıkarımda bulunursak, insan bu terimleri, asla aşılamayacağını düşünse bile pekâlâ mevcut ekonomileri anlamak için de kullanabilir; birçok insan da bunu yapıyor zaten. Ama, evet, eğer bu terimleri kapitalizmin ötesinde bir gündemi izlemek için kullanırsak, o zaman Rorty’nin iddiası genel olarak doğrudur. Rorty, “Ama en azından şu an için [pazarların ötesine geçen] böylesi bir seçeneğin ne olduğunu bilmiyoruz” diyor. “Sol 21. yüzyıl için hangi programı geliştirirse geliştirsin, bu program üretim araçlarının ulusallaştırılmasını ya da özel mülkiyetin

kaldırılmasını içermeyecektir.” “Böylesi bir seçeneği bilmediğimizi” varsaydığımızı kabul edelim; yine de nasıl oluyor da bu durum geleceğin pazarların ötesine geçen bir seçeneği içermemesini gerektiriyor? Bilmediğimiz bir şeyi gelecekte de bilmemiz imkânsız mıdır? Nasıl bir mantık bu? Gerçekte bu tür seçeneklerin sunulmuş olduğunu ve Rorty’nin seçtiği konu hakkındaki göreli cehaletinin bir başka göstergesi olarak pazar ile özel mülkiyet arasındaki farkı ayırt edemediğini göz ardı etsek bile, böyle bir mantık yoktur.

Rorty, “Artık ‘kapitalizm’ insan sefaletinin kaynağının adı ya da ‘işçi sınıfı’ kurtarıcı bir gücün adı olarak iş göremediğinden, bu şeyler için yeni adlar bulmalıyız” diyor. Rorty’nin söylediklerine niyet etmediği bir anlam yüklemeyelim. Başka kaynaklar da olduğundan kapitalizmin “insan sefaletinin kaynağı” olmadığını ya da başka değişim aktörleri de olduğundan işçi sınıfının “kurtarıcı bir güç” olmadığını söylemek istemiyor. Söylemek istediği şu: Toplumsal dünyanın bu veçhelerini izlemenin dünyayı daha iyi bir yer haline getirmeye çalışanlar açısından bir değeri olmadığı için “kapitalizm” veya “işçi sınıfı“ndan söz etmemeliyiz. Rorty şöyle devam ediyor: “Ama nihayetinde bazı yeni üst-anlatılar Marksist üst-anlatının yerini almadıkça, insan sefaletinin kaynağını ‘açgözlülük’, ‘bencillik’ ve ‘nefret’ gibi teorik olmayan, bayağı yollarla tanımlamamız gerekecek. Kurtarıcı bir güç için ‘şansın yaver gitmesi’ dışında kullanacağımız bir isim olmayacak.” Diğer kavramların, gönderme yaptıkları şeyler ilgimizi hak etmediği için yok olması gerekir. Sanırım insan, ancak bayağı şeyler teklif edebilecek durumdaysa, uzak görüşlü olamamayı düzeltmenin uygun yönteminin bayağılık olduğunu önermek faydalı olur; ama tabii ki bu dürüst bir öneri değil. Niçin toplumsal bir bölünmenin (sınıf) toplumsal tanımlama ve mücadelenin tüm can

alıcı veçhelerini kapsadığı düşüncesini aşıp sınıfın önem taşıyan başka odaklanma alanlarından sadece biri olduğu düşüncesine geçmeyelim? Çok az sayıda kuruma odaklanmanın ötesine geçebilmek için niçin hiçbir kuruma odaklanmamak yerine daha fazla kuruma odaklanmayı tercih etmiyoruz? Niçin sadece ekonominin değil, akrabalık ilişkileri, kültür ve yönetim sisteminin de büyük önem taşıdığını kabul eden kavramsal bir çerçeve geliştirmemiz mümkün olmuyor? Rorty bu yolları a priori reddediyor, çünkü onları izlemek, savunduğu "ahlaki kimliği" yadsımak olacaktır.

Rorty'ye göre, "'burjuva reformcuları' ya da 'pragmatik oportünistler' veya 'teknokratik toplum mühendisleri' olarak adlandırılma korkumuzu – 'radikaller'e karşıt olarak yalnızca birer 'liberal'e dönüşme korkumuzu – aşmalıyız." Bana göre ise tam tersine, mesele birilerinin bize ne dediği değil, bizim gerçekte ne olduğumuzdur. Rorty'ye göre, "Marksist teorinin halefi olacak bir teoriye; ırksal, ekonomik ve toplumsal cinsiyet adaletsizliklerine eşzamanlı olarak son vermemizi sağlayan bir dayanak sunacak genel bir baskı teorisine dair umutlarımızı bir kenara bırakmalıyız." Bana göre ise tersi doğrudur. Bir yandan gündelik hayatın gerçekleriyle mücadele ederken, her birinin belirleyici nedenlerinin yerine tercih ettiğimiz kurumları geçirmek için ırksal, ekonomik, siyasi ve toplumsal cinsiyet adaletsizliklerine ilişkin endişeleri bir araya getirerek dünya hakkında düşünmemizi sağlayan biçimler geliştirmeliyiz. Sanki olgunluk veya belki de felsefi duruş kendisine geleceğin, ancak her yerde karşımıza çıkan ahlaksızlığın farklı gölgelerinden ibaret olabileceğini söylüyormuş gibi Rorty'nin bu düşünme biçimlerini keyfi olarak reddetmesi benim idrak kabiliyetimi aşıyor.

Rorty'nin son olarak ele aldığı temel siyasi tema, solcuların ırk veya toplumsal cinsiyete gösterdikleri ilgi pahasına bile olsa sınıfa yönelik ilgilerini yenilemeleri gerektiğidir. Rorty bize, "solcu inisiyatiflere katılmanın temel bir hazırlığı olarak siyasi ekonomi üzerine yapılan incelemelerin yerini felsefe – çoğunlukla apokaliptik Fransız ve Alman felsefesi – incelemelerinin aldığını" söylüyor. Bu durum üniversiteler için kesinlikle doğrudur ve bunun geriye doğru bir adım olduğunu kabul ediyorum. Rorty şunu ekliyor: "Birkaç Yüksek Mahkeme kararı dışında, ülkemizdeki yasalarda 60'lı yıllardan bu yana iyiye doğru pek bir değişiklik olmamıştır. Ama birbirimize karşı davranış tarzımızda meydana gelen değişim muazzamdır." Bence Rorty bu konuda da haklı. Yeni Sol altyapı geliştirme ve toplumun kurumlarını etkilemeyle karşılaştırıldığında, kişilerarası dinamiklere seslenmekte kesinlikle çok daha başarılıydı. Şimdi bu düşüncenin Rorty'yi nereye götürdüğüne bakalım.

"60'ların Yeni Solunun mirasçıları, akademi içerisinde paradan çok toplumsal damgalanma,

[53]

yüzeysel ve bariz açgözlülükten çok derinlerdeki gizli psikoseksüel güdüler üzerine kafa yoran bir kültürel sol yaratmıştır." Bu kişiler niçin "60'ların mirasçıları" oluyorlar? Niçin ırk, toplumsal cinsiyet, cinsellik, siyasi iktidar ve aynı zamanda da ekonomiyle ilgili kurumlara önem verenler 60'ların mirasçısı sayılmıyorlar? "Hiç kimse işsizlere, evsizlere veya karavan parklarına ilişkin araştırmalar hakkında bir program oluşturmuyor; çünkü işsizler, evsizler ve karavan parklarının sakinleri konuyla ilgili anlamda … sadece ekonomik bencilliğin değil toplumsal açıdan kabul edilebilir sadistliğin kurbanı [olmak] anlamında 'öteki' değiller." Burada Rorty düşüncelerini etkili biçimde

ifade ediyor ve oldukça az sayıda insanın bu tür araştırmalar düzenlediğini söylerken de haklı (tabii söz konusu araştırmaların yapılıp yapılmamasının, bu konulara dönük ilgiyi ölçmek için doğru bir gösterge olduğu şeklindeki imasını göz ardı edersek). Peki, ama bu konuların bir kenara atılmasının ırka ve toplumsal cinsiyete gösterilen ilgiden kaynaklandığını mı düşünmeliyiz? Konuya biraz da yakından baktığımızda, ırk ve toplumsal cinsiyet görünürlük kazandığında adı geçen konular hakkındaki çalışmaların bir kenara atılmadığını görürüz; çünkü ortada kenara atılabilecek herhangi bir çalışma yoktu. Söz konusu araştırmalar, Rorty'nin savunduğu "bu yüzyılın ilk bölümü"nde de ortada yoktu. Peki, niçin bu türden çalışmalar ne o zaman ne de şimdi yapılmadı? Bu iyi bir soru, ama Rorty bu konuda suskundur. Bunun nedeni, çoğu solcu entelektüelin yalnızca anti-kapitalist bir yönelimle karşılaştırıldığında gerçek bir işçi sınıfı yöneliminden yoksun olması mıydı; yoksa başka nedenler mi vardı? Rorty bu konuda hiçbir ipucu sunmuyor.

Rorty bize, "ülkemizi çok daha iyi bir yer" haline getirmek amacıyla "Amerikan akademisinin bencilliğin üstesinden gelmek için daha önceki 70 yılda gösterdiği çabayı son 30 yılda sadistliğin üstesinden gelmek için gösterdiğini" söylüyor. Gerçekte, Amerikan akademisi, bu kazanımlardan ancak marjinal düzeyde sorumludur ve büyük ölçüde yapmış olduğu şeyleri yapmaya zorlanmıştır; gerçek kahramanlar ise Yurttaşlık Hakları hareketi, kadın hareketi, gay ve lezbiyen hareketleri vs. gibi örgütlenmelerin örgütçüleri ve katılımcılarıdır. Yine de, Rorty'nin kültürel (ırk/cinsiyet/toplumsal cinsiyet) ve sınıfsal odaklanma alanları dediği şeyleri temel alarak düşünürsek, sanki Rorty ikincisini daha fazla işin içerisine katarak birincisini

genişletmek istiyor gibi duruyor; büyük bir memnuniyetle karşılanacak bir öneri. Ama bu kadar acele etmeyelim.

“Her şeye rağmen,” diyor Rorty, “60’lar sonrası kültürel sol hakkında anlattığım başarı hikâyesinin karanlık bir yönü de vardır. Toplumsal açıdan kabul edilen sadistliğin yavaş yavaş azaldığı bu dönemde ekonomik eşitsizlik ve ekonomik güvencesizlik düzenli bir artış göstermiştir.” Evet, peki bu iki olgunun aynı dönemde meydana gelmiş olması, ikisi arasında nedensel bir ilişki olduğuna dair bir argüman olarak mı anlaşılmalı? “Sanki,” diye ekliyor Rorty, “Amerikan Solu bir kerede birden fazla inisiyatifle baş edemiyordu; paraya odaklanmak için sanki toplumsal damgalanmayı göz ardı etmek ya da toplumsal damgalanmaya odaklanmak için parayı göz ardı etmek zorundaydı.” Bu görüş, sorunu biraz fazla basitleştirerek ortaya koyuyor; ama olumlu tarafından bakıldığında, Rorty’nin şimdi bize aynı yanlış karşıtlığa düşmektense her iki ilgi alanına da dikkat göstermemizi söyleyeceği imasını taşıyor. Başka hangi önerme bunu izleyebilir ki? İşte size, ilave herhangi bir argüman veya açıklama olmaksızın ardından gelen önerme: “Günümüz kültürel solunun … toplumsal damgalanmadan daha az bahsetmek pahasına olsa bile paradan daha fazla bahsetmesi gerekir.”

Ekonomiye daha fazla önem vermek, niçin (“toplumsal damgalanma” etiketi altında toplanan) ırka, toplumsal cinsiyete ve cinselliğe daha az önem vermeyi gerektirsin ki? Bunun için herhangi bir gerekçe gösterilmiyor. Rorty kendisini önemli bir siyasi tartışmaya dahil ediyor, bir sonuç ilan ediyor; ama tıpkı yukarıda sözü edilen reform/devrim tartışmasına dahil oluşu gibi hiçbir kanıt veya argüman sunmuyor. İşte bu nedenle, siyasetçi Rorty’de değerli çok az yan bulmama rağmen, halk filozofu Rorty’yi araştırmaya

geçiyorum. Bir siyasetçi olarak Rorty'nin kifayetsiz düşünme tarzının, büyük ölçüde bihaber olduğu bir alana girmiş olmasından mı ileri geldiğini, yoksa kendi felsefesinden mi kaynaklandığını görmek istiyorum. Bu konuyu önümüzdeki ay ele alacağız.

HALK FİLOZOFU RICHARD RORTY

Michael Albert

Bu makalede Richard Rorty'ye ait tüm alıntılar Truth and Progress (Cambridge University Press, 1998) adlı kitabından alınmıştır.

Hakikat

Hakikat nedir? Hakikate nasıl ulaşırız? Richard Rorty, "nesnel hakikat arayışının bir gerçekliğe tekabül etme arayışı olduğunu [inkâr ediyor], bunun yerine onun öznelerarasında mümkün olan en geniş uzlaşma arayışı olarak görülebileceğini ileri sürüyor." Bruno Latour meşhur bir Fransız sosyoloğu, çeşitli ülkelerdeki solcu akademisyenler tarafından çok beğeniliyor ve Rorty'yi ciddiye alıyor. Sokal ve Bricmont'un gayet aydınlatıcı nitelikteki yeni kitapları Intellectual Impostures'de anlattıklarına göre, Latour, Firavun II. Ramses'in mumyası üzerinde çalışan Fransız bilim insanlarının öne sürdüğü, Ramses'in yaklaşık 1213 yılında veremden öldüğü yolundaki iddiayı reddediyor. Latour "Nasıl olur da II. Ramses, Robert Koch tarafından 1882'de keşfedilen bir basil yüzünden [1213'de] hayata veda etmiş olabilir?" diye soruyor. Bir başka deyişle, Rorty'ye benzer şekilde Latour da ortada bir basil olup olmadığını bir tarafa bırakıp sadece insanların bir basilin var olduğuna dair kendi aralarında anlaşmaya varıp varmadıkları ile ilgileniyor ve "Koch'dan önce basil gerçek bir varlığa sahip değildi" sonucuna varıyor. Rorty buna nasıl yanıt verebilir? Ayrıca Rorty, Marlboro için çalışan biyologların iddialarını nesnellik arayışındaki biyologların iddialarından nasıl ayırt edecektir? Ve eğer doğru inançlar "gerçekliğin içsel doğasına" karşılık gelmiyor ve sadece "öznelerarası uzlaşmadan" doğuyorsa, tüm ABD medyası, ABD'nin

Vietnam'ı Vietnamlıların yararı için bombaladığını söylediğinde Rorty nasıl karşılık verecektir?

Rorty şunu söylüyor: "Eğer inançlarımdan herhangi birisinin doğru olup olmadığı konusunda ciddi spesifik şüphelerim varsa, bu şüpheleri; ancak söz konusu inancımın yeterince doğrulanıp doğrulanmadığına bakarak – bu inancı destekleyen veya çürüten ek nedenleri bularak ve değerlendirerek – giderebilirim. Doğrulamayı atlayıp kendi hakikat tercihlerimle sınırlı kalamam." Pekâlâ, ama doğrulama nasıl olacak? Gerçekliğe tekabül etmeye itibar edilmiyor, ama öznelerarası uzlaşmaya itibar ediliyor. Evet, ama hangi tür öznelerarası uzlaşmaya itibar ediliyor? Eğer bir iddia kanıtlarla sınanmazsa, dileklerin gerçekleşmesiyle, efsaneler yaratarak ya da yalan söyleyerek mi desteklenecek?

Rorty şöyle devam ediyor: "Bir gerçekliği temsil etmeyen [ve] yararlı zihin halleri olarak görülen doğru inançlar ile gerçekliğin hatasız … temsilleri olarak görülen doğru inançlar arasındaki farklılık, uygulama açısından bir fark teşkil etmiyor gibi görünmektedir." ABD'nin Vietnam'ı işgal ettiği, sigaranın kansere neden olduğu ya da pazarın kaçınılmaz bir şekilde antisosyal davranışlar ürettiği iddialarını, "gerçekliğin [doğru] temsilleri" olup olmadıklarını sınayıp görmek üzere ele aldığımı varsayalım. ABD Dışişleri Bakanı, Marlboro'nun sahibi ve Dünya Bankası başkanı da aynı iddiaları "yararlılık" itibariyle sınasınlar. Acaba Rorty bizim eşit derecede geçerli görüşlere varacağımıza mı inanıyor?

Irkçılık, insan ruhunu yozlaştırır. Acaba bu iddia sadece onu söylediğimde kendi aralarında uzlaşarak "evet" deyip onaylayacak insanlar bulabileceğim için mi doğrudur? Eğer Rorty'nin tavrı buysa, "evet" diyerek onaylayacak insanlar bulamadığım zaman yanlış mı

olacaktır? Newton'un Principia'yı yazarken yerçekimi konusunda öne sürdüğü iddialar, onların doğru olduğunu onaylayacak kimse olmadığı için yanlış mıydı?

Rorty gayet açık konuşuyor: "Tartışmada benim tarafımda olan filozoflar" diyor, "nesnelliğin nesnelere tekabül etme meselesi olmadığı, diğer öznelerle aynı fikre sahip olma meselesi olduğu – yani, öznelerarasılık haricinde bir nesnellik olamayacağı – cevabını vereceklerdir." Bizzat bu ifadenin kendisinin, ancak onu destekleyecek yeterli sayıda insan olması durumunda doğru olacağı sonucunu mu çıkarmamız gerekiyor buradan? Belki de anket yapmamız gerekiyor. Dachau toplama kampındaki iki karşıt inanç sisteminin her biri geniş bir insan topluluğu içerisinde öznelerarası bir uzlaşmayla benimsenmişti. Bu durumda, Yahudiler hakkında – Yahudi cemaatinin hakikati ve Nazi cemaatinin hakikati olmak üzere – iki hakikat olduğunu mu anlamamız gerekiyor?

Rorty, hakikat meselesine dair tartışmalar için şunu söylüyor: "Üzerinde konuşulması gereken tek şey, araştırma yapanlar arasında bir uzlaşma sağlamak için kullandığımız prosedürlerdir." Ama Truth and Progress adlı kitabında bu prosedürler hakkında hemen hemen hiçbir şey yoktur. Gerçekliğe tekabül etme kriterini reddettiğimizde yerine ne koyalım? Büyü mü yapalım, manipülasyon mu yapalım, yalan mı söyleyelim, uyduralım mı, kısmi bilgiler vererek önyargı mı oluşturalım, zor mu kullanalım, yoksa Papa'nın otoritesine mi başvuralım?

Rorty, "'Dağlar gerçekten var mı, yoksa dağlardan bahsetmek bize sadece kolaylık mı sağlıyor?' diye sormanın bir manası olmadığına inanıyorum" diyor. Eğer öyleyse, ne tür bir "kolaylık" dağların varlığını kanıtlar? Seçimi kazanmamızı, bize daha fazla ücret ödenmesini ya

da mutlu olmamızı sağlayan, refah harcamaları bütçesinin savunma bütçesinden daha büyük olması gerektiği şeklindeki iddialarla ilgili “kolaylık” mıdır? Hakikatin duruma göre kolaylığa yol açması ya da açmaması dışında, hakikatin kolaylıkla nasıl bir ilgisi olabilir ki?

Varsayalım ki, Stalin eski yaverlerinden birini daha yeni sürgüne göndermiş olsun ve bu eski yaverin aynı zamanda tarih kayıtlarından da silinmesine karar vermiş olsun; bize de sürgün edilen kişinin daha önce işgal ettiği makamda aslında hiçbir zaman bulunmadığını söylesin. Yine varsayalım ki, Stalin’in önerdiği revizyonist görüş, alternatifi idam sehpası olduğundan dolayı bizim için kolaylık sağlasın. Biz özneler kendi aramızda bu iddia üzerinde uzlaşıyoruz diye, Stalin’in iddiası doğru mu olur?

Rorty’nin yanıtı şu gibi görünüyor: “İyi tarihçilerin arşivlerde buldukları şeyleri hatasız olarak temsil ettiklerini söylediğimizde, ilgili belgeleri araştırıp ayrıntısıyla incelediklerini, öne sürdükleri tarih tezi hakkında şüphe uyandırabilecek belgeleri göz ardı etmediklerini, konuyla ilgili olmayan pasajlardan yanıltıcı şekilde alıntılar yapmadıklarını ve kendi aralarında da bize anlattıkları hikâyenin aynısını anlattıklarını vs. kastederiz. Bir tarihçinin bildiği olguları hatasız bir şekilde temsil ettiğini kabul etmek, iyi tarihçilerin davrandığı şekilde davrandığını kabul etmektir.” Yani, Rorty hayal kurmaktan vazgeçip gerçekçi konuşmaya başladığında yararlılık, “iyi tarihçilerin yaptığı şey” haline geliyor ve Rorty’nin seçtiği tarihçilerden dolayı bu da, biz geriye kalanların “nesnel olmak” diye adlandırdığımız şey oluveriyor. Fakat Rorty, Stalin’in ve Kissinger’ın “iyi tarihçiler” olmadığına nasıl karar veriyor? Eğer 100 yıl önce ABD akademisindeki tarihçilerin çoğunluğu, kendi aralarında yerli halkların aşağı insanlar olduğu konusunda uzlaşma sağlamış olsaydı, bundan

dolayı bu iddia doğru hale mi gelecekti? Günümüzün tarihçilerinin Vietnam hakkında kendi aralarında uzlaşmaya vardıkları görüşler doğru mu?

Rorty daha geniş bir kavrayışa yöneliyor: "'Toplumsal inşanın geniş anlamında, zürafalar ve moleküller dahil her şey toplumsal olarak inşa edilir, çünkü sözcükler … gerçekliği ek yerlerinden kesip ayırt etmez. Gerçekliğin ek yerleri yoktur. Sadece gerçekliğin – bazıları diğerlerinden toplumsal olarak daha yararlı olan – tasvirleri vardır." (Latour'un aksine) toplumsal olarak inşa edilenin, varlıkların kendisi değil, "zürafa" ve "molekül" kavramları olduğunu unutmadığımız sürece burada problem yoktur. Evet, dünya muazzam bir şekilde birbirine bağlı ve birbirine dolanmış bir örgüdür. Bu örgünün parçalarına bir takım etiketler yapıştırdığımızda sınırlar koymuş oluruz ve evet, bu türden her tercih sonsuz bir içe içe geçmişlik sergileyen gerçek bütünlükten bir soyutlama yapılmasını içerir. Çizdiğimiz sınır çizgileri ve tanımladığımız kavramlar için kullandığımız isimlere ilişkin kriterlerimiz nelerdir? Listenin ya da kriterlerin içerdiği şeyler ne olursa olsun, "gerçekliğe tekabül etme"yi dışarıda bırakmamak daha doğrudur.

İnsan Doğası, Temelcilik ve Haklar

Rorty hayranlıkla, "'Doğamız Nedir?' sorusunu göz ardı etme ve bunun yerine 'Kendimize ne anlam verebiliriz?' sorusunu geçirme yönünde giderek artan bir istek mevcuttur" diyor. Biyologlar, insan doğasını ve genetik kodumuzu ayrıntılarıyla açıklamayı iyice kafalarına koymuş durumdalar; Rorty ise bu konuda bize şöyle diyor: "'İnsan doğasına dair teorileri' ciddiye almaya atalarımızdan çok daha az eğilim duyuyoruz." Belki de gerçekten Rorty iddialar ve gerçeklik arasındaki "tekabül etme ilişkisine" pek aldırış etmiyor.

Rorty, “Tarihdışı olduğu iddia edilen bir insan doğası üzerinde ısrar ederek yapılmış faydalı bir işin olmadığı göründüğünden, muhtemelen böyle bir doğa mevcut değildir” diyor. Filozofların düşünme şekli bu olabilir mi? Jüpiter’in uydularının “varlığı üzerinde ısrar ederek yapılmış faydalı bir işin olmadığı göründüğünden”, muhtemelen bu uydular yok mudur? Düşüncenin yanlışlığı bir tarafa, insan yavruları ne şekilde beslenirse beslensinler büyüyüp çekirge olmazlar. Bilakis insanlar, ancak doğalarına zor uygulanarak ortadan kaldırılabilecek birçok yapısal özelliğe sahiptir. Bir hakikat göstergesi olarak zorunlu olmamakla birlikte, hiç kuşkusuz bu kavrayış biyolojik bilimlerin büyük kısmı da dahil, bir sürü “yararlı işin” yapılmasını teşvik etmiştir. Eğer Rorty insanlarla çekirgeler arasında yapısal bir farklılık bulunmadığını, bu yüzden de insan doğasına karşı bir çekirge doğası olmadığını ve sadece her ikisini de kapsayan bir hayvan doğası olduğunu düşünüyorsa, niçin şimdiye kadar hiç çekirgelerden oluşan bir topluluğa hitap etmediği sorulabilir. Eğer Rorty, insan olmanın doğuştan gelen hiçbir özellik barındırmadığını düşünüyorsa, niçin bir gerbil

[54]

alıp çiftleştirip yavrularını da küçük sevimli insan yavrularına dönüştürmüyor? Eğer Rorty, DNA’nın anlaşılmasının yararlı hiçbir işe yol açmadığına inanıyorsa, niçin bununla ilgili tıbbi tedavilerden uzak durmuyor? Eğer Rorty, insan doğasının hiçbir ahlaki içerimi olmadığını düşünüyorsa, niçin insanlar yerine penguenlere, kaplumbağalara ya da solucanlara özgü bir ahlak benimsemiyor? Niçin Rorty gibi ciddi insanlar bir insan doğası olmadığını söylüyor ve diğerleri de onu dinliyor?

İnsanlar “temelciliğe” karşı olduklarını söylediklerinde, tam olarak neden rahatsız olduklarını hep merak etmişimdir. Rorty temelciliğin, “insan doğası hakkında bilgi sahibi olma iddiaları“na dayandırılan amaçlara ilişkin tartışma yürütmeye ve görüşler öne sürmeye çalıştığını söylüyor. “Bu tür bir bilgiye sahip olduğunu iddia etmek, her ne kadar kendisi ahlaki bir sezgi olmasa da, ahlaki sezgileri düzeltebilecek bir şeyler bildiğini iddia etmektir.” Bir başka deyişle, biri çıkıp “İnsanların arsenik kullanma hakkı vardır” derse, başka biri de çıkıp “Dur bakalım, insanların arseniğin zehirli olduğunu düşündüklerini biliyorum, öyleyse insanların temiz havaya, yeterli kaloriye ya da hayatlarının denetimini kendi ellerine almaya hakkı olduğunu vurgulamak daha doğru olur” diyebilir. Buna karşın, görüşüne göre bu tür iddiaları “insan doğası“na dair önermeler üzerine temellendirmek temelciliktir ve dolayısıyla Rorty’ye ve diğer anti-temelcilere göre yasaktır.

Rorty bize, “Tüm bir cemaatin yapılması gereken doğru şey hakkındaki en belirgin sezgilerinin çoğunun yanlış olduğunun farkına varabilmesi, bu ahlaki bilgi düşüncesi açısından asli bir öneme sahiptir” diyor. Bir başka deyişle, bir temelci insan doğasına ilişkin yeni kavrayışların, eski davranışların insani tatmin ve gelişmeye ters düştüğünü gösterebileceğini düşünebilir. Ancak, bir nedenden dolayı, Rorty bunun olamayacağını ve dolayısıyla temelciliğin geçersiz olması gerektiğini düşünüyor. Buradan kadınların ya da siyahların insan doğalarına ilişkin kavrayışların, ABD’de insan hakları anlayışının değişmesinde hiçbir rol oynamadığı sonucunu mu çıkarmamız gerekiyor? Halihazırda toplumumuzun büyük çoğunluğu, rekabetçi bir piyasada “takas ve trampa” yapmanın ya da ücret karşılığında insanların emeğini başkalarına kiralamasının “insan

hakları" olduğunu düşünmüyor mu? İnsan doğası ve kurumsal ilişkiler hakkındaki daha derin bilgiler, "takas ve trampa yapmanın" veya ücretli köleliğin hak değil zararlı dayatmalar olduğunu ortaya çıkaramaz mı?

Rorty diyor ki, "Temelciliği geride bırakmamızı sağlayacak en iyi ve muhtemelen tek argüman, zaten daha önce önermiş olduğum argümandır: Böyle yapılması daha verimli olacaktır, çünkü bu şekilde davranmak enerjimizi duyguların manipüle edilmesi, yani duygusal eğitim üzerinde yoğunlaştırmamızı sağlayacaktır." Eğer Rorty'nin duygusal eğitimi duyguları manipüle etmekle eşitlemesini göz ardı edecek olursam, o zaman insanların hissetmedikleri heyecanları ya da değerleri, kurgusal ya da gerçek örnekler yoluyla duygusal iletişim kurarak hissetmesini sağlamanın yerinde bir girişim olacağına elbette katılırım. Ama insan doğasına inanmak nasıl olup da bunu yapmaya engel oluyor? Ben insan doğasına inanırım, ama karmaşık davranışlar hakkında fikir sahibi olmak için elbette moleküler biyoloji ders kitaplarını değil, roman okumayı ya da farklı durumları tecrübe etmeyi teşvik ederim.

Rorty, sadistçe ya da baskıcı davranışlarımızı törpülemek için duygularımızı manipüle ederek kendimizi eğitmemiz gerektiğini söylüyor: "Bu tür bir eğitim farklı özelliklere sahip insanların birbirlerine yeterince aşina olmasını ve böylece kendilerinden farklı olanların yalnızca yarı-insan olduğunu düşünmeye daha az eğilim duymasını sağlar. Duygularımızı bu şekilde manipüle etmenin amacı, 'bize benzeyen insanlar' ya da 'bizim gibi insanlar' terimlerinin referans alanını genişletmektir." Yine manipüle etme sözcüğüyle ilgili sorunları bir tarafa bırakarak, bu konudaki görüşümü açık bir şekilde ifade edeyim. İki arketipi kullanacak olursak, Rorty sözgelimi

Clinton’ın ve Bill Gates’in kendi güçlerine ve zenginliklerine sahip olmayan halkın kendileri gibi insanlar olduğunu fark etmelerini sağlayacak şekilde ahlaki duyarlılıklarını manipüle eden bir eğitimden yoksun olduğunu mı düşünüyor?

Rorty “Temelciler, [başkalarını ezen insanların] dürüstlükten ya da ahlaki bilgiden yoksun olduklarını düşünürler” demektedir. Sahi mi? Ben bir insan doğasının olduğuna ve ona uygun davranmanın en iyi duyarlılıkları geliştireceğine inanıyorum, ama Gates’in ve Clinton’ın bu tür görüşlerden mahrum olduklarını düşünmüyorum. “Ama” diyor Rorty “daha somut, daha spesifik olması ve muhtemel çareleri gündeme getirmeye hizmet etmesi açısından, bu insanların iki somut şeyden mahrum olduklarını düşünmek daha doğru olur: güvenlik ve sempati duygusu.” İşte bu ilginç. Gates’in ve Clinton’ın ya da belki de ABD’deki kapitalist sınıfın güvenlik ve sempati duygusundan yoksun olduğunu mu düşünmemiz gerekiyor? “Temelciliği” aşmanın faydası böyle düşünmemin önündeki engelleri kaldırmak mı olacak? Böylece hangi “muhtemel çarelere” daha açık hale gelmiş olacağım: hassasiyet eğitimine mi?

Rorty’ye haksızlık ettiğimi düşünmeyin diye aynı mesele üzerinde biraz daha duralım. “‘Güvenlik duygusu’ derken” diyor Rorty, “insanların özsaygısı ve kendisini değerli hissetmesi açısından diğerleriyle arasındaki farklılıkların önemsizleşmesine yetecek ölçüde risklerden arınmış yaşam koşullarını kastediyorum. İnsan hakları kültürünü tahayyül etmiş olan Kuzey Amerikalılar ve Avrupalılar bu koşullardan başkalarına göre çok daha fazla yararlanmışlardır.” Peki ya bir kişinin koşulları risklerden tümüyle arınmış ve maddi anlamda çok iyiyse, böylece o kişinin suçluluk duygusundan kurtulmak için kendisinin daha üstün ve bu ödüllere

daha fazla layık olduğunu düşünerek onları rasyonalize etmesi gerekiyorsa, ne olacak? Rorty'nin görüşüne göre Kuzey Amerikalılar ve Avrupalılar, bilhassa zengin ve dolayısıyla güvenlikte olanlar ahlaki açıdan daha ileridedir. Bu da anti-temelci yöntemi daha da zenginleştiren bir başka özel kavrayış mı?

Rorty ve ben, sempatinin iyi bir şey olduğu konusunda hemfikiriz. Bir cemaate yönelik olarak daha fazla dayanışma duygusu geliştiren birinin genelde o cemaati ezmeye daha az eğilim göstereceği konusunda da anlaşıyoruz. Fakat, Rorty buna ek olarak, "Güvenlik duygusu ve sempati el ele gider, [çünkü] işler ne kadar zorlaşır, ne kadar fazla korku duyarsanız ve durumunuz ne ölçüde tehlikeli hale gelirse, yakından tanımadığınız insanların içerisinde bulunduğu koşulları düşünmek için o kadar az zaman ve çaba harcarsınız" diye düşünüyor. Rorty, iyi düşüncelerin bizi dayanışmacı insanlar haline getirmesinin çok zor olduğu görüşünde. Bense, dayanışma duygusunun doğal olarak geliştiğini ve iğrenç toplumsal rollerin bu duyguyu kişiliğimizden kazıdığını düşünüyorum.

Rorty, "Aydınlanma-sonrası Avrupa kültür çevresinin, yani iki yüzyıldan beri birbirlerinin duygularını manipüle eden görece güvenlik içerisindeki insanlar çevresinin dışındaki çoğu insanın, biyolojik bir türe mensup olmanın niçin ahlaki bir cemaate de mensup olmak için yeterli sayılması gerektiğini anlamakta acze düştüklerini" belirtiyor. Bu, ya ciddi bir dizgi hatasıdır ya da tamamen iğrençliktir. Rorty gerçekten de gelişmiş endüstri toplumlarının dışındaki halkların, başka halkların da aynı ahlaki evrene mensup olduğunu bilmediğine mi inanıyor? Yine, "insanlık cemaatini" çoğunlukla sadece yakın komşularından ibaretmiş gibi tanımlayanların aslında tam da "en güvenlikli koşullarda yaşayanlar"

olduğunu Rorty bilmiyor mu? İleri Avrupa kültürünün arketipi elbette ki 1920'lerin Almanyası'ydı. Acaba Rorty'ye göre, I. Dünya Savaşı sonrası Almanya, sonunda patlayarak Nazizmin üstün duyarlılığına dönüşen ahlaki bir duygu yoğunluyla mı dolup taşıyordu?

Rorty, niçin yoksulların ve Üçüncü Dünya'nın kendilerinden olmayan insanların da ahlaki bir saygıyı hak ettiği anlayışından mahrum olduğunu düşündüğünü, şöyle açıklıyor: "Bunun nedeni bu insanların yeterince rasyonel olmamaları değildir. Bunun nedeni, ahlaki cemaat duygusunun aile, klan ya da kabilenin ötesine uzanmasına izin vermenin çok riskli – ve hatta genellikle delicesine tehlikeli – olabildiği bir dünyada yaşamalarıdır." Eğer ahlakın sonunu getiren yegane unsur tehlike ve güvensizlik duygusu ise, her türlü tehlikeden arınmış bir Wall Street'in, bir Pentagon'un ya da bir Yale Üniversitesi mezunları toplantısının, gıpta edilecek ahlaki duyarlılıklara sahip kişilerle dolup taşmasını beklememiz gerekmez mi?

Dahası, hâlâ zengin beyazların evlerini temizleyip çocuklarına bakıcılık yapan ve hâlâ beyaz saraylar yerine kara barakalarda yaşayan Güney Afrikalı siyah işgücü niçin beyaz işverenlerinin gırtlağını kesip kendi fedakârlıkları ve emekleriyle ürettiklerini geri almıyor? Bana göre bunun nedeni, çoğu zaman pek çok yerdeki en yoksul insanlar gibi insani değerlere ve duygulara sahip olmalarıdır. Rorty'ye göre herhalde bunun nedeni, Güney Afrikalı siyahların uzun süredir son derece iyi eğitimli olmaları, maddi açıdan güvende olmaları ve böylece büyük bir ahlak anlayışı geliştirmeleri olsa gerek. Oysa aslında bu siyah insanlar son derece güvenliksiz koşullara katlanmışlar, kötü muameleye maruz kalmışlar ve on yıllardır kasten düşük bir eğitim düzeyine mahkum edilmişlerdir. Rorty'ye kalsa, Güney Afrikalı siyahların şimdi olduğu gibi güvenli ve kaygısız Wall

Street'in ahlaki duyarlılığının çok ötesinde bir duyarlılıkları olacağına, hiçbir şekilde bir ahlaka sahip olmamaları gerekirdi. Peki Güney Afrika'daki beyaz seçkinlerden ne haber? Rasyonalize ettikleri avantajlarından kaynaklanan iğrenç değerleri sergilediklerini sanıyorum. Aslında avantajlarının küçücük bir parçasını bile kaybetme tehlikesi karşısında son derece saldırgan ve acımasız davranıyorlar. Rorty'ye göre bu açıklanamaz bir durumdur. On yıllardır iyi eğitim aldıklarına ve güvenlik içerisinde olduklarına göre, bu insanların ahlak fukarası değil, ahlak timsali olması gerekirdi.

Rorty, insan hakları ihlallerinin "muhtemel çarelerine" işaret ederek şöyle devam ediyor: "Bir Aydınlanma ütopyasına ulaşmak için ihtiyacımız olan şey – hatta ihtiyacımız olan tek şey – dünyanın her yanında nazik, hoşgörülü, hali vakti yerinde, güvenlik içerisinde ve diğerlerine saygılı öğrenci kuşakları yetiştirmektir." Öyleyse Rorty'nin yegane gündemi, insanların üstlendikleri rollerin aralarındaki dayanışmayı yok etmemesi, çeşitliliği tektipleştirmemesi, hakkaniyeti ihlal etmemesi ve iktidarı merkezileştirmemesi için kurumları dönüştürmek değil, seçkin roller üstlendiklerinde gençlere nazik davranmasını öğretmektir. Rorty diyor ki, "Öğrencilerimize şunu öğretsek iyi olur: Bu kötü insanlar, Öteki olma durumuna saygı duyan biz iyi insanlardan daha az rasyonel, daha kıt anlayışlı ve daha fazla önyargılı değiller … Salman Rüşdi'yi bulup öldürmeye çalışan tüm o insanları irrasyonel diye değerlendirmektense, onlara bazı şeylerden mahrum kalmış kişiler gözüyle bakmalıyız." Kurumsal etkileri dikkate almamasını bir kenara bıraksak bile, Rorty'nin yorumu, şunu bir kez daha açıklıkla ortaya koyuyor: Rorty kendisi gibilerin ve Ford Vakfı'ndaki, Microsoft Şirketi'nin yönetim kurulundaki ya da Dışişleri Bakanlığı'ndaki kendini beğenmiş entelektüeller türünden insanların,

“güvenli ve kaygısız” ve eğitimli olmaları sayesinde ahlaklı olduklarını düşünüyor. Öte yandan, güvenliksiz koşullarda yaşadıkları ve cahil oldukları için dünyanın yoksulları ve köylüleri ahlaksızdır. Rica etsem, biri çıkıp niçin bazı solcuların Rorty’nin eserlerini konu alan çalışma grupları kurduğunu bana anlatabilir mi acaba?

Rorty, önerdiği “çarelere” karşı solcuların göstereceğini düşündüğü direnişe de şöyle karşılık veriyor: “Aklın emirleri yerine, duyguların önerilerine kulak vermek, güçlülerin … ahlak yasalarına itaat etmekten dolayı değil, sadece nezaketten dolayı … diğerlerine baskı yapmaya aşama aşama son vereceğini düşünmek demektir.” İyi de, alternatif bir görüş olarak değişen kurumlar artık kendilerine baskı yapma fırsatı sunmayacağı için seçkinlerin daha az baskıcı olacağını düşünsek nasıl olur? Yok, Rorty’nin karşısına almak istediği görüş bu değil. Bunun yerine, solcular “Doğru dürüst bir toplum için yegâne umudumuzun, kaymak tabakanın kendi kendine tatmin olmuş kalplerini yumuşatmak olduğunu düşünmeyi tiksindirici bulacaklardır” diyor. “Ahlaki ilerlemenin, yukarıdan lütfedilmesini sabırla beklemek yerine aşağıdan patlak vermesini isteriz” iddiasını ortaya atıyor. Aslına bakarsanız, aşağıdan mücadele etmek zorunda kalmış olmayı isteyen hiç solcu tanımıyorum. Tam tersine, aşağıdan mücadele etmemiz gerektiğini düşünürüz.

Rorty, “Öyleyse, kılıçlarını bırakıp yeniden dağıtıma ve gerçek yenilenmeye katılmalarını sağlamak yerine, güçlü düşmanlara karşı muazzam kişisel ve toplumsal maliyetler pahasına sonu gelmez bir mücadeleye girişmek yönündeki bu tercih, niçin duygusallığın en iyi silahımız olabileceği düşüncesine direnmemize sebep oluyor?” diye soruyor. Hiç kimsenin salim kafayla düşününce “güçlü düşmanlara karşı sonu gelmez bir mücadeleye girişmeyi” tercih etmeyeceğini,

dolayısıyla Rorty'nin "muhtemel çareleri"ne direnmemizin sebebinin bu olmadığını bir an için göz ardı edip, kendi uydurduğu eleştiriye verdiği yanıta bakalım: "… Kızgınlığımızdan dolayı direniyoruz. Güçlülerin küçük haris gözlerini zayıfların acılarına çevirmesini ve kararmış küçük kalplerini yavaş yavaş açmasını beklememiz gerektiği fikrine kızgınlık duyuyoruz. Bunu yapmadıklarında, umutsuzca onlardan daha güçlü ve daha kudretli bir şeyin çıkıp güçlülere zarar vermesini bekliyoruz." Belki bunlar Rorty'nin tanıdığı birileri için doğrudur; ama (a) ciddi solcular, güçlülerin "küçük haris gözlere" ya da "kararmış küçük kalplere" değil, sizinle, benimle ve Rorty ile aynı gözlere ve kalbe sahip olduğunu bilirler; (b) baskıyı dayatıp yeniden üreten ve doğalarımızla uyumlu en güzel toplumsal neticelere engel olan şeyin basitçe kötü niyet olmadığını, güçlü kurumlar ve onların yeni kuşaklara empoze ettiği ilgili davranış ve inanç kalıpları olduğunu biliriz; (c) yalnızca az sayıda seçkinin bile zenginlik ve güç üzerindeki süregiden hakimiyetlerinden gerçekten vazgeçeceklerine şüpheyle bakarız; çünkü özimgelerinin davranış tarzlarını muhafaza etmelerine bağlı olduğunu ve davranışlarının ahlaki açıdan doğru ve haklı olduğuna uzun süredir kendilerini inandırmış olduklarını biliriz; (d) seçkin konumdaki çok az kişinin düşünsel olarak ciddi bir dönüşüm geçirmesi durumunda – aklıma Daniel Ellsberg ve Ramsy Clark geliyor – diğer seçkin meslektaşlarının onların yerlerini çabucak doldurduğunu biliriz; ve son olarak (e) değişimi kazanacak olan şeyin insan doğası hakkındaki bilgimiz değil, birleşen insanların gücü olduğunu, buna ulaşmanın kolay olmadığını, ama bir kez ulaşılınca da müthiş bir şey olduğunu biliriz.

Notlar

[1] Bunun bulabildiğimiz bir istisnası, İletişim Yayınları tarafından yayımlanan Alan Sokal ve Jean Bricmont'un Son Moda Saçmalar: Postmodern Aydınların Bilimi Kötüye Kullanmaları (çev. Mehmet Baydur ve Ongun Onaran, 2. baskı, 2002) adlı kitaptır.

[2] Bu dosya, ABD'de yayımlanan Z Papers dergisinin 1992 Ekim, Kasım, Aralık sayılarında yer almıştır. –y.h.n.

[3] Postmodernizmi benimseyen altı kişinin (Ashis Nandy, Marcus Raskin, Kate Ellis, Frederique Marglin, Whaneema Lubiano ve Stephen Marglin) ve onların görüşlerini değerlendirip eleştiren, bilimi savunan üç kişinin (Michael Albert, Noam Chomsky ve Barbara Ehrenreich) yazıları ve ardından tarafların birbirine verdiği yanıtlar, iki kitaptan oluşan "Bilim ve Postmodernizm Tartışmaları" dizisinin ikinci kitabında yer alıyor. İkinci kitap, bgst Yayınları tarafından Kış 2008 döneminde yayımlanacak. Elinizdeki kitap tartışmanın birinci bölümü diyebilece¤imiz, bilimi savunan ve postmodernizmi eleştiren düşünürlerin yazılarından oluşuyor. – y.h.n.

[4] ABD Savunma Bakanlığı'nın görevlendirdiği bir kurul tarafından hazırlanan ve ıı. Dünya Savaşı'ndan 1968 yılına kadar ABD'nin Güneydoğu Asya ile ilişkilerini ele alan çok gizli çalışma. 1967'de başlatılıp 1969'da bitirilen çalışma, 1971 yılında basına sızdı ve ilk olarak New York Times'da çalışma ile ilgili bir dizi makale yayımlandı. –y.h.n.

[5] İng. binarisms

[6] İng. hermeneutic

[7] İng. dialogism

[8] 1974-1991 yılları arasında faal olan Amerikalı rock müzik grubu. –y.h.n.

[9] Kuark, standart parçacık fiziğinde maddeyi oluşturan iki temel bileşenden birisidir. –y.h.n.

[10] Parçacık fiziğinde, gluonlar kuarkların etkileşmesine neden olan temel parçacıklardır ve dolaylı olarak, protonlar ile nötronların atom çekirdeğinde bir arada tutulmasını sağlarlar. –y.h.n.

[11] deneyden önce, deneyden bağımsız olarak. –y.h.n.

[12] Massachusetts Teknoloji Enstitüsü. –y.h.n.

[13] Dachau, 1933'te Almanya'da Yahudilerin ve siyasi tutukluların kapatıldığı ilk toplama kampının ismidir; Dachau toplama kampı, Nazilerin daha sonra kurdukları toplama kampları için model oluşturmuştur. –y.h.n.

[14] İng. classist.

[15] Oliver Stone'un yönettiği JFK adlı film kastediliyor. –y.h.n.

[16] Mark Lane, ABD'de önde gelen komplo kuramcılarından birisidir; burada CıA'nin Kennedy suikastine karıştığına dair iddialar öne sürdüğü Plausible Denial: Was the CıA ınvolved in the Assassination of JFK adlı kitabı kastediliyor. –y.h.n.

[17] John F. Kennedy öldürüldükten sonra yerine geçen ABD Başkanı. –y.h.n.

[18] İng. truism

[19] Spermin yumurtayı döllemesiyle oluşan hücre; zigot sonraki gelişiminde bölünerek canlıyı oluşturur. –y.h.n.

[20] Hücre çekirdiğinde yer alan ve aynı anda yüzlerce farklı genin hareketini kontrol edebilen molekül. –y.h.n.

[21] Robota benzeyen nitelikleri olan. –y.h.n.

[22] Descartes'a ve diğer kartezyen filozoflara göre, evrende tamamen farklı yasalara tâbi olan iki töz vardı. Birincisi, sadece insana özgü olan ruh (hissetme, düşünme, hatırlama, dil vs. yetileri), diğeri ise bir makine düzeneği gibi çalışan doğadır. "Makinedeki hayalet", bu iki tözün bir arada, fakat birbirinden bağımsız şekilde var olmasına gönderme yapmaktadır. Kartezyen düşünceye göre insan, bir makine gibi çalışan beden ile tamamen farklı bir yapıdaki zihinden oluşuyordu. –y.h.n.

[23] Anti-temelcilik (İng. anti-foundationalism), temelci yaklaşımı reddeden felsefi akımdır. Anti-temelciler, bilimsel araştırmanın ya da bilginin temelini oluşturan sarsılmaz bir inanç ya da ilke olabileceğine inanmazlar. –ç.n.

[24] etnosantrik

[25] İng. junk science. Siyasi, ekonomik vs. çıkarlar elde etmek amacıyla bilimsel verilerin ya da araştırmaların çarpıtılarak kullanılması. –y.h.n.

[26] İng. externalities

[27] Vinil klorid, PVC benzeri plastik maddelerin yapımında kullanılan kimyasal bir maddedir. –y.h.n.

[28] Toksikoloji (zehir bilim): Kimyasallar ile biyolojik sistemler arasındaki etkileşimleri zararlı sonuçları açısından inceleyen bilim dalı. –y.h.n.

[29] Bhopal felaketi: Aralık 1984'te, ABD kökenli Union Carbide firmasının Hindistan'da Bhopal'de kurduğu haflere ilacı üreten fabrikadan 40 ton metil isosiyanat gazının sızması 18.000 kişinin ölümüne, 150.000'den fazla insanın zehirlenmesine neden oldu. Çernobil'den daha kapsamlı olan bu felakette, firma "ticari sır" olduğu gerekçesiyle toksik maddenin adını açıklamaktan kaçındı. Bu durum, zehirlenenlere bir tanı konmasını imkânsız kılarken, hastanelerde ölümlerin artmasına yol açtı. –y.h.n.

[30] Mikrop ve bakterilere karşı kullanılan güçlü bir dezenfektan –y.h.n.

[31] İng. multiple chemical sensitivity

[32] Psikojenik hastalıklar, fizyolojik değil psikolojik nedenlerden kaynaklanan fiziksel hastalıklardır. –y.h.n.

[33] Özellikle genetiği değiştirilmiş gıda bitkisi tohumları üreten büyük bir endüstriyel tarım tekeli. –y.h.n.

[34] Amerikan Ordusu tarafından özellikle Vietnam Savaşı'nda kullanılmış olan bir bitki öldürücü ve yaprak dökücüdür. Savaş süresince 20 milyon galon kullanıldı. Madde ardında dioksin maddesini bırakmaktadır. Dioksin, kas ve kemik bozukluklarına ve doğumlarda anomalilere neden olmaktadır. –y.h.n.

[35] Love Canal, ABD'nin New York eyaletinde Niagara fielaleleri şehrindeki bir bölgenin ve kanalın ismidir. Bölgeye bir kimya şirketi tarafından uzun yıllar yüksek miktarda zehirli atık gömülmüştür. Daha sonraki yıllarda bölge yerleşime açılır. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren bölge sakinlerinde ve çocuklarında çok ciddi sağlık sorunları başgösterir; Love Canal'da yaşayanlar, yetkili mercilerden tazminat talep eder ve başka bir yere yerleştirilmelerini isterler. Uzun süren bir mücadele sonucunda, 1980'de Başkan Carter bölgede acil

durum ilan etmek zorunda kalır ve Love Canal sakinleri başka bir yere nakledilir. 1995 yılında ilgili şirket 129 milyon dolar tazminat ödemeye mahkum edilir. –y.h.n.

[36] Dünyanın en büyük silikon ve silikon ürünleri üreticisi şirket –y.h.n.

[37] Ünlü bir Amerikan futbolu oyuncusu olan O. J. Simpson'ın eski karısını ve bir arkadaşını öldürme suçlamasıyla yargılandığı dava ve davaya ilişkin kanıtlar kastediliyor. –y.h.n.

[38] Türkçesi: Rızanın İmalatı, çev. Ender Abadoğlu, Aram Yayıncılık, 2006. –y.h.n.

[39] İng. şak. Almanca flug(zeug) abwehrkanone (uçaksavar topu) sözcüğünün kısaltılması. Karşı tarafı geri adım atmaya zorlayan sert eleştirellik. –y.h.n.

[40] Elektrik sektöründe, endüstriyel transformatörler ve kondansatörler için soğutucu ve yalıtıcı akışkanlar olarak kullanılan kimyasal bileşik; ayrıca, elektrik tesisatı için esnek PVC kaplamalarının imalatında da kullanılmaktadır. –y.h.n.

[41] Pangloss, Voltaire'in Candide adlı ünlü eserinde, Candide'in öğretmeni olan bilge karakterdir. Panglossçu dünya görüşü, daha sonra temelsiz bir iyimserlik öne süren görüşler için kullanılmaya başlanmıştır. –y.h.n.

[42] Birçok farklı sektörde kimyasal ürünler üreten ulusötesi bir şirket. –y.h.n.

[43] Social Text, Duke University Press tarafından yayımlanan, toplumsal ve kültürel alanlarda yapılan araştırmalara yer veren süreli bir yayındır; cinsellik, toplumsal cinsiyet, ırk ve çevre sorunları gibi

konular üzerinde odaklanmakta; postmodernizm, postkolonyalizm ve popüler kültür hakkında tartışmalara yer vermektedir. –ç.n.

[44] Bkz.

http://www.nyu.edu/gsas/dept/physics/faculty/sokal/index.html

[45] Morfogenetik Alan: Biyolog Rupert Sheldrake tarafından geliştirilmiş spekülatif bir teori; bu teoriye göre, morfogenetik alanlar elektromanyetik alanların biyolojik – ve potansiyel olarak da toplumsal – karşılıklarıdır; morfogenetik alanların, bir canlının oluşumunu, davranışlarını ve diğer canlılarla ilişkilerini belirlediği öne sürülmüştür. –ç.n.

[46] Kuantum yerçekimi: Teorik fiziğin, kuantum mekaniği ile genel göreliliği ve yerçekimini birleştirmeyi amaçlayan dalı ve buna karşılık gelen yerçekimi için kullanılan kavram. –ç.n.

[47] İng. authoritarianism

[48] Metindeki bağlamda sofistlik, insanları aldatmak için kafa karıştırıcı ve mantıkdışı argümanların kullanılmasıdır. –y.h.n.

[49] ABD'de 1990'ların başında kurulan ve işçi sendikalarının ve cemaat örgütlenmelerinin sesini daha çok duyurabilmesi için çok partili bir siyasi sistem oluşturmaya çalışan sosyal demokrat parti; Yeni Parti, 90'ların sonunda dağılmıştır. –y.h.n.

[50] 20. Yüzyıl başında yaşayan Amerikan işçi sınıfı lideri ve siyasi lider. Eugene Debs, Uluslararası İşçi Sendikası'nın (ıLU) ve Dünya Sanayi İşçileri Sendikası'nın (ıWW) kurucuları arası ndadır; ABD Başkanlık seçimleri için Amerikan Sosyalist Partisi'nden beş kez aday gösterilmiştir. –y.h.n.

[51] 1916’da Başkan Wilson tarafından ilk Yahudi kökenli Yüksek Mahkeme yargıcı olarak atanan Louis Brandeis bir liberaldir ve kariyeri boyunca bireysel hak ve özgürlükler lehine tutum takınmış ve devletin ekonomiye müdahalesini desteklemiştir. –y.h.n.

[52] Jim Crow, gerçek bir kişi değil, 1800’lerin sonundan ıı. Dünya Savaşı‘nın sonuna kadar ABD’nin güney eyaletlerinde uygulanan ırk ayrımcılığına verilen addır. Söz konusu dönemde güney eyaletlerinin bu yönde çıkarttığı yasalara Jim Crow Yasaları denmiştir. Siyahların beyazlarla aynı toplu taşıma araçlarını kullanmasını, aynı okula gitmesini, aynı lokantada yemek yemesini vs. men eden yasalar bunlara birer örnektir. –y.h.n.

[53] insanların cinsel tercihleri, mensup oldukları ırk, etnik kimlik vs. yüzünden toplum tarafından damgalanıp dışlanması kastediliyor. –y.h.n.

[54] Çölde yaşayan, fareye benzer bir hayvan. –y.h.n.